

Univerzita Hradec Králové

Filozofická fakulta

Katedra politologie

Třídně podmíněné volební hlasování v Paraguayi

Diplomová práce

Autor: Bc. Jan Pumr

Studijní program: Politologie

Studijní obor: Politologie – Latinskoamerická studia

Vedoucí práce: Mgr. Karel Kouba, M.A., Ph.D.

Praha 2015

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta

Zadání diplomové práce

Autor: **Bc. Jan Pumr**

Studijní program: N6701 Politologie

Studijní obor: Politologie – latinskoamerická studia

Název závěrečné práce: **Třídně podmíněné volební hlasování v Paraguayi**

Název závěrečné práce AJ: Class voting in Paraguay

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cílem této diplomové práce je pomocí kvantitativního výzkumu zachytit, analyzovat a vysvětlit případné trendy v třídně podmíněném volebním hlasování v Paraguayi na základě statistických dat z Latinobarómetro Database a Latin American Public Opinion Project (LAPOP). Primárním objektem tohoto výzkumu jsou v případě Paraguaye dvě dominantní politické strany – Asociación Nacional Republicana-Partido Colorado (ANR-PC) a Partido Liberal Radical Auténtico (PLRA). Sociální třídy jsou v práci měřeny za prvé dle počtu vlastněných žádoucích statků jednotlivých respondentů, za druhé dle strukturální pozice respondenta na trhu práce a na základě těchto informací jsou respondenti rozděleni do jednotlivých kategorií ve zvoleném třídním schématu. Kontrolními proměnnými jsou vzdělání, věk a pohlaví. Pomocí log-lineárních modelů jsou následně zkoumány trendy v třídně podmíněném hlasování paraguayských voličů v letech 1995-2014.

Klíčová slova: Paraguay třída hlasování volby struktura

Literatura:

Latin American Public Opinion Project:

<http://datasets.americasbarometer.org/database-login/index.html>

Latinobarómetro Database: <http://www.latinobarometro.org/lat.jsp>

ALEXANDER, Robert J. – PARKER, Eldon M. 2005. A History of Organized Labor in Uruguay and Paraguay. Westport, Conn: Praeger.

ANDERSON, Robert – HEATH, Anthony. 2000. Social Class and Voting: A Multi-Level Analysis of Individual and Constituency Differences. Working paper 83, CREST, Department of Sociology, University of Oxford. Dostupné na:

<http://www.crest.ox.ac.uk/papers/p83.pdf> (9. 2. 2015).

DIX, Robert H. 1989. „Cleavage Structures and Party Systems in Latin America.“ In: *Comparative Politics*, Vol. 22, No. 1. New York: Ph.D. Program in Political Science of the City University of New York, 23-37.

DOŠEK, Tomáš. 2014. „¿Por qué la Gente Vota a la Izquierda? Clivajes, Ideología y Voto Retrospectivo en Bolivia y Uruguay en Perspectiva Comparada“ In: *DADOS – Revista de Ciências Sociais*, Vol. 57, No. 3. Rio de Janeiro: 773-815.

HENDL, Jan. 2009. *Přehled statistických metod zpracování dat*. Portál.

NOHLEN, Dieter, ed. 2005. *Elections in the Americas. A data Handbook. Volume 2 South America*. New York: Oxford University Press.

ROEDL st., Bohumír. 2012. *Dějiny Paraguaye*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny.

SONDROL, Paul. 2000. „Paraguay: Precarious Democracy.“ In: *Latin American Politics and Development*, eds. WIARDA, H. J. – KLINE, H. F. Boulder: Westview Press, 312–330.

VILADESAU, Tomás P. 2005. „El movimiento campesino en el Paraguay: conflictos, planteamientos y desafíos.“ In: *Observatorio Social de América Latina* 6, č. 16, 35-46.

Garantující pracoviště: Katedra politologie, Filozofická fakulta

Vedoucí práce: Mgr. Karel Kouba, M.A., Ph.D.

Konzultant:

Oponent:

Datum zadání závěrečné práce: 1. 9. 2015

Datum odevzdání závěrečné práce:

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Praze dne 16. 11. 2015

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Mgr. Karlu Koubovi, M.A., Ph.D. za vedení práce, cenné připomínky a inspirující podněty.

Anotace

PUMR, Jan. *Třídně podmíněné volební hlasování v Paraguayi*. Hradec Králové: Filozofická fakulta, Univerzita Hradec Králové, 2015, 100 str. Diplomová práce.

Tématem práce je analýza třídního hlasování v Paraguayi v letech 1995-2014. Hlavním cílem je zjištění, zda v této zemi existuje příčinný vztah mezi příslušností k sociální třídě a volbou mezi oběma dominantními stranami a stranami marginálními. Další snahou je zjištění, zda se ve zkoumaných letech projevil klesající, nebo naopak rostoucí význam třídně podmíněného volebního chování. Pro tyto účely jsou nejprve diskutovány teorie sociální stratifikace a sociálních tříd, na něž navazuje přehled o dosavadních studiích týkajících se teorie třídního hlasování. Dále je v práci pomocí empirického výzkumu sestaveno a odůvodněno specifické paraguayské třídní schéma. Na tomto základě jsou následně pomocí dat z dotazníkových šetření modelovány jednotlivé výstupy třídního hlasování za použití jednoduchých logitových metod i metod vícenásobné logistické regrese.

Klíčová slova: třídní hlasování, Paraguay, Colorado, sociální struktura, třídní schéma

Annotation

PUMR, Jan. *Class voting in Paraguay*. Hradec Králové: Faculty of Arts, University of Hradec Králové, 2015, 100 pp. Diploma Degree Thesis.

The theme of the thesis is an analysis of the class voting in Paraguay during 1995-2014. The aim is to establish the possible causal relation between the social class membership and the choice between two dominant parties and the marginal ones. Another effort is to ascertain if there showed a decreasing or increasing significance of the class behaviour in surveyed years. For this purpose firstly theories of social stratification and social classes are discussed, followed by a survey of the present studies concerning class voting in question. Further, in this thesis, the specific paraguayan class scheme using empirical research is set and established. Based thereon, the individual class voting outputs are simulated using questionnaire survey data and both logit and multinomial logistic regression methods.

Keywords: class voting, Paraguay, Colorado, social structure, class scheme.

OBSAH

Úvod	1
1. Sociální stratifikace, třídní analýza a schémata.....	9
1.1 Základní pojmy, definice a teoretické přístupy.....	9
1.2 Klasické koncepty sociálních tříd	11
1.2.1. Marxistický koncept	12
1.2.2. Třídní analýza dle Maxe Webera	13
1.2.3. Funkcionalistický přístup	15
1.3 Moderní pojetí třídní analýzy a třídní schémata	16
1.3.1. Lenskiho syntéza konzervativní teze a radikální antiteze	18
1.3.2. Gradualistický (hierarchický) přístup.....	20
1.3.3. Neomarxistický přístup Erika Wrighta	22
1.3.4. Goldthorpovo třídní schéma (EGP).....	25
1.4 Současné problémy spojené s třídní klasifikací	28
2. Třídně podmíněné volební chování v empirickém výzkumu	32
2.1 Teoretická východiska, vývoj a současný výzkum	32
2.2 Výzkum třídně podmíněného hlasování v Latinské Americe	35
2.3 Jak měřit vliv třídního hlasování?	40
3. Sociální struktura a stranický systém v Paraguayi	43
3.1 Vývoj a specifika současné sociální struktury a stranického systému.....	43
3.2 Třídní schéma a jednotlivé stratifikační kategorie.....	49
3.2.1. Třída, zaměstnanecký sektor a příjem.....	49
3.2.2. Vzdělanostní struktura.....	55
3.2.3. Genderový faktor.....	57
3.2.4. Věková struktura	57
3.2.5. Etnická, rasová a náboženská struktura.....	58
4. Výsledky měření třídně podmíněného hlasování v Paraguayi	60
4.1 Data a metody	60
4.2 Výsledky a interpretace.....	64
Závěr.....	82
Prameny a literatura.....	86
Přílohy	i

ÚVOD

Třídní podmíněnost volebního hlasování (*class voting*) je jednou z nejstarších teorií vysvětlení chování voličů, jejíž základy se formovaly již v 19. století. Původním předpokladem byla teze, že volební chování je důsledkem třídního zájmu, kdy lidé dávají svůj hlas stranám, které jsou přirozené jejich sociální třídě (Vlachová 2009: 136). Jsou třídně založené hodnoty jako příčina volebního chování stále relevantní a aktuální i v dnešní době? Má sociální stratifikace významný vliv na rozhodování voličů, které politické straně či hnutí dají svůj hlas? Řada autorů je v poslední době spíše skeptická a více se věnují teoriím, které pracují s jinými než třídně založenými hodnotami (Smith a Matějů 2011: 34).¹ Tato diplomová práce se zabývá právě třídně podmíněným volebním chováním v Paraguayi, jejíž politický a společenský vývoj, podobně jako ostatních latinskoamerických zemí, je však v mnohém diametrálně odlišný od evropské zkušenosti.

Snahou této práce tedy bude nalézt vzájemný vztah mezi třídní příslušností a volbou mezi dvěma dominantními stranami (ANR/PC, PLRA)² a ostatními, až na výjimky marginálními politickými subjekty. Primárním cílem tedy bude zjištění, zda má třídní příslušnost vliv na volební chování paraguayských voličů a zda je tu patrný určitý trend ve stratifikačním procesu a volebním chování. Povaha těchto cílů a následný výzkum umožní zodpovědět několik subsidiárních otázek. Za prvé, jaká je třídní struktura voličů jednotlivých stran, zda jejich elektorát tvoří spíše bohatší městské vrstvy, chudší venkovské obyvatelstvo, či zda je elektorát široce tvořen napříč jednotlivými společenskými třídami. Za druhé, jsou zde materiální vlastnictví,

---

¹ Matějů se Smithem zde dokládají, že několik autorů zjistilo v poslední době klesající tendenci třídního hlasování v rozvinutých západoevropských zemích. Naopak v České republice došli Matějů se Smithem k poznání, že zde probíhá proces restratifikace, tedy prohlubující se diferenciaci společnosti na základě třídně založených hodnot (blíže viz Smith a Matějů: 2011). Tomáš Katrňák v knize *Třídní analýza a sociální mobilita* (2005) věnuje problematice současné aktuálnosti třídní analýzy celou kapitolu (Katrňák 2005: 79-107).

² Autentická liberálně radikální strana (*Partido Liberal Radical Auténtico*, PLRA), podle stranické modré barvy přezdívaná *azules*. Národní republikánská asociace/Strana Colorado (*Asociación Nacional Republicana/Partido Colorado*, ANR/PC), přezdívaná díky svým stranickým červeným barvám *colorados* (Roedl 2012: 182). Tyto dvě politické strany se střídají u moci již více než 125 let, s výjimkou krátkého *febreristického* intermezza ve 30. letech 20. století.

ekonomický příjem, dosažené vzdělání či zaměstnání klíčovými faktory pro volební chování v Paraguayi, nebo zde tyto faktory hrají spíše vedlejší úlohu? V souvislosti s těmito otázkami bude práce obhajovat výchozí předpoklad, že *obě dominantní strany jsou multitřídního charakteru, jejichž voličstvo je složeno z různorodých společenských tříd*. S touto tezí je spojen předpoklad o hluboce zakořeněné stranické identifikaci paraguayských voličů s oběma dominantními stranami, kde třídní příslušnost nehraje podstatnou roli.³ Dalším výzkumným cílem bude změřit sociální stratifikaci v korelaci s volbou pro jednu ze stran, a to v jednotlivých časových obdobích. Půjde tedy o pokus zachytit trend třídně podmíněného chování v jednotlivých letech sociologických průzkumů. Zde jako výchozí teze poslouží výrok, že *sociální stratifikace a s ní spojené třídní hlasování se u dominantních stran v čase příliš neprojevuje na rozdíl od ostatních stran, kde je u určité společenské třídy a v určitém čase vyšší pravděpodobnost a šance pro jejich volbu*. Zde tedy půjde o to, zda se pro alternativní a nekonzervativní volbu marginálních stran rozhodují spíše vzdělanější a mladší vrstvy obyvatelstva, nebo je i u nich patrný multitřídní charakter. Ačkoliv se v poslední době spíše ustupuje od výzkumu s třídně založenými hodnotami a více se pracuje s koncepcí institucionální struktury či s racionální teorií chování voličů, je strukturální výzkum stále živý a téma třídně podmíněného volebního hlasování v Paraguayi by mohlo do této disciplíny vnést nové podněty a mohlo by být přínosem pro všechny, kdo se zabývají teorií *class voting* nejen v zemích Latinské Ameriky.

Výše představené hypotézy budou v práci testovány pomocí loglineárních a vícenásobných regresních modelů na souborech dat z *Latinobarómetro Database* a *Latin American Public Opinion Project* (LAPOP). Díky tomu, že od roku 1993 se konečně v Paraguayi pravidelně konají demokratické volby, vytvořil se zde pro tento kvantitativní výzkum již dostatečný a relevantní datový soubor. Databáze *Latinobarómetro* obsahuje v případě Paraguaye data z výzkumů z let 1995 až

---

³ Stranická identifikace bývá v Paraguayi označována jako univerzální, kde se členství v jedné z nich stává celoživotním závazkem (Lewis 1980: 145-150). Stranická příslušnost v Paraguayi má tedy hluboké kořeny v minulosti a stranický systém zůstal víceméně zakonzervován. Případné vypovězení stranické příslušnosti je zde považováno za velkou zradu na rodině a přátelích (Lewis 1980: 145-150).

2013.⁴ Z těchto dat lze jednotlivé respondenty rozdělit do třídních kategorií dle zaměstnaneckého sektoru, které jsou však pro měření sociální třídy problematické (blíže v třetí kapitole). Zároveň s tímto zaměstnaneckým indikátorem bude při měření sociální třídy přihlédnuto i k materiální a servisní nerovnosti, resp. k rozdílům ve vlastnictví žádoucích statků a dostupnosti služeb u jednotlivých respondentů.⁵ Dalšími indikátory, které mohou posloužit k měření sociální třídy v databázi *Latinobarómetro*, je dosažené vzdělání a sebeidentifikace socioekonomické úrovně. Především vzdělanostní *strata* je při chybějících datech o postavení respondenta na trhu práce vypovídající proměnnou, vzhledem k poměrně silné korelaci mezi těmito dvěma indikátory. Druhá databáze LAPOP obsahuje ohromné množství statisticky relevantních dat ze sudých let mezi roky 2006 a 2014. Především dotazníky z let 2006 a 2008 obsahují stěžejní otázky na specifické zaměstnání respondentů dle mezinárodní klasifikace ISCO, která umožní vytvořit jejich třídní kategorizaci dle podrobného třídního schématu EGP. Data o výši příjmů jednotlivých respondentů jsou k dispozici v dotaznících z let 2012 a 2014, na základě kterých lze zase zkoumat volební chování v závislosti na nerovnostech v ekonomických příjmech. Obě databáze tedy dohromady umožňují zkoumat stratifikaci na základě postavení respondenta na trhu práce, ekonomického příjmu, materiálního vlastnictví, vzdělání a socioekonomické sebeidentifikace, což jsou pro podrobnou třídní analýzu dostatečné indikátory.

Proč zkoumat třídně podmíněné volební hlasování zrovna v Paraguaji? Autorovi není známa žádná studie, která by se tímto výzkumem zabývala. Příčinou jsou pravděpodobně následující fakta. Tato vnitrozemská, etnicky i kulturně veskrze homogenní země, je možná neprávem často opomíjená a přehlížená, přesto však nesmírně zajímavá svou barvitou historií plnou společenských vzestupů a pádů, tragických válek a střídání diktátorů. Případ Paraguaye je specifický hned z několika důvodů. Za prvé, Paraguay nemá s demokratickým způsobem vlády historické zkušenosti. V dlouhém období od svého vzniku v roce 1811 až do roku

---

⁴ Kromě let 1999 a 2012, kdy průzkumy nebyly provedeny, jsou pro tuto práci z důvodu chybějících či nerelevantních dat vynechány i roky 1997, 2000, 2002 a 2004.

⁵ Lidé v dotaznících uváděli, zda vlastní či mají dostupné následující statky a služby: *televize, videopřehrávač, chladnička, videokamera, počítač, mikrovlnná trouba, pračka, telefon, mobilní telefon, auto, dům k rekreaci, pitná voda, teplá voda, kanalizace* atd.

1989 v Paraguayské republice nelze hovořit o demokratickém systému vládnutí.⁶ Až s postupnou liberalizací a demokratizací společnosti v 90. letech zde vznikl prostor pro svobodnou politickou soutěž, kde mohou volně participovat různé aliance, strany a hnutí, které zastupují zájmy jednotlivých tříd či jiných společenských segmentů. Za druhé, Paraguay je jednou z mála zemí v latinskoamerické oblasti, kde lze nalézt dlouhodobý, kontinuální a stabilní stranický systém s relativně vysokou stranickou identifikací.⁷ Existence dvou tradičních stran, které hrají dominantní úlohu ve stranickém systému již více než 125 let, je velmi důležitý paraguayský fenomén. V Paraguayi se s výjimkou krátkého období ve 30. letech 20. století střídají u moci pouze dvě strany, konzervativní *colorados* a liberální strana v různých historických podobách, případně v koalici.⁸ *Partido Colorado*, která má nejsilnější členskou základnu v Paraguayi (Aquino 2012), je stranou pravicovou, konzervativní a nacionalistickou, která klade důraz na vztah patron-klient a která dlouhodobě hájí zájmy velkých farmářů, podnikatelských kruhů, vojenských špiček a duchovenstva (Nohlen 2005: 413-414; Němec et al. 2006: 278-279). Pouze jednou za posledních více než 60 let se stalo, že byl v prezidentském klání zvolen někdo jiný než kandidát *colorados*.⁹ Naopak PLRA bývá označována jako středo-levicové seskupení, hájící zájmy spíše městských vrstev (Němec et al. 2006: 278-279). Tyto definice jsou však velmi zjednodušující, ne-li zavádějící. *Azules* mají v současné době velmi podobný program jako *colorados*, obě strany by měly být zařazeny spíše napravo od středu, a to z několika důvodů.¹⁰ Liberální strana je spíše jen formální opoziční subjekt vůči *colorados*. Často se jedná o kooptovaného spojence, který v parlamentu

---

⁶ První svobodné volby sice proběhly již v roce 1989, ale nebyly moc spravedlivé vzhledem k nedostatečnému časovému prostoru od vyhlášení voleb k samotným volbám (necelé 3 měsíce), problémům s registrací voličů a početným neregulérnostem během hlasování (Powers 1992). První regulérní demokratické volby se uskutečnily až po změně ústavy, v roce 1993.

⁷ Dalšími zeměmi s dlouhodobým kontinuálním stranickým systémem jsou Kolumbie, Honduras a Uruguay (Dix 1989: 25).

⁸ Liberální strana (*Partido Liberal*, PL) vznikla již v červenci 1887. Ačkoliv tento původní subjekt již zanikl, o liberální kontinuitu se postaraly dvě jeho následovnice – Liberálně radikální strana (*Partido Liberal Radical*, PLR) a současná PLRA.

⁹ Tato výjimka se stala v roce 2008, kdy byl zvolen koaliční kandidát APC Fernando Lugo, kterého po impeachmentu v roce 2012 na zbytek volebního období vystřídal člen PLRA Federico Franco.

¹⁰ Hlavním argumentem se jeví především oboustranná podpora tzv. chilského modelu hospodářského růstu během prezidentských voleb v roce 2013, či snaha o větší soukromé investice ve veřejném sektoru a jeho rozsáhlé reformy. Oba politické subjekty jsou si tedy ideologicky blízké, v obou je několik soupeřících frakcí a v neposlední řadě jsou obě zmítány v rozsáhlých korupčních aférách (World Elections, Paraguay 2013; Villagra a Delgadillo 2013).

společně s poslanci za ANR/PC zaujímají konzervativní postoje vůči některým vládním návrhům reformně naladěných prezidentů (především vůči kabinetům prezidentů Luga a Duarte Frutose). Stejně jako republikáni i liberálové jsou navzdory svému názvu stranou konzervativní a nacionalistickou. Obě strany historicky hájily zájmy „heterogenních oligarchických skupin“, liberálové kromě toho i zájmy městských obchodníků ze střední třídy (Nohlen 2005: 413-414).

Na rozdíl od těchto dvou dominantních stran je paraguayská levice dlouhodobě marginální, zejména v porovnání se sousedními či blízkými zeměmi, Brazílií, Bolívií, Argentinou a Uruguayí, kde levice hraje dominantní roli. Občasné snahy některých prezidentů vnést trochu více etatistické politiky do paraguayského systému jsou většinou zablokovány silně konzervativním parlamentem, kde již dlouhé desítky let tvoří absolutní většinu obě dominantní strany. Příčin tohoto stavu je několik. Za prvé, během dlouhé diktatury generála Stroessnera byla levice doslova zdecimována a postavena mimo zákon. V Paraguayi také chybějí silnější městské odborové organizace, které jsou v mnoha zemích Latinské Ameriky základnami pro úspěšné socialistické strany. Je to dáno i převážně zemědělským rázem země a stále nedostatečnou industrializací. Paraguay také na rozdíl od jiných zemí v regionu nepřijala v 50. a 60. letech hospodářský systém ISI (*Import Substitution Industrialization*), který byl jinde determinujícím faktorem vzniku dělnické třídy (Němec 2013: 134). Také zde nedochází k mobilizaci indiánského obyvatelstva jako v Peru, Ekvádoru či Bolívii, kde právě domorodé komunity stály za vzestupem levice. Paradoxně, i když je jazyk *guaraní* vedle španělštiny úředním jazykem zakotveným v paraguayské ústavě, jsou indiánské komunity dlouhodobě přehlíženy a znevýhodňovány (Roedl 2012: 227-229; Klíma 2015: 489). Poslední volby však naznačily, že i v Paraguayi dochází na leviči k mírnému progresu.¹¹ Snahou této práce nebude nalézt příčinné vysvětlení specifického jevu, kdy v Paraguayi dominují dvě velké, středo-pravicové strany, ale nalézt pojítka mezi sociální třídou a volbou mezi jednotlivými politickými subjekty.

---

¹¹ Středo-levicová koalice *Avanza País* (AP) a levicová koalice *Concertación Nacional de Frente Guasu* (CNFG) získaly v prezidentských volbách v roce 2013 dohromady více jak 9 %. Tento vzestup levicových koalic je však relativní, v obou případech se jedná o subjekty složené mimo jiné z bývalých členských stran vládní koalice *Alianza Patriótica para el Cambio* (APC) v letech 2008-2012/3 .

V první kapitole bude diskutován teoretický rámec sociální stratifikace, třídní analýzy a její struktury. Zde je nutno poznamenat, že cílem této části v žádném případě není představit a kriticky zhodnotit veškeré dosavadní publikované práce. Rozsah těchto publikací je skutečně enormní a jejich podrobná revize by vydala na několik samostatných odborných textů. Pro tuto diplomovou práci postačí představit jen ty nejvýznamnější a nejrelevantnější publikace, které se v sociologických, potažmo politologických výzkumech běžně využívají a citují. Velmi kvalitní práce mapující teorie a výzkum sociální stratifikace a třídní analýzy nabízejí skripta Jadwigy Šanderové *Sociální stratifikace* (2004) a kniha Tomáše Katrňáka *Třídní analýza a sociální mobilita* (2005). Obě publikace přinášejí základní, přesto vyčerpávající přehled o dosavadním výzkumu v oboru. Budou zde tedy postupně představeny základní přístupy k teoretickému vymezení sociální stratifikace a sociální třídy dle klasického marxistického, weberistického a funkcionalistického přístupu, na ně navazující pokus Gerharda Lenskiho o syntézu jak konsenzuálního (funkcionalistického), tak konfliktuálního (marxistického) pojetí. Tento americký sociolog přišel poprvé s podrobnějším schématem třídních systémů ve své práci *Power and Privilege* (1966), který lze považovat za jeden ze základů pozdějších třídních schémat, pracujících především se zaměstnaneckými statusy. Z novějších autorů, kteří aplikovali třídní analýzu na moderní společnost, stojí za zmínku Erik Wright a John Goldthorpe. I jejich třídní schémata se však potýkají s nedostatky, zejména kvůli svému konvenčnímu způsobu měření, kdy oba autoři ze struktury vyjímají ženy. Zároveň jak Wrightova tak Goldthorpeova schémata operují pouze s lidmi, kteří participují na trhu práce. V prvním případě Wright počítá pouze s lidmi, kteří jsou zapojeni do výrobního procesu, ve druhém případě Goldthorpe vytváří třídní schéma na základě zaměstnanecké pozice. V obou případech jsou tak ze schémat vyjmuti lidé nezaměstnaní, studenti a důchodci, což je pro současnou třídní analýzu nevhodné.

Druhá kapitola se věnuje třídně podmíněnému volebnímu hlasování v empirickém výzkumu a plynule tak navazuje na předchozí část s cílem představit dosavadní snahy badatelů, kteří zkoumali výskyt vztahu mezi třídní příslušností a volbou politické strany. Nejprve budou představena teoretická východiska, poté dosavadní výzkum ve světě a nakonec výzkum třídního hlasování v zemích

Latinské Ameriky. Mnoho autorů, kteří se této problematice věnovali, se shodují v několika bodech. Za první, třídní hlasování v rozvinutých zemích stále existuje, ale postupně slábne (Sainsbury 1987; Ringdal a Hines 1995; Nieuwbeerta a De Graaf 1999; Anderson a Heath 2000; Clark 2003). Za druhé, v současné době by mělo být třídní hlasování patrné především v zemích, kde se teprve nedávno ustanovil demokratický režim a kde je patrná vysoká socioekonomická nerovnost (Roberts 1995; Cigehm 1999; Domanski 1999; Řeháková 1999). Za třetí, v zemích Latinské Ameriky je třeba pokračovat v třídních výzkumech, neboť teprve relativně nedávno latinskoamerické státy prošly demokratizací a navíc jsou jednotlivé země od sebe v mnoha případech velice odlišné, nelze je tedy zkoumat jako celek a vyvozovat z tohoto celku dogmatické závěry (Mainwaring a Torcal 2004; Vilalta 2005; Lupu 2010; Došek 2014). Za pozornost určitě stojí studie Roberta Dixe *Cleavages Structures and Party Systems in Latin America* (1989), kde se autor věnuje strukturálním determinantům latinskoamerických stranických systémů včetně příčin převahy multitřídních nad třídními stranami.

Třetí část nabídne pohled na vývoj a specifika sociální struktury a stranického systému Paraguaye. V první řadě budou představeny a diskutovány jednotlivé společenské *straty* a navrženo třídní schéma pro finální testování třídně podmíněného chování. V druhé řadě zde budou představeny paraguayské politické strany a hnutí a jejich ideologické platformy a programy. Pro nástin historických determinantů paraguayské společnosti a obecný přehled poslouží sekundární zdroje a literatura, která se zabývá společensko-politickým vývojem země. K tomuto částečně může posloužit i česká literatura, zejména dílo Bohumíra Roedla st. *Dějiny Paraguaye* (2012). Několik stručných kapitol Paraguayi věnoval i Jan Klíma v nejnovějším kompendiu *Dějiny Latinské Ameriky* (2015), kterým revidoval starší stejnojmenné dílo autorů kolem Josefa Polišenského z roku 1979. Současná sociální struktura Paraguaye bude představena především na základě oficiálních statistických údajů (DGEEC), ale i díky sociologickým průzkumům v rámci databází LAPOP a *Latinobarómetro*. V této části budou na základě empirických zjištění diskutovány jednotlivé stratifikační prvky a zároveň navrženo specifické třídní schéma paraguayské společnosti, které bude stěžejním ukazatelem třídně podmíněného hlasování. V posledním oddíle této části budou představeny současné politické

strany, hnutí a koalice, které hrají ve stranickém systému významnou, nebo alespoň zajímavou roli.

Poslední čtvrtá část pak nabídne komplexní výsledky výzkumu třídně podmíněného volebního chování v Paraguayi mezi roky 1995 a 2014. Podle jednotlivých časových úseků, které buď ohraničují, nebo se dotýkají volebního roku, budou představeny a diskutovány výsledky kvantitativního výzkumu při použití jednoduchých logitových metod i metod vícenásobné logistické regrese, pomocí kterých bude zachycen a analyzován trend v třídním hlasování za posledních 20 let.

1. SOCIÁLNÍ STRATIFIKACE, TŘÍDNÍ ANALÝZA A SCHÉMATA

1.1. Základní pojmy, definice a teoretické přístupy

Již od dávných časů řeckých filosofů Aristotela a Platóna se lidé zabývali zkoumáním společenské struktury a otázkou, zda a proč mají někteří jedinci vyšší materiální zabezpečení a s tím související odlišný životní úděl (Mulgan 1977). Sociální strukturou se rozumí souhrn společenských statusů a rolí, kde status představuje strukturální pozici a role vymezuje vztah této pozice k ostatním pozicím (Šanderová 2004: 9 -11). Znamená to tedy, že např. pohlaví a věk jedince výrazně ovlivňují jeho chování k ostatním a zároveň to, jak se ostatní chovají k němu (Šanderová 2004: 19). Každá společnost v sobě zahrnuje různá uskupení lidí, kteří se od sebe vzájemně liší odlišnou životní úrovní, stylem života a životními vyhlídkami (Šanderová 2004: 25). Toto rozvrstvení a diferenciaci společnosti se nazývá sociální stratifikací.¹² Americký sociolog Gerhard E. Lenski položil v roce 1966 v souvislosti s definicí sociální stratifikace zásadní otázku „*Co kdo dostává a proč*“ (Lenski 1966). Základní stratifikační teze zní, že ekonomické, sociální či kulturní zdroje jsou ve společnosti distribuovány nerovnoměrně a společnost je tímto způsobem stratifikována. Stratifikační výzkum tedy znamená studium veškerých strukturovaných společenských nerovností (Vlachová 2009: 136; Lambert eds. 2011: 1). Tato práce bude vycházet zejména z teoretických konceptů třídní analýzy, která zkoumá především životní podmínky lidí, tedy socioekonomické a sociokulturní nerovnosti.¹³

První z nich, socioekonomická diferenciaci, znamená de facto nerovnost v distribuci příjmů či zaměstnání lidí. Sociokulturními nerovnostmi pak jsou většinou věk, gender, rasa a etnikum. Oba typy nerovností, jež jsou v sociologických výzkumech měřeny spíše odděleně, se však často navzájem

---

¹² Dle *Sociologického slovníku* (2007) označuje sociální stratifikace statický aspekt makrostruktury sociálního systému, který postihuje jeho hierarchické uspořádání (Jandourek 2007: 240).

¹³ Nejčastěji se v případě sociální stratifikace jedná o výzkum postavení na trhu práce, příjmu a materiálního zabezpečení, věku, genderu, rasy či etnicity, náboženství a vzdělání.

prolínají. V praxi to znamená, že kupříkladu starší žena z minoritního etnika bude mít nejspíš daleko těžší uplatnění na trhu práce než muž středního věku z majoritního etnika.¹⁴ V moderních společnostech se v souvislosti se stratifikačním procesem sociologové nejčastěji zaměřují na nerovnost socioekonomickou, konkrétně strukturu zaměstnání a s ní spojenou společenskou dělbu práce (Šanderová 2004: 20-27).

Společenskou (sociální) třídu jako jeden ze zkoumaných socioekonomických stratifikačních prvků, lze měřit dvojím způsobem. Jednodušším, induktivním přístupem, lze přímo identifikovat sociální třídu na základě sociálních, ekonomických nebo kulturních nerovností (Katrňák 2005: 6). Dle tohoto přístupu je sociální třída chápána jako vymezená skupina lidí, kteří mají stejné ekonomické, sociální či kulturní zdroje a od ostatních skupin lidí je odlišuje především četnost těchto zdrojů. Nerovnost je zde tedy chápána jako příčina existence sociálních tříd. Jinými slovy, třídy zde vznikají na základě existujících nerovností v životních podmínkách. Druhý, deduktivní přístup, naopak definuje třídu na základě historických třídních řezů ve společnosti, které pak determinují vzniklé nerovnosti. Třídní analýza zde tedy odpovídá na otázku, do jaké míry je distribuce ekonomického, kulturního a symbolického kapitálu výsledkem existující třídní, rasové, genderové či věkové struktury (Katrňák 2005: 6-7). Nerovnosti mezi lidmi tak nejsou náhodnými jevy, ale jsou důsledkem výše zmíněných dlouhodobých strukturálních příčin (Katrňák 2005: 7; Goldthorpe 2010: 733). Tento přístup má pro sociologický výzkum vyšší explanační potenciál, sociální třídy jsou zde definovány za pomoci příčinného vysvětlení jednotlivých třídních řezů. V obou přístupech se každopádně předpokládá, že lidé se stejnými zdroji a omezeními se budou podobně rozhodovat – tyto zdroje a omezení tedy podmiňují lidské chování. V této práci bude v závislosti na dostupnosti relevantních dat využito obou přístupů. Induktivně budou pomocí empirického výzkumu měřeny jednotlivé sociální *straty*, deduktivní přístup zase pomůže k aplikaci odůvodněných třídních schémat k testování, zda existuje korelace mezi třídní pozicí a jednáním, v tomto případě volebním chováním třídních příslušníků.

---

¹⁴ Nezbytně se zde však nemusí jednat o majoritní či minoritní etnikum pouze z kvantifikačního hlediska, výhodu na trhu práce může mít i příslušník minoritní etniky, která je však držitelem moci (blíže viz Šanderová 2004: 20-27).

Jak již bylo nastíněno v úvodu, snahou teoretické části této práce určitě není zmapovat veškeré doposud zveřejněné stratifikační teorie, kterých je nespočetné množství, ale opřít se o ty nejvýznamnější a nejrelevantnější. Všechny mají společné jedno, a to tvrzení, že zdroje jsou distribuovány nerovnoměrně. Odlišná je však již interpretace toho, proč tomu tak je (Šanderová 2004: 39). Následující pasáže jsou tedy věnovány zásadním pracím zabývajícím se teorií sociální stratifikace a třídní analýzy. Představeny budou nejprve výchozí teorie klasických německých sociologů Karla Marxe a Maxe Webera, kteří sice nepřišli s žádnou ucelenou konceptuální teorií sociální třídy, ale položili teoretické základy svými dílčími tezemi. Především však budou diskutovány na ně navazující studie Erika Wrighta a Johna Goldthorpeho, které již vytvářejí ucelenější teoretické koncepty a schémata sociálních tříd. Tato schémata se později stala nedílnou součástí teorie třídního hlasování a pomůckou pro třídní kategorizaci v sociologických a politologických studiích.

1.2. Klasické koncepty sociálních tříd

Výzkum sociální třídy má hlubokou tradici v minulosti a první známky třídní analýzy se objevují již na přelomu 18. a 19. století, kdy se klasičtí sociologové snažili pomocí třídy popisovat ekonomické nerovnosti mezi lidmi (Katrňák 2005: 13). Problémem distributivní nerovnosti se zabývali např. anglický filosof John Locke, či francouzský osvícenský filosof Jean Jacques Rousseau, kteří byli svým způsobem předchůdci marxistického učení, alespoň co se týká jejich egalitářského pojetí ekonomické distribuce. Systém distributivní nerovnosti považovali za značně nespravedlivý (Charvet 1974; Harris 1994; Šanderová 2004: 69). Opačný názor zastávali např. „otec ekonomie“ Adam Smith, či „sociální darwinista“¹⁵ William Graham Sumner (Šanderová 2004: 68). Tito učenci naopak vycházeli z přesvědčení, že sociální nerovnosti jsou přirozenou součástí lidské existence. Za stěžejní sociální teoretiky jsou dlouhodobě považováni především němečtí sociologové Karl Marx

---

¹⁵ Sociální darwinismus je přesvědčení, že i lidská společnost podléhá evolučním zákonům a za jejím vývojem nestojí duchovní ani morální princip, nýbrž kvazibiologická nutnost směřující k rovnováze. Jinými slovy, schopnější a silnější jedinci vedou a ti slabší se jim podřizují (Jandourek 2007: 52).

a Max Weber. Ačkoliv je jejich celoživotní dílo značně rozsáhlé a tematicky velmi široké, v této práci budou představeny pouze jejich dílčí teorie stran sociální stratifikace.

1.2.1. Marxistický koncept

Marxovou výchozí tezí z hlediska jeho chápání sociální třídy byl předpoklad, že to, co formuje lidské chování a rozhodování, jsou ekonomické podmínky, ve kterých lidé žijí. Jinými slovy, materiální zabezpečení, příjem a z nich vyplývající životní šance, jsou determinující faktory způsobu života člověka, jeho myšlení a vztah k okolnímu světu. Z této teze vyplývá, že jen tehdy, kdy se změní ekonomické podmínky konkrétního jednotlivce a s tím související jeho materiální zabezpečení, změní se i jeho způsob života, jednání a uvažování (Katrňák 2005: 15). Marx je v souvislosti s třídním antagonismem často interpretován jako autor dichotomicky rozlišující společenské třídy na třídu vlastníků výrobních prostředků (vykořisťovatelů) a třídu pracujících (vykořisťovaných), mezi kterými se třídní boj odehrává. Dichotomický třídní rozměr zasazuje Marx do moderních kapitalistických zemí, kde existuje námezdní pracující síla, kterou si kapitalisté najímají a za odvedenou práci či čas je platí (Marx a Engels 1972). Německý sociolog byl toho názoru, že tyto výrobní vztahy jsou naprosto stěžejními relacemi mezi lidmi. V kapitalistické společnosti tak dochází k „rozevirání sociálních nůžek“, kdy bohatí vlastníci, kteří činí malé procento celé společnosti, získávají čím dál větší bohatství právě na úkor většinového pracujícího lidu. Tato ohromná masa lidí, jež Marx nazývá proletariátem, poté na základě dlouhodobé frustrace uskuteční revoluci, která nastolí beztřídní a rovnostářskou společnost, ve které budou výrobní prostředky vlastněny lidmi, kteří s nimi pracují a výsledky práce budou rovnoměrně rozděleny mezi ně (Šanderová 2004: 45-46).

Jadwiga Šanderová uvádí, že Marx ve svém díle vymezuje sociální třídu dvojím způsobem. Jednak jako dvě skupiny lidí, které se od sebe liší tím, jaký zájem mají v setrvání, resp. ve změně stávajícího systému vztahů k výrobním prostředkům. Jedna skupina (kapitalisté) se snaží udržet tento systém třídní

nerovnosti, druhá (proletariát) se tento stav snaží změnit. Druhý přístup představuje sociální třídu v rámci postavení ve výrobním procesu, tzn. buď výrobní prostředky vlastní, či nikoli. Šanderová dokládá rozkol mezi oběma přístupy. Ve feudální společnosti totiž ke změně vztahů k výrobním prostředkům dala popud samotná buržoazie, nikoliv dělnická třída (Šanderová 2004: 46).¹⁶ Pro to, aby dělnická třída vstoupila do revolučního procesu, bylo nezbytné její třídní uvědomění, které se formovalo na základě několika důležitých faktorů. Za prvé, během průmyslové revoluce se v industriální společnosti začala tato třída koncentrovat v městských průmyslových centrech. Za druhé, v raně kapitalistické společnosti docházelo k tomu, že byli drobní vlastníci pohlcováni většími a tím byla tato střední třída proletarizována, nižší třída tak výrazně zmohutněla. Na základě těchto faktorů rostoucí početní převahy proletariátu a jeho koncentrace v průmyslových oblastech, ke kterým se přidala i dlouhodobá frustrace ze zhoršování životních a pracovních podmínek, si dělníci začali uvědomovat svůj stejný sociální status a hlavně fakt, že tento status chtějí změnit. Pro to, aby ho mohli změnit, musí se také změnit i společenský režim, ve kterém hrají dominantní úlohu stávající elity, tedy vládnoucí třída buržoazie (Šanderová 2004: 46-47). Toto třídní uvědomění dělnické třídy a fakt, že buržoazie je v přímém rozporu s jejich zájmy, nutně vyvolává konflikt – třídní boj – který podle Marxe bude příčinou uskutečnění proletářské revoluce, tedy odstranění systému soukromého vlastnictví výrobních prostředků a výsledná beztřídní společnost.

1.2.2. Třídní analýza dle Maxe Webera

Dalším významným německým myslitelem, který výrazně přispěl k rozvoji sociologické disciplíny, byl Max Weber. Sociální stratifikaci se však zabýval pouze v knize *Economy and Society* (1978), která byla editována až po autorově smrti.

---

¹⁶ Toto tvrzení dokazuje i komparativní studie Ruth B. Collierové *Paths Toward Democracy*, která zkoumala dvě vlny demokratizačních procesů v Evropě a Jižní Americe a snažila se v jednotlivých případových studiích vysvětlit, zda za demokratizaci stály elity, či dělnická třída. V první demokratizační vlně od poloviny 19. století do 20. let 20. století dle Collierové ne vždy sehrála hlavní úlohu dělnická třída, ale v mnoha případech právě buržoazie. Na druhou stranu, především ve skandinávských zemích byla dělnická třída významným aktérem během přechodu k demokracii, ačkoliv do tohoto procesu často vstupovala až v závěrečné fázi (blíže viz Collier 1999).

Weberovou hlavní tezí v rámci sociální stratifikace je předpoklad, že materiální a příjmová nerovnost (třídní postavení) determinuje sociální třídy. Jinými slovy, sociální třídy se jako skupiny lidí utvářejí na základě těchto nerovností a u těchto skupin pak můžeme sledovat podobné jednání a rozhodování. Právě majetek a ekonomický příjem jsou základními indikátory třídního postavení lidí. Lidé s podobným majetkem a příjmem tak mají podobné ekonomické (tržní) zájmy. V kapitalistické společnosti se tak u těch, kdo vstupují na trh práce, projevuje v jejich zájmech vlastní materiální zabezpečení (Katrňák 2005: 24-25). Jiné ekonomické zájmy tedy bude mít kapitalistická třída, jiné střední a dělnická třída atd. Tyto zájmy jednotlivých sociálních tříd však dle Webera nejsou dogmatické, ale pouze pravděpodobné (Katrňák 2005: 24). Sociální třídy tak zde na rozdíl od marxistického pojetí nejsou svébytnými komunitami (např. třídně uvědomělý proletariát), nýbrž pouhými základnami pro případná stejná jednání a rozhodování. Jinými slovy to, co determinuje lidské uvažování, nejsou sociální třídy, ale jejich postavení na trhu práce (Katrňák 2005: 25-26). Max Weber třídy rozlišuje dle povahy toho, s čím jedinec na trh práce přichází. Buď přichází na trh s potenciální nabídkou svých služeb (třídy výdělečné), nebo s majetkem, který může teoreticky generovat zisk (třídy vlastnické). Teprve na těchto základech mohou vzniknout sociální třídy, které Weber dále rozděluje na dělnickou třídu, maloburžoazii, nemajetnou inteligenci (odborníky) a na třídy privilegované v důsledku majetku a vzdělání (Šanderová 2004: 53-55).

Vedle sociálních tříd a třídního postavení Weber vytváří další dvě kategorie sociální stratifikace – stavovské (statusové) skupiny a politické strany. První z nich, stavovské skupiny, jsou vymezeny určitou společenskou prestiží a ctí. Jsou skutečnými sociálními skupinami s vnitřními vztahy, které se formují na základě stejných přirozených sociálních vlastností a návyků (Šanderová 2004: 55-57; Katrňák 2005: 26). Ačkoliv jsou tyto stavy typické spíše pro tradiční feudální společnost s netržními vztahy, lze se s nimi setkat i v kapitalistických režimech (např. kastovní systém v Indii, etnické skupiny apod.). Tyto skupiny bývají uzavřeny do sebe, případná sociální mobilita mezi nimi je spíše anomálií a společenské statusy bývají zpravidla dědičného charakteru (Lenski 1966: 78). Co je dle Webera často společné pro sociální i statusové třídy, je materiální zabezpečení, i když ne

vždy mohou být oba přístupy v přímo úměrné korelaci (Šanderová 2004: 56; Katrňák 2005: 26-27). Politické strany jsou pak podle Webera organizovanými skupinami lidí, které se pomocí své platformy snaží ovlivňovat společenské dění, získat tak politickou moc a zároveň se mohou stát reprezentanty jak sociálních, tak i stavovských tříd, jejichž zájmy poté zastupují (Weber 1966: 27; Šanderová 2004: 57; Katrňák 2005: 28).

Současní představitelé weberistické třídní analýzy v první řadě zkoumají třídní pozice a jejich vymezení a ve druhé pak analyzují vztah mezi těmito pozicemi a životními šancemi. Hlavním cílem pak zůstává na základě sociálních nerovností vysvětlit celou řadu životních výsledků, ať už to jsou názory a postoje, životní styl, politické preference, či zdraví a vzdělání. Weberisté vycházejí z předpokladu, že lidé ve stejném třídním postavení budou mít i stejné životní výsledky, a to z toho důvodu, že stejně i jednají. Tím se zde však nerozumí třídní jednání v marxistickém smyslu, kde je nejprve utvořena třída, která teprve poté determinuje lidské jednání. Weberističtí představitelé k tomu přistupují naopak. Sociální třída vzniká teprve na základě seskupení lidí podobně jednajících (Katrňák 2005: 29-30).

1.2.3. Funkcionalistický přístup

Kromě marxistické a weberistické linie se vytvořil i koncept funkcionalistický. Funkcionalisté vycházejí z předpokladu, že společnost je určitým typem systému, jehož jednotlivé prvky plní různé funkce nezbytné k zachování systému samotného (Davis a Moore 1944; Šanderová 2004: 62). Davis s Moorem stanovují tři základní funkce, které by daná společnost měla plnit a zároveň uvádějí i konkrétní prvky (pozice), které danou funkci mají plnit. První funkcí je podle autorů *vymezení a podpora hodnot a cílů společnosti*, jež by měla plnit vyšší náboženská autorita, která má určitou společenskou prestiž. Druhým společenským úkolem je *podpora normativního systému*, což znamená de facto politickou moc, která rozhoduje a řídí danou společnost. Třetí funkcí je pak *hledání prostředků k dosahování cílů*, což by měli provádět techničtí odborníci (Šanderová 2004: 62). Lidé, kteří budou obsazovat tyto pozice a plnit tak společenské funkce, by pro

efektivní plnění těchto úkolů měli být i náležitě motivováni, ať už různými odměnami či existenčními a zpříjemňujícími prostředky (Davis a Moore 1944: 242).

Davis s Moorem dále specifikují několik faktorů, které diferencují jednotlivé stratifikační systémy. Za první kritérium považují *stupeň specializace* jednotlivých společenských pozic, podle kterého dělí lidské společnosti na specializované a nespécializované. Podle *priority funkcí* rozlišují společnost na rodovou, autoritářskou a kapitalistickou. U rodové společnosti je prioritní funkce, kterou plní jednotlivé rodiny, či klany. Autoritářskou společnost Davis s Moorem dále dělí na sakrální teokratickou a světskou totalitární. U kapitalistické společnosti kladou důraz na technické funkce odborníků. Co se týče *míry sociálních rozdílů*, autoři dichotomicky diferencují mezi rovnostářskou a nerovnostářskou společností. *Stupeň příležitostí* v dané společnosti pak koresponduje se sociální mobilitou a společnost tak může být buď mobilní nebo imobilní. Posledním kritériem, které Davis s Moorem představují, je *míra třídní solidarity*, která de facto dokládá, do jaké míry v dané společnosti existují organizované skupiny, které zastupují zájmy jednotlivých sociálních tříd. Zde autoři opět polarizují (teoreticky) společnost na organizovanou a neorganizovanou (Davis a Moore 1944: 248-249).

Zásadní rozdíl funkcionalistického přístupu oproti marxistickému je do velké míry určen jeho konsensuálním pojetím, protože zde existuje důležitý motivační systém, který do dané společnosti vkládá do jisté míry myšlenku nepostradatelnosti jakékoliv funkční pozice. Všechny tyto pozice by tak podle funkcionalistů měly být nezbytné pro přežití společnosti. Vzniklé sociální nerovnosti jsou tak pozitivní a vzhledem k tomu, že je zde kladen důraz především na funkčnost jednotlivých pozic, nikoli na jejich třídní charakter, celý systém tak dle funkcionalistů spěje k beztřídní společnosti (Šanderová 2004: 67).

1.3. Moderní pojetí třídní analýzy a třídní schémata

Druhá polovina 20. století přinesla do mnoha oborů lidské činnosti dramatické změny, které musely být logicky reflektovány i v sociologii. Tyto

změny se týkaly především sociální struktury moderní kapitalistické společnosti, která se v tomto období více třídně diferencuje (především díky dynamickému rozvoji sektoru služeb na trhu práce). Pováleční sociologové si tedy v rámci třídní analýzy kladli dvě stěžejní otázky. První z nich je co a proč, respektive jaká kritéria vymezují třídní pozici a proč zrovna tato kritéria. Jakmile budeme znát odpověď na tuto zásadní otázku, budeme znát i podobu třídní struktury a její jednotlivé prvky (pozice). Na toto zjištění poté může navazovat další výzkum, tentokrát hledání odpovědi na druhou stěžejní otázku v rámci třídní analýzy, a to kdo a proč tyto pozice obsazuje, respektive kdo a proč je součástí sociální třídy (Katrňák 2005: 35). Vzhledem k tomu, že s postupujícím rozvojem sociologické disciplíny v druhé polovině 20. století došlo k využití nových nástrojů třídní analýzy (např. sociologické výzkumy pomocí dotazníků), mohou si současní sociologové pomocí empirických výzkumů snáze odpovědět na druhou otázku. Tento výzkum by měl zmapovat, do jaké míry se ve společnosti utváří svébytná sociální třída, zda mají její představitelé podobné ekonomické a sociální rysy (Katrňák 2005: 37).

Poprvé také v poválečném období dochází k přehodnocení způsobu nakládání s pojmy, místo jednoduchých dvouhodnotových kategoriálních pojmů (v marxistickém konceptu např. buržoazie – proletariát) se začínají využívat multidimenzionální proměnné, které by měly lépe posloužit pro kategorizaci lidí v třídní analýze. Prvním, kdo se pokusil sestavit mnohohrstevnaté třídní schéma na základě několika určujících faktorů, byl americký sociolog Gerhard E. Lenski, který za svého předchůdce označil Maxe Webera (Šanderová 2004: 68) a který byl kritikem ideologicky vyhraněných přístupů – především marxismu a funkcionalismu. K tomu je na místě však podotknout, že byl kritikem spíše vyhraněných antagonistických pozic obou přístupů proti sobě, na druhé straně však s mnohými jejich dílčími tezemi souhlasil a pokusil se o tzv. syntézu obou konceptuálních pojetí. Šanderová uvádí, že jako celistvý koncept Lenskiho syntézu nikdo z pozdějších autorů nerozvíjí, ačkoliv se dnes již málokdo striktně vyhraňuje do jednoho, či druhého konceptuálního „tábora“. Spíše se současní autoři mírně přiklánějí tu ke konsenzuálnímu, tu ke konfliktuálnímu pojetí (Šanderová 2004: 79). Na funkcionalistický přístup navazuje gradualistický (hierarchický) přístup, který taktéž odmítá třídní systém v současné moderní kapitalistické společnosti a místo

něho obhájí spíše společnost výkonnou (funkční), i když existenci tříd připouštějí alespoň v počátečních fázích kapitalismu (Šanderová 2004: 79). Dvěma autory, kteří však nejvíce ovlivnili podobu současné třídní analýzy a kteří jsou nejvíce citováni, jsou Američan Erik Olin Wright a Brit John Goldthorpe. Zatímco Wright navazuje na marxistickou tradici kladoucí důraz na systém výrobních vztahů, Goldthorpe se zaměřuje spíše na strukturu zaměstnaneckých pozic. Oba se však ve svých pracích snažili definovat kritéria diferencující jednotlivé třídní pozice a vytvářejí podrobná třídní schémata, se kterými se pracuje v podstatě dodnes.

1.3.1. Lenskiho syntéza konzervativní teze a radikální antiteze

Americký sociolog Gerhard E. Lenski se pokusil syntetizovat dosavadní protichůdné koncepty. Nejprve vymezil tři základní teoretická pojetí sociální stratifikace. Dvě z nich již byla představena v předchozím textu. Prvním pojetím je dle Lenskiho konfliktualistická linie, jejíž základy položil Karl Marx, druhým přístupem je konsenzuální linie reprezentovaná funkcionalisty a třetím, který se snaží o jakési spojení obou přístupů, je syntetická linie. Konfliktualistické pojetí nazval radikální antitezí, jejíž kořeny spatřuje v teoriích osvícenských filosofů Johna Locka a Jeana Jacquese Rousseaua, především však v pozdějším marxistickém konceptu. Stěžejní tezí tohoto pojetí je egalitářské přesvědčení, že lidé jsou si rovni a že současný systém distributivní nerovnosti je nespravedlivý. A na základě této nespravedlnosti vzniká konflikt – třídní boj (Lenski 1966). Oproti tomu konsenzuální pojetí, které je dle Lenskiho konzervativní tezí, vychází z předpokladu, že nerovnosti jsou pozitivní a že každá společenská pozice má být obsazována lidmi, kteří se k plnění konkrétní funkce nejlépe hodí, jak o tom píše funkcionalisté Davis s Moorem. Každá společnost je navíc vždy společensky organizována, ne všichni tedy disponují politickou mocí a zákonitě tak musí existovat minimálně mocenské nerovnosti (Šanderová 2004: 68-69). Lenski však odmítá fakt, že by pouze jedna z výše uvedených linií měla být validní a přichází s vlastní syntézou obou teoretických přístupů. Hlavní zdůvodnění této snahy spočívá v přesvědčení, že společnost je daleko složitější mechanismus s mnoha proměnnými a ne všechny

jsou reflektovány v každém z obou klasických přístupů, respektive jsou v nich často použity pouze binární kategoriální pojmy, které Lenski vnímá jako nedostatečné (Lenski 1966: 19-20). Funkcionalisté např. tvrdí, že společnost je buď rovnostářská, nebo nerovnostářská. Tento dvouhodnotový systém je pro Lenskiho nepřijatelný a místo toho navrhuje pracovat spíše s ordinálními či kardinálními proměnnými (Eulau 1967: 484). Takže místo otázky, zda je společnost rovnostářská či nerovnostářská, se ptáme, do jaké míry je společnost rovnostářská?

Lenski se ve svém díle snaží pojmut sociální stratifikaci jako multirozměrný jev (Eulau 1967: 483), kdy je společnost stratifikována na základě mnoha proměnných faktorů. Autor definuje třídní systémy jako hierarchizované společenské prvky (moc, majetek, etnicita, vzdělání atd.) a takovými třídními systémy mohou podle Lenskiho být např. profesní, politický, etnický či majetkový systém (Šanderová 2004: 72). Do konceptu třídy tak Lenski zařazuje „*všechny kolektivní aspekty stratifikačních systémů*“ (Lenski 1966: 79). Ve svém schématu třídních systémů (Tab. 1) se tento americký sociolog snažil místo binárních kategoriálních pojmů pracovat spíše s vícerozměrnými ordinálními proměnnými, což sám považoval za jakousi syntézu konzervativní teze a radikální antiteze. Jedinec tak není součástí pouze jedné třídy, ale zaujímá pozice napříč všemi čtyřmi třídními systémy (politický, majetkový, profesní a etnický), přičemž každému z těchto systémů přiřadil Lenski odlišnou důležitost (**W**). V případě, že má jedinec ve všech čtyřech třídních systémech podobné postavení, jedná se dle Lenskiho o vykrystalizovaný status (ve schématu pod písmenem **X**). Jednotlivé třídy, ve kterých se bude nalézat jiný člověk, však nemusí být nutně ve stejné hierarchické linii. Tyto případy Lenski nazývá nevykrystalizovanými statusy.¹⁷ I když pochopitelně v reálném životě se budou některé třídní pozice navzájem vylučovat. Jen těžko si lze představit např. jedince (ve schématu pod písmenem **Y**), tedy zbídačeného (*majetek*) Indiána¹⁸ (*eticita*) z paraguayského Chaca, který bude zároveň latifundistou (*profese*) a příslušníkem elity (*moc*).

---

¹⁷ „*Pojem krystalizace statusu se však neujal a dnes se hovoří o inkonzistentním a konzistentním statusu. Celkově se tomuto vícerozměrnému přístupu říká dekompozice statusu.*“ (Šanderová 2004: 75).

¹⁸ Podobně jako Markéta Křížová se i autor přiklání k verzi termínu *Indián* s velkým počátečním písmenem. (blíže viz Křížová 2013: 304).

Tab. 1: Schéma třídních systémů dle Gerharda E. Lenskiho

Distributivní systém						
Politický třídní systém (W=10)	Vlastnický třídní systém (W=5)	Profesní třídní systém (W=3)		Etnický třídní systém (W=2)		
Elita (X, Y)	Bohatí (X)	Latifundisté (X, Y)		Španělé (X)		
Byrokracie		Střední třída	Soukromí zemědělci		Úředníci	Mesticové
Apolitická třída	Chudí		Nájemní zemědělci		Indiáni (Y)	
			Řemeslníci			
Nepřátelé režimu	Zbídačení (Y)	Žebráci, prostitutky, nezaměstnaní apod.				

Zdroj: (Lenski 1966: 80).

1.3.2. Gradualistický (hierarchický) přístup

Jestliže bychom charakterizovali klasické marxistické a weberistické pojetí sociální třídy jako nominální, které nutně nevykazuje hierarchické uspořádání (Wright 2002: 834), gradualistický přístup naopak vychází z toho, že společnost je tvořena hierarchicky uspořádanými vrstvami. Gradualisté věří, že současné kapitalistické společnosti jsou charakteristické svojí vysokou sociální mobilitou, jinými slovy, že mezi sociálními třídami existuje relativně snadná propustnost.¹⁹ Sociální třídě jako případnému uvědomělému revolučnímu aktérovi však zastánci

¹⁹ Dle zastánců tohoto přístupu tedy záleží především na jedinci, jak se svým životem naloží. Hovoří se především o možnosti splnění tzv. amerického snu, kdy se i z čističe bot díky jeho snaze a schopnosti může stát milionář (Šanderová 2004: 82).

této teorie podobně jako funkcionalisté nepřikládají velkou váhu. Sociální antropolog William L. Warner, považovaný za jednoho z průkopníků hierarchického přístupu, definoval sociální třídu jako vícevrstevnatou skupinu lidí, kteří si jsou sice vědomi svého společenského postavení, ale spíše než o konflikt se zajímají o to, jak se vlastními silami z podřízeného postavení dostat do vyšší společenské třídy (Warner 1963: 36-37).

Stěžejní tezí zastánců gradualistického přístupu je myšlenka, že stratifikační systém je tvořen strukturou zaměstnání, kde jednotlivé pozice mají různý sociálně ekonomický status, který je tvořen jednak prestiží povolání, jednak vyžadovaným vzděláním a dosahovaným příjmem (srov. Šanderová 2004: 82). Na základě těchto a dalších proměnných je pro každou pozici vypočítáván index s určitou hodnotou a tyto indexy jsou poté hierarchicky uspořádány ve stratifikačním systému. Spíše než o svébytné a uvědomělé sociální třídy se jedná o klasické sociální kategorie, vymezené určitými vrstvami mezi jednotlivými indexy a pojmenované jako vyšší vyšší, nižší vyšší, vyšší střední, nižší střední, vyšší nižší a nižší nižší třída. Warner ve své studii *Yankee City* (1963) na základě empirického výzkumu uvádí, že ekonomické nerovnosti jsou sice důležité pro formování sociálních tříd, ale pro vysvětlení třídně podmíněného chování jsou nedostačující. Argumentuje svým výzkumem v několika amerických městech, kde zjistil, že určitá povolání mají dle respondentů vyšší společenský status bez ohledu na výši příjmu u dané pozice (Warner 1963). Toto rozvrstvení má jednu výhodu, kterou Warner dokumentuje tvrzením, že výše zmíněné třídní kategorie jsou svým způsobem skutečně ze života, nikoliv pouze teoreticky podloženými kategoriemi vytvořenými sociology. Tyto kategorie totiž uváděli sami respondenti, když měli pojmenovat sociální statusy jednotlivých pozic dané komunity (Warner 1963).

Když Warner a jeho tým zkoumali sociální stratifikaci, vycházeli z indikátorů zaměstnanecké pozice, výše a zdroj příjmů, místa bydliště, typu domu a dosaženého vzdělání. Na základě těchto faktorů zkonstruovali tzv. Index statusových charakteristik (ISC), ze které však později vyloučili výši příjmů a vzdělání. Zdroj příjmu např. diferencovali do dalších subkategorií: zděděný majetek, majetek získaný výdělkem, zisky a honoráře, platy a mzdy, soukromé a veřejné podpory a nedůstojné příjmy. Na základě dalších kritérií také vytvořili

několik základních profesních tříd (v hierarchii od nejnižšího statusu po nejvyšší): nekvalifikovaná práce (představuje nižší nižší sociální třídu), kvalifikovaní tovární dělníci (nižší nižší → nižší střední, většinou vyšší nižší), kvalifikovaní řemeslníci (většinou nižší střední), pracovníci na nižší úrovni řízení (vyšší nižší → vyšší vyšší, většinou střední třída) a odborníci (nižší střední → vyšší vyšší).²⁰ (Warner 1963: 384-387).

K důležitým závěrům došli další zastánci hierarchického přístupu, američtí sociologové Peter M. Blau a Otis D. Duncan ve své práci *The American Occupation Structure* (1967). Pomocí rozsáhlého sociologického průzkumu²¹ chtěli zjistit, zda je vzdělání a zaměstnanecká pozice respondenta i jeho otce ve vzájemné korelaci. Výsledkem jejich snažení bylo zjištění, že nadále jsou sice tyto faktory ve vzájemné závislosti, ale již to nejsou faktory rozhodující a čím dál více je důležitější vlastní, nikoli zděděná lidská činnost, což de facto potvrzuje hlavní myšlenku gradualistického přístupu. Rovněž však zjistili, že vyšší sociální status otce často vede k vyššímu dosaženému vzdělání syna a tím pádem i k vyšší zaměstnanecké pozici. Třetím důležitým závěrem pak bylo zjištění a zároveň opět potvrzení hierarchistické myšlenky, že sociální mobilita se zvyšuje a tím i šance člověka s nižším původem na získání vyššího statusu jen díky vlastnímu úsilí a pílí (Blau a Duncan 1967). Na základě těchto zjištění pak autoři formulovali teze o tom, že vysoká míra sociální mobility přispívá k vyšší stabilitě samotného společenského systému, nezavdává totiž důvody pro revoluční ideje vyplývající z frustrace uvnitř klasického třídního systému (Blau a Duncan 1967).

1.3.3. Neomarxistický koncept Erika Wrighta

Jak již bylo nastíněno v části věnované marxistické koncepci, pro teoretiky vycházející z Marxova učení je stěžejní vymezení hranic mezi jednotlivými třídními pozicemi a stanovení, jaká kritéria tyto třídní pozice vymezují. Zároveň

---

²⁰ Warner pro tuto kategorizaci stanovil čtyři základní kritéria: postavení v řízení, pracovní autonomie, dovednosti, kvalifikace a odborné znalosti, hodnota produktu nebo profesní funkce (Warner 1963).

²¹ Průzkum probíhal pomocí dotazníkového šetření v březnu 1962 ve Spojených státech amerických a bylo shromážděna data od 20 700 respondentů.

předpokládají, že důsledkem konfliktů uvnitř třídní struktury se dříve či později zformují sociální třídy (Katrňák 2005: 38). Analytický (strukturní) marxista Erik Olin Wright vychází z přesvědčení, že třídní stratifikace v moderní kapitalistické společnosti reflektuje tři základní procesy: kontrolu nad výrobními prostředky, kontrolu nad pracovní silou, nad novými investicemi a umístěním zdrojů (Šanderová 2004: 109; Katrňák 2005: 40). Ve svých pracích Wright v duchu marxistické tradice vysvětluje třídní konflikt jako důsledek nespravedlivého systému výrobních vztahů, kdy jedni vykořisťují a druzí jsou vykořisťováni. Wright si však byl vědom toho, že nelze soudobou společnost jednoduše dichotomicky kategorizovat na buržoazii a proletariát, a tak vymezuje i „*přežívající relikty feudálního způsobu výroby*“ (Šanderová 2004: 109) – třídu maloburžoazie a přidává k nim další mezilehlé kategorie (kontradiktorní třídní pozice). Tyto kontradiktorní pozice nejsou čistě a jednoduše identifikovatelné jako třídy vzhledem k tomu, že jejich zájmy mohou být ve shodě jednak se zájmy buržoazními, tak se zájmy dělnické třídy. Wright ve svém třídním schématu definuje třídy jako pozice, které jsou vymezeny na základě vlastnických vztahů. Tyto vlastnické vztahy jsou odrazem různých typů výhod, které jsou ve společnosti nerovnoměrně distribuovány. Těmito výhodami jsou vlastnictví výrobních prostředků, postavení v zaměstnanecké struktuře a formální či skutečná (uplatněná) kvalifikace a vzdělání. Na základě těchto indikátorů Wright vytvořil novou typologii tříd a třídní schéma (Tab. 2). Tentokrát se jedná o dvanáct pozic v rámci třídních vztahů. Čísla u jednotlivých pozic odpovídají třídnímu hierarchickému uspořádání. Pozice č. 1-3 stojí v tabulce trochu bokem, neb tyto jediné jsou pozicemi, jejichž představitelé vlastní výrobní prostředky. Zbýlých devět třídních pozic pak představuje vrstvy, které výrobní prostředky nevlastní. U těchto jsou pak diferencujícími indikátory jednak postavení v řízení (vertikální osa), jednak vzdělání a kvalifikace (horizontální osa). I v tomto Wrightově schématu lze nalézt kontradiktorní pozice, které mohou zaujímat antagonistická postavení jak vůči buržoazii, tak vůči proletariátu.²²

---

²² Takovou kontradiktorní pozicí je např. polokvalifikovaný manažer. Tento reprezentant má sice výhody vyplývající z postavení v zaměstnanecké struktuře a má tak moc nad pracovní silou (proletariátem), ale stále je podřízen vlastníkově společnosti (buržoazii).

Tab. 2: Třídní schéma dle Erika O. Wrighta (druhá verze)

		Výhody dané vlastnictvím výrobních prostředků		
Vlastníci výrobních prostředků		Bez vlastnictví výrobních prostředků		
Vlastníci s dostatečným kapitálem k zaměstnávání ostatních, kteří nemusejí pracovat	(1) Buržoazie	(4) Odborní manažeri	(7) Polokvalifikovaní manažeri	(10) Nekvalifikovaní manažeri
	(2) Drobní podnikatelé se zaměstnanci	(5) Odborní vedoucí pracovníci	(8) Polokvalifikovaní vedoucí pracovníci	(11) Nekvalifikovaní vedoucí pracovníci
Vlastníci s dostatečným kapitálem k zaměstnávání ostatních, kteří musejí pracovat	(3) Maloburžoazie	(6) Odborní pracovníci	(9) Polokvalifikovaní dělníci	(12) Proletariát
		+	>0	-
		Výhody dané vzděláním a odborností		
		+	>0	-
		Výhody dané postavením v zaměstnanecké struktuře		

Zdroj: (Wright 1985: 88, Wright 2000: 22, překl. Katrniák 2005: 45).

Tři vrstvy vlastníků výrobních prostředků lze diferencovat na základě informací o počtu zaměstnanců, Wright přisuzuje buržoazii více než deset zaměstnanců, drobným podnikatelům dva až devět zaměstnanců a maloburžoazii žádného či jednoho zaměstnance (Wright 2000: 45; srov. Katrňák 2005: 46). Co se týká zaměstnanců a měření výhod spojených s postavením v zaměstnanecké struktuře, na nejvyšší pozici se nacházejí manažeři s efektivní autoritou, tedy ti, kteří jednak mají pod sebou podřízené zaměstnance, jednak je v jejich pravomocích i dílčí rozhodování nad organizací a směřováním společnosti. Na střední pozici jsou vedoucí pracovníci, kteří pod sebou sice mají zaměstnance, ale nejsou zapojeni do rozhodovacích procesů jako manažeři. Na spodní pozici se pak nacházejí řadoví pracovníci (Wright 1985: 151-152). Indikátor vzdělání a kvalifikace na horizontální ose schématu se v empirickém výzkumu zjišťuje trojím způsobem. Za první typem zaměstnání, za druhé stupněm dosaženého vzdělání a za třetí mírou autonomie při pracovním výkonu (Wright 1985: 152).²³

1.3.4. Goldthorpovo třídní schéma (EGP)

Posledním autorem zabývajícím se třídní analýzou, o kterém bude v teoretické části této práce řeč, je britský sociolog John Harry Goldthorpe. Jeho schéma třídní struktury (Tab. 3 a 4) se dnes často využívá v mnoha mezinárodních i tuzemských empirických výzkumech (Šanderová 2004: 93).²⁴ Tento kritik marxistického i gradualistického pojetí obhajuje tezi, že třída je spíše uzavřená sociální skupina, jejíž členové si svoji identitu udržují dlouhodobě, i mezigeneračně. Zastává tedy tezi o nízké sociální mobilitě v kapitalistických společnostech (Goldthorpe et al. 1980), čímž je často přirovnáván k neoweberistické linii (Šanderová 2004: 103; Katrňák 2005: 49). Tomáš Katrňák ke Goldthorpovu pojetí píše: „*Třídní struktura není výsledkem agregace lidí v podobných zaměstnáních. Jedná se o pozice, které jsou vymezené na základě kombinace typu pracovní smlouvy*

---

²³ Posledně jmenovaná autonomie při výkonu profese je důležitým indikátorem. Wright argumentuje tím, že čím vyšší autonomii má pracovník, tím vyšší jsou požadované dovednosti a zkušenosti pro danou pracovní pozici (Wright 1985: 314).

²⁴ Goldthorpovo třídní schéma je dnes známé pod zkratkou EGP, kterou tvoří počáteční písmena jmen tří autorů: Goldthorpe, Erikson a Portocarerová (Šanderová 2004: 93).

a postavení v zaměstnanecké hierarchii. EGP třídní schéma odkazuje k těmto strukturálně vymezeným pozicím, do nichž jsou lidé alokováni a v nichž jsou zaměnitelní. Konstituce sociálních tříd v jejich rámci je potom otázkou pro empirický výzkum.“ (Katrňák 2005: 49).

Své kompletní schéma (Tab. 3) Goldthorpe opírá o škálu zaměstnaneckých pozic, které jsou seřazeny na základě určité prestiže či žádanosti. Celé schéma je v základu rozděleno do tří hierarchických bloků (v tabulce rozděleny přerušovanou čarou) – servisní třída (I-II), mezilehlé třídy (III-V) a dělnická třída (VI-VII). Nejprve pomocí dvou kritérií vymezil sedm základních zaměstnaneckých skupin označených římskými číslicemi, které dále dělí na jedenáct tříd. Těmito kritérii jsou postavení na trhu práce a pracovní podmínky. V empirickém výzkumu lze první kritérium měřit pomocí zdroje příjmu, výše příjmu a typu pracovní smlouvy. Druhé kritérium lze měřit zjištěním postavení v zaměstnanecké struktuře (řízení) a mírou autonomie vykonávané profese. Co se týče druhého kritéria, ve schématu lze nalézt tři základní typy pozic: zaměstnavatelé (třídy I, IVa, IVc), samostatně výdělečně činní (IVb, IVc) a zaměstnanci (zbylé třídy). Zaměstnavatele lze rozdělit dle velikosti podniku a počtu zaměstnanců na velké (I) a drobné (IVa, IVc). Pozice zaměstnanců lze diferencovat pomocí druhého kritéria - na základě typu pracovní smlouvy, tedy vztahu se zaměstnavatelem. Výše stojí zaměstnanci, kteří mají se zaměstnavatelem uzavřenou smlouvu o služebním vztahu (I, II). Tito jedinci, tzv. servisní třída (srov. Dahrendorf 1959) jsou odměňováni za odpracovaný čas, většinou se tak jedná o lidi s vyšším vzděláním a tyto pozice jsou také charakteristické určitou mírou autonomie. Jsou to převážně manažeři, odborníci, techničtí experti a státní úředníci. Naopak u zaměstnanců se smlouvou o vykonané práci je míra autonomie nízká, lidé jsou zde placeni za vykonanou práci a jedná se především o manuální pracovníky (VI, VII). Pak zde existuje třetí skupina zaměstnanců, u které lze nalézt kombinaci obou výše zmíněných typů smluv. Jsou to rutinní nemanuální pracovníci (IIIa, IIIb), polokvalifikovaní technici a techničtí dělníci (V). Třetím typem pozic v rámci postavení v zaměstnanecké struktuře je kategorie samostatně výdělečně činných osob, dále diferencovaných dle hospodářského sektoru na podnikatele v průmyslu (IVb) a zemědělství - farmáře (IVc).

Tab. 3: Třídní schéma dle Johna H. Goldthorpeho (plná verze)

Třídní pozice	Charakteristika	Typ pracovní smlouvy
I	vysokoškolsky vzdělaní odborníci, vysocí státní úředníci a političtí činitelé, manažeři velkých průmyslových podniků, velkoburžoazie	zaměstnavatelé nebo smlouva o služebním vztahu
II	středoškolsky vzdělaní odborníci, nižší státní úředníci a političtí činitelé, vzdělaní technici; manažeři menších průmyslových podniků, nadřízení nemanuálně pracujících zaměstnanců	smlouva o služebním vztahu
IIIa	rutinní nemanuální zaměstnanci v administrativě a obchodu vyššího stupně, prodavači, zaměstnanci ve službách	kombinace smlouvy o služebním vztahu a smlouvy o vykonávané práci
IIIb	rutinní nemanuální zaměstnanci v obchodě a službách nižšího stupně	kombinace smlouvy o služebním vztahu a smlouvy o vykonávané práci
IVa	drobní vlastníci, umělci atd. se zaměstnanci	zaměstnavatelé
IVb	drobní vlastníci, umělci bez zaměstnanců	samostatně výdělečně činní
IVc	farmáři, maloročníci a ostatní samostatně výdělečně činní v primárním sektoru	zaměstnavatelé nebo samostatně výdělečně činní
V	polokvalifikovaní technici, dělníci mistři a předáci	kombinace smlouvy o služebním vztahu a smlouvy o vykonávané práci
VI	kvalifikovaní manuální pracovníci	smlouva o vykonávané práci
VIIa	polokvalifikovaní nebo nekvalifikovaní manuální pracovníci mimo primární sektor	smlouva o vykonávané práci
VIIb	zemědělci a jiní pracovníci v primárním sektoru	smlouva o vykonávané práci

Zdroj: (Goldthorpe 1992: 38, překl. Katrňák 2005: 54).

Protože ne vždy je v empirickém výzkumu k dispozici dostatek dat pro řádnou kategorizaci respondentů do všech jedenácti tříd EGP schématu, Goldthorpe představil další kolapsované verze (Tab. 4).

Tab. 4: Třídní schéma dle Johna H. Goldthorpeho (kolapsované verze)

Plná verze	Verze 7 tříd		Verze 5 tříd		Verze 3 tříd
I	I-II	třída služeb	I-III	bílé límečky	nemanuální pracovníci
II					
IIIa	III	rutinní nemanuální			
IIIb					
IVa	IVa-b	drobní podnikatelé	IVa-b	drobní podnikatelé	
IVb					
IVc	IVc	zemědělci	IVc+VIIb	zemědělci	zemědělci
V	V-VI	kvalifikovaní dělníci	V-VI	kvalifikovaní dělníci	manuální pracovníci
VI					
VIIa	VIIa	nekvalifikovaní dělníci	VIIa	nekvalifikovaní dělníci	
VIIb	VIIb	zaměstnanci v zemědělství			

Zdroj: (Goldthorpe 1992: 39; překl. Katrňák 2005: 57).

1.4. Současné problémy spojené s třídní klasifikací

Goldthorpeova i Wrightova třídní schémata jsou často kritizována za to, že autoři vůbec nebrali v potaz další kategorii lidí, kteří jsou de facto mimo pracovní trh (Katrňák 2005: 66-67). Jsou to lidé dlouhodobě nezaměstnaní, lidé s tělesným postižením, studenti a důchodci. Tyto kategorie by však pro ucelenou představu o třídní struktuře společnosti chybět neměly, i kdyby měly být měřeny bokem. Lidé, kteří jsou dlouhodobě nezaměstnaní, by však v případě začlenění do třídní struktury měli být postaveni jako samostatná kategorie na spodní úroveň takové struktury, neboť se nepředpokládá, že jejich životní podmínky a šance jsou vysoké. Měli by tedy zaujímat postavení pod třídou proletariátu. Někteří autoři však navrhuji měřit jejich třídní postavení na základě informací o posledně vykonávané pracovní pozici (srov. Goldthorpe a Payne 1986). To však může být zavádějící s ohledem na skutečnost, že mnohdy od tohoto posledního zaměstnání uplynula již řada let a současná třídní pozice tak často bývá na nižší úrovni, než bývala kdysi. Jiné je to

však s dalšími dvěma kategoriemi, studenty a důchodci. Oba segmenty sice také zaujímají postavení mimo pracovní trh, ale již z podstaty věci je takové postavení přirozené. Měření třídního postavení studentů by bylo možné provést na základě informace o zaměstnání rodičů (nebo alespoň jednoho rodiče, který zaujímá v třídní struktuře vyšší místo než druhý), ale tato informace často v dotaznících chybí a třídní pozice studenta je tak na základě Goldthorpeova či Wrightova schématu nezjistitelná. U těchto jedinců však lze použít jiná stratifikační kritéria, např. pokud student v dotazníku uvede ekonomický příjem domácnosti, nebo zda domácnost vlastní či nevlastní materiální statky. U lidí v důchodovém věku lze jejich třídní příslušnost zjistit z dotazu, jaké bylo jejich poslední povolání. Spíše než takové řešení je však vhodnější tuto kategorii ponechat jako samostatnou vzhledem k tomu, že penzisté jsou často svébytnou sociální skupinou, která se chová a jedná podobně ve vztahu ke státu zajišťovanému důchodovému zabezpečení.

Dalším problémem, se kterým by se měli autoři zabývající se třídní analýzou vypořádat, je příliš velký důraz a zaměření pouze na zaměstnaneckou strukturu lidí. Rosemary Crompton argumentuje tím, že na postavení lidí v jednotlivých pozicích má vliv více stratifikačních faktorů a jmenuje zejména věk, pohlaví a rasu (Crompton et al. 2000). Goldthorpe i Wright však byli zastánci tzv. konvenčního způsobu, který vyjímá z třídní struktury ženy. Oba autoři velmi konzervativně argumentují tím, že žena zastává úlohu často pouze v domácnosti, resp. že třídní příslušnost ženy nelze změřit jednoduše proto, že má většinou méně placené a méně prestižní povolání než její muž, proto by mohlo docházet ke zkreslení třídního schématu (blíže viz Šanderová 2004: 161-167; Katrňák 2005: 67-73).²⁵ I v těchto případech lze měřit postavení ženy v rámci třídní struktury např. úrovní materiálního zabezpečení celé domácnosti, či ekonomickým příjmem celé domácnosti, ve které žena žije.

Třetím problémem, který bývá často zmiňován v souvislosti s praktickým využitím třídních schémat, je faktor etnicity. V některých etnicky homogenních společnostech je tento indikátor logicky nerelevantní, ale v heterogenních společnostech nabývá na významu. Zde je důležité vědět, do jaké míry v takové společnosti existuje rasová nerovnost. Katrňák např. zmiňuje, že pokud bychom měli

---

²⁵ Tento argument je potřeba brát v úvahu především v tradičních, genderově neemancipovaných společnostech, kde jsou ženy skutečně stále v jakémsi podřadném postavení oproti mužům.

příslušníky majoritního i minoritního etnika v nižší dělnické třídě, jejich životní podmínky budou stejné, nebo alespoň podobné. Něco jiného se však týká jejich životních šancí a míry sociální mobility. Minoritní etnikum se totiž musí v případě snahy postoupit o sociální třídu výše potýkat s většími překážkami, než etnikum majoritní. Proto je v některých společnostech v rámci třídní analýzy potřeba do třídní struktury zaimplementovat i etnický a rasový faktor (Katrňák 2005: 73-75).

Obecně lze všechny koncepty sociální stratifikace a třídní analýzy představené v této kapitole rozdělit do tříúrovňových hierarchických modelů, které zahrnují vyšší, střední a nižší třídy (Šanderová 2004: 133). První třída obecně představuje elity – jedince, kteří disponují bohatstvím, mocí a prestiží. Zpravidla bývá tato vyšší třída početně minoritní a je jen otázkou míry nerovnosti v jednotlivých společnostech, jak velkým bohatstvím a mocí disponuje na úkor ostatních tříd, které tvoří většinovou společnost. Nižší třídy jsou naopak charakteristické svojí (relativní) chudobou, nižším materiálním zabezpečením, nedisponují téměř žádnou mocí a jejich pozice v zaměstnanecké struktuře mívají nízkou prestiž. Střední třída se pak nalézá někde mezi oběma póly. Věčnou otázkou zůstává, kde jsou hranice mezi těmito třídami, co je vymezuje a proč jsou takto vymezené. V každé společnosti mohou tyto hranice být někde jinde. Jinak se pravděpodobně bude tvořit schéma třídní struktury v bohatých a egalitářských státech Severní Evropy, jinak v zemích Latinské Ameriky. Avšak i v latinskoamerickém regionu lze pozorovat značné rozdíly mezi sociálními strukturami jednotlivých zemí. Zatímco např. v Peru nebo Bolívii lze podle dostupných informací pozorovat výrazný nárůst příslušníků střední třídy, v Hondurasu, Nikaragui, Guatemale a Salvadoru málo početná střední třída stagnuje, nebo dokonce klesá (srov. DIGESTYC 2013; UNDP 2014).²⁶ Tvorba či aplikace třídních schémat pro různorodé společnosti tak zůstává jedním z hlavních úkolů současných badatelů, kteří se zabývají otázkou třídní analýzy. Klíčem k pochopení třídní struktury každé společnosti je především porozumění jejím ekonomickým, sociálním a kulturním souvislostem. Jinými slovy, abychom přesněji vymezili a definovali jednotlivé sociální třídy konkrétní společnosti, je potřeba se

---

²⁶ Stagnující střední třídu lze nalézt i v jedné z nejpokrokovějších zemí v Jižní Americe, Uruguayi. Na rozdíl od zmiňovaných středoamerických států však zde tato stagnace nevyvolává rozpaky, vzhledem k vůbec nejpčetnější střední třídě (60 %) v regionu. (Borraz et al. 2013, UNDP 2014).

zabývat nejen zaměstnaneckou strukturou, ale i socioekonomickými a sociokulturními nerovnostmi (blíže viz Crompton et al. 2000). Během dlouhotrvající diskuse o aktuálnosti a relevantnosti výzkumu sociálních tříd přišli v roce 1992 se zajímavými tezemi John Goldthorpe a Gordon Marshall. Spíše než s teorií třídní analýzy navrhuji oba autoři pracovat s analýzou socioekonomických nerovností na základě empirického výzkumu. De facto to znamená upustit od teoretického zdůvodnění formování sociálních tříd a tyto třídy vymezit teprve až na základě sociodemografických dat z empirického zjištění (Goldthorpe a Marshall 1992).

Vzhledem ke specifickým cílům této práce, které implikují nutnost tvorby třídní kategorizace lidí v rozvojové Paraguai, budou muset být kombinovány výše představené přístupy k třídní analýze a vytvořeny specifické třídní kategorie k samotnému testování třídně podmíněného hlasování. Sociální struktura paraguayské společnosti a její jednotlivé *straty* budou diskutovány ve třetí kapitole.

2. TŘÍDNĚ PODMÍNĚNÉ VOLEBNÍ CHOVÁNÍ V EMPIRICKÉM VÝZKUMU

2.1. Teoretická východiska, vývoj a současný výzkum

Předchozí kapitola představila základní teoretické koncepty sociální stratifikace a třídní analýzy a na ně navazující moderní schémata sociálních tříd. Třídní struktura byla vždy v korelaci se strukturou politických ideologií, stran a hnutí (Vlachová 2009: 136). Základním předpokladem diskutovaným již v první kapitole je teze, že životní podmínky člověka determinují jeho politické názory a volební rozhodování. Na základě sociálního statusu jednice lze s určitou pravděpodobností i uhodnout, jakou politickou stranu volil (Šanderová 2004: 26). Jednotliví příslušníci sociálních tříd tak dle teorie třídního hlasování dávají svůj hlas stranám, které nejlépe zastupují jejich třídní zájmy. Tento proces se nazývá demokratický třídní boj (srov. Anderson a Davidson 1943; Lipset 1981; Korpi 1983; Hout et al. 1995; Nieuwbeerta 1996). Pokud bychom se drželi zavedených pojmů pravice-levice, tak se všeobecně předpokládá, že pravici budou volit lidé z vyšších tříd, kteří mají dostatek ekonomických zdrojů a budou tak vyžadovat spíše neoliberální politiku „neviditelné ruky trhu“. Naopak levicové strany budou volit spíše lidé z nižších sociálních tříd, kteří vyžadují spíše sociální a egalitářskou politiku (Alford 1962). Tyto předpoklady však nemusejí být platné vždy. Podobné antagonistické pojetí lze nalézt v zemích, kde ve stranickém systému figurují politické strany jasně ideologicky rozlišitelné. Složitější to bude v zemích, kde figurují spíše multitřídní, pragmatické a oportunistické politické subjekty, kterým lze jen těžko přisoudit jasnou ideologickou platformu. To v žádném případě neznamená, že v takových zemích nelze zkoumat třídně podmíněné volební chování. Jen v takových případech nelze vycházet z výše představených hypotéz o levicovém a pravicovém hlasování. Tomuto pojetí se lze jednoduše vyhnout tím, že místo toho, abychom pracovali s proměnnými pravice-levice, budeme pracovat čistě jen s názvy politických subjektů bez pravolevého označení. V případě takové země, jako je Paraguay, si lze skutečně jen těžko představit, že bychom na základě

konstatování o existenci dvou dominantních středo-pravicových stran předpokládali, že jsou tři čtvrtiny Paraguayců příslušníky vyšších a středních tříd. Zde se tedy raději vyhněme hlubšímu pravolevému konceptu a zkoumejme, kdo volí *colorados*, kdo volí *azules* a kdo volí strany ostatní.

Základem pro výzkum třídního hlasování se od 40. let 20. století stala dotazníková šetření (Denver 2007: 19). Právě tato data ze sociologických průzkumů se stala stěžejní pomůckou pro empirické výzkumy a umožnila badatelům snáze zjistit, zda existuje vztah mezi třídní pozicí a volebním chováním. Tým okolo Paula Lazarsfelda jako jeden z prvních výzkumných týmů zabývajících se touto problematikou zjistil, že během amerických prezidentských voleb v roce 1940 lidé s vyšším sociálním statusem volili častěji Republikánskou stranu, kdežto lidé s nižším postavením dávali přednost Demokratům.²⁷ Voliče Republikánů charakterizovali autoři jako bohatší příslušníky vyšších tříd s větším majetkem, voliče Demokratické strany naopak jako reprezentanty nižších sociálních tříd (Lazarsfeld et al. 1948; srov. Jeřábek 2000).

Na sklonku 20. století proběhla celá řada výzkumů, na základě kterých bylo často zjišťováno, že zde vztah mezi třídní příslušností a volbou pro jednu ze stran sice stále existuje, ale postupně slábne. Faktem však je, že tyto výzkumy byly prováděny především ve vyspělých západoevropských demokraciích. V roce 1993 zkoumal tým kolem Terryho Clarka třídní hlasování ve Spojených státech, Velké Británii, Francii, Německu a Švédsku. Clark a spol. zjistili, že ve všech těchto zemích ve 2. polovině 20. století došlo k poklesu významu třídní příslušnosti na volební rozhodování (Clark et al. 1993). Norští sociologové Ringdal a Hines v roce 1995 konstatovali, že v období let 1957-1989 došlo k poklesu třídního hlasování i v Norsku (Ringdal a Hines 1995).²⁸ K podobným závěrům dochází i další severská studie *Class voting and left voting in Scandinavia* (Sainsbury 1987). Paul Nieuwbeerta a Nan Dirk De Graaf představili v roce 1999 rozsáhlou studii zaměřující se na třídní hlasování v poválečném období. Zatímco ve skandinávských zemích a Velké Británii zjistili nejvyšší míru třídního hlasování, ve Spojených

---

²⁷ V nejvyšše postavené sociální třídě činil podíl voličů Republikánské strany 71 %. V nejnižší třídní skupině pro Republikány hlasovalo pouze 36 % voličů.

²⁸ Studie autorů je založena na využití EGP schématu a rozdělení norských politických stran do tří kategorií (konzervativci, centristé a socialisté).

státech amerických a Kanadě naopak nejnižší. Zatímco u těchto dvou severoamerických zemí v období let 1945-1990 třídní hlasování příliš neklesalo, u severských zemí a v Británii třídní hlasování postupně klesá. Autoři však tyto trendy přiřítají tomu, že těsně po druhé světové válce zde byla míra *class voting* velmi vysoká oproti severoamerickým zemím (Nieuwbeerta a De Graaf 1999). Anderson a Heath v roce 2000 zkoumali vývoj třídního hlasování ve Velké Británii v letech 1964-1997 a zjistili, že dělnická třída hlasuje skutečně spíše pro Labouristickou stranu, kdežto servisní třída favorizuje ve volbách Konzervativní stranu. Na druhou stranu, oba autoři zjistili i klesající trend třídně podmíněného hlasování, když v roce 1997 našli vůbec nejnižší míru korelace mezi sociální třídou a volbou pro jednu ze stran za sledované období (Anderson a Heath 2000).²⁹ V roce 2007 představil tým okolo Carla Baroneho studii 13 evropských zemích, ve kterých mezi roky 1976 a 2003 rovněž zkoumali trendy v třídním hlasování. Na rozdíl od jiných studií však zjistili, že vztah mezi socioekonomickou úrovní a volebním chováním zůstal během posledních 30 let svým způsobem beze změny a třídní hlasování je tak dle autorů stále aktuální (Barone et al. 2007). Při své studii mj. použili i indikátor sebeidentifikace na pravolevé škále, kdy lidé na stupnici od 1 (krajně levicové) do 10 (krajně pravicové) udávali své politické preference. Tento indikátor je však použitelný pouze v případě, pokud v dané zemi existuje relativně rozšířené ponětí o tom, co znamená a co vymezuje pravolevé ideologické spektrum. V zemích jako je Paraguay tento indikátor použít nelze, neboť povědomí o tom, co je pravice a co je levice, je zde na velmi nízké úrovni.³⁰

Jak je z výše představených studií patrné, míra dopadu třídní příslušnosti na volební chování v západoevropských zemích stagnuje, či dokonce klesá (srov. Clark 2003). Nicméně autoři se zároveň shodují, že je tento příčinný vztah stále aktuální a má smysl jej zkoumat i do budoucna s tím, že je však potřeba provést revizi třídních schémat a zejména schématu EGP, které je využíváno nejčastěji. Argumentují především tím, že Goldthorpovo a Eriksonovo schéma nereflektuje

---

²⁹ Anderson a Heath využili pro třídní kategorizaci opět Goldthorpovo sedmičlenné schéma, přičemž třídy V, VI a VII označují jako dělnickou třídu, třídy I a II jako salariát (Anderson a Heath 2000).

³⁰ I přesto lze v databázi *Latinobarómetro* nalézt i tuto otázku na sebeidentifikaci na pravolevé škále. Autor se však na základě dílčích výsledků rozhodl tento indikátor dále ignorovat. Nebylo vůbec výjimkou, že se respondent označil jako krajně pravicově smýšlející a zároveň by ve volbách odevzdal svůj hlas Komunistické straně Paraguaye.

další změny, které se odehrávají na přelomu 20. a 21. století. Zejména se jedná o změny ve struktuře zaměstnaneckých pozic a v růstu servisní třídy. V této vyšší vrstvě se však nacházejí i pozice sociálně-vědních a uměleckých oborů, kterým Nieuwbeerta s Graafem přisuzují spíše levicové, než pravicové politické postoje (Nieuwbeerta a Graaf 1999: 48). O této nové sociální skupině (*new-class dissent*) pojednává např. Michael Macy (Macy 1988).

Jak je to s třídně podmíněným chováním v postkomunistických zemích? V roce 2011 přišli Matějů se Smithem se studií o restratifikaci české politiky a s cílem ověřit hypotézu o růstu významu sociálně třídního postavení ve vztahu k volebnímu rozhodování v České republice. Tato hypotéza se ukázala jako platná, neboť autoři zjistili trend prohlubující se třídní diference společnosti a růst příjmových, materiálních i vzdělanostních nerovností, které souvisejí i s volebním rozhodováním českých občanů (Smith a Matějů 2011). Autoři však sami píší, že až na výjimky (např. Domanski 1999, 2008; Řeháková 1999; Matějů a Řeháková 2000; Vlachová a Řeháková 2007; Vlachová 2009) o žádných dalších studiích týkajících se výzkumu třídně podmíněného chování v postkomunistických zemích nevědí. Ovšem obecně se předpokládá, že třídní vědomí jako rozhodující faktor volebního rozhodování bude patrný především ve společnostech, kde jsou velké socioekonomické nerovnosti a v zemích, kde se teprve nedávno ukotvil demokratický pluralitní politický systém, jako tomu bylo ve Východní Evropě, ale i v Latinské Americe (Roberts 1995; Cigéhn 1999; Domanski 1999; Řeháková 1999; Mainwaring a Torcal 2004). Zda jsou předpoklady o třídně podmíněném hlasování v latinskoamerickém regionu správné, si ukážeme v následujícím oddílu.

2.2. Výzkum třídně podmíněného hlasování v Latinské Americe

Během historického vývoje Latinské Ameriky se na základě ekonomických, společenských, kulturních i rasových nerovností formovaly jednotlivé společenské třídy, které měly často naprosto odlišné postavení, privilegia a zájmy a s tím

související fundamentálně odlišné představy o fungování a organizaci společnosti.³¹ Na rozdíl od evropské zkušenosti si však tyto sociální třídy ne vždy uvědomily své společné postavení a zájmy a ne u všech tak došlo ke vzájemné sebeidentifikaci.³² V období 2. poloviny 19. století se v latinskoamerických zemích začínají formovat a organizovat první politické strany a hnutí, které spíše než by hájily zájmy širokých společenských struktur, hájily především zájmy společenských a mocenských elit. V latinskoamerickém regionu se tedy z počátku formovaly strany spíše „seshora“. Mnoho takto raně zformovaných politických stran však již zaniklo, nebo se stalo ve svých zemích marginálními. Většina latinskoamerických stranických systémů je spíše diskontinuální povahy, je velice nestabilní a stranická identifikace voličů je na velmi nízké úrovni. Často zde tak dochází k situacím, kdy politické strany a koalice, které jsou v jedněch volbách úspěšné, nepřežijí ani jedno či dvě volební období. Jednou ze zemí, kde lze naopak nalézt dlouhodobý, kontinuální a stabilní stranický systém, je právě Paraguay. V čem je však Paraguay podobná mnohým dalším latinskoamerickým zemím, je ideologická a programová nevyhraněnost významných politických stran. Tento fenomén stranické programové neukotvenosti je spojen s absencí jasných ideologických programů, strany často nabízejí podbízivá nebo nic neříkající hesla, kterými se snaží oslovit co nejširší vrstvy obyvatel (Mainwaring a Scully 1995). Tato tvrzení svou studií ověřil tým okolo Herberta Kitschelta, který zjistil, že pouze u dvou latinskoamerických zemí (Chile a Uruguay) programové ukotvení stran dosáhlo střední úrovně, zbylé stranické systémy jsou programově ukotveny jen velmi málo (Kitschelt et al. 2010). Oproti evropské zkušenosti, kde se multitřídní strany objevily až v postindustriální fázi jako snaha krotit či tlumit třídní napětí, nebo jako důsledek určité

---

³¹ Tento proces sociální stratifikace v některých případech ve společnosti zformoval až odstředivé konfliktní linie (v orig. *cleavages*, blíže viz Lipset a Rokkan 1967). Štěpnými liniemi se v souvislosti s latinskoamerickým regionem zabýval např. Robert Dix ve své práci *Cleavage Structures and Party Systems in Latin America* (Dix 1989). Pro existenci štěpných linií však musí ve společnosti dlouhodobě existovat konfliktní polarizace. Jak uvádí Paramio, štěpné linie jsou navíc často chybně a nepřesně interpretovány jako pouhé sociální třídy vzájemně antagonistické (Paramio 1998).

³² V případě uvědomělých sociálních tříd a politických stran hájících jejich zájmy je však také důležité, zda tyto politické subjekty mohou participovat v demokratické společnosti, ve které by k uplatňování zájmů jednotlivých společenských tříd měly dostatečně svobodný prostor. Tento podstatný faktor a jeho reálná existence však byla v Latinské Americe spíše výjimkou, než pravidlem.

„buržoazifikace“ dělnické třídy, v latinskoamerickém regionu se tyto *catch-all* strany objevily již v počáteční fázi industrializace (Dix 1989).

Vzhledem k tomu, že v zemích Latinské Ameriky došlo k demokratizačním procesům až v poslední čtvrtině 20. století,³³ nebyl zde důvod pro výzkum vztahu mezi třídou a hlasováním. Několik studií se však přeci jen objevilo. V roce 1970 Maurice Zeitlin a James Petras publikovali článek o volebním chování chilské dělnické třídy v letech 1958 a 1964. Pomocí vybraných empirických dat zjistili, že elektorát komunistické a socialistické strany je zejména složen z řad dělnické třídy, zatímco elektorát křesťanských demokratů je složen z heterogenních vrstev s často protichůdnými hodnotami a zájmy (Zeitlin a Petras 1970). Peter Snow v roce 1979 zkoumal argentinské prostředí a přišel s výsledky, které dokladují, že ač se zdála být peronistická strana spíše stranou dělnické třídy, poměrně často pro ni hlasovaly i střední a vyšší třídy, čímž získala status multitřídní strany (Snow 1979: 36-39; srov. Jorrat a Acosta 2003). Převahu multitřídních stran v Latinské Americe 80. let dokladuje Robert Dix v článku *Cleavages Structures and Party Systems in Latin America* (Dix 1989). Tuto skutečnost vysvětluje strukturálními podmínkami, kdy na rozdíl od Evropy se v Latinské Americe během industriální fáze nezformovala silná dělnická hnutí, ani masové třídní strany, ale multitřídní politické subjekty. Kromě zmíněných argentinských *peronistas* se mohou na první pohled zdát být třídními stranami i jiné, např. sandinisté v Nikaragui. Sám Dix však upozorňuje, že jejich elektorát je širší, než mnozí autoři soudí na základě původní sandinistické marxistické ideje. Dixovi pak daly za pravdu novější studie, které potvrdily multitřídní charakter FSLN (srov. Kouba 2006: 165-185).

Na rozdíl od Západní Evropy a Severní Ameriky, kde se sociologické průzkumy prováděly již v polovině 20. století, badatelé zabývající se Latinskou Amerikou byli o tuto empirickou pomůcku dlouho ochuzeni. Až na samém sklonku 20. století začala nevládní a nezisková organizace *Latinobarómetro Corporation* provádět průzkumy pomocí dotazníků a tato data se stala základem pro mnohé empirické výzkumy současnosti. V roce 2004 začala vlastní průzkumy (*AmericasBarometer*) provádět i americká *Vanderbilt University* a představila *Latin*

---

³³ Tato etapa kopíruje tzv. třetí vlnu demokratizace dle Samuela Huntingtona (Huntington 1991, česky 2008). První zemí, kde byl ustaven civilní demokratický režim, byl v roce 1979 Ekvádor, posledními státy v této vlně pak byly v roce 1989 Paraguay a Chile, resp. v roce 1990 Nikaragua).

American Public Opinion Project (LAPOP). Tento projekt se postupně rozšířil a v současnosti jsou sociologická šetření prováděna jednak téměř ve všech zemích na americkém kontinentu, ale také v Izraeli, Madagaskaru a Albánii (LAPOP 2015b).

Na konci 90. let zkoumali třídní hlasování Mainwaring s Torcalem a porovnávali sedm evropských a sedm latinskoamerických zemí. Třídní hlasování v zemích Latinské Ameriky se ukázalo jako mnohem slabší než v Evropě. Autoři tuto skutečnost zdůvodňují jednak institucionálními, jednak strukturálními příčinami. V prvním případě se jedná o existenci prezidentských systémů v Latinské Americe, kde je často nutné tvořit multitřídní volební aliance pro to, aby měl prezidentský kandidát vyšší šanci na zvolení. Zároveň byla pro třídní hlasování v Latinské Americe překážkou dlouhodobá absence demokratického režimu, který by dovolil vzniknout mnohým společenským organizacím, které by mobilizovaly jednotlivé sociální vrstvy. Strukturální příčiny vidí Mainwaring s Torcalem ve shodě s Dixem rovněž v neexistenci silných dělnických organizací během industriální fáze. Zároveň zde autoři připojují myšlenky o důležitosti povahy mobilizace voličů jednotlivých stran. Píší, že v zemích, kde straničtí lídři apelují na voliče pomocí třídních hesel, bude třídní hlasování pravděpodobně výraznější (Mainwaring a Torcal 2004).

21. století, zdá se, s sebou přineslo i rozmach kvantitativních studií stojících na rozsáhlých datových analýzách. Tento trend se projevil i ve studiích třídního hlasování, a to především v zemích, kde, jak bylo výše řečeno, nebylo pro podobný výzkum ve století předchozím dostatečné datové a institucionální zázemí. Latinská Amerika je toho příkladem. Tak např. v roce 2005 představil svoji studii Carlos Vilalta, který zkoumal třídní hlasování v *Ciudad de México* (Vilalta 2005). Zjistil, že ve volebních letech 1994 a především 2000 v hlavním městě Mexika byly socioekonomické příčiny hlavním důvodem volebního chování občanů, kteří dávali přednost především pravicové *Partido Acción Nacional* (Strana národní akce, PAN). Třídní uvědomělost prokázali i voliči sociálně-demokratické *Partido de la Revolución Democrática* (Demokratická revoluční strana, PRD), když se koncentrovali především z dělnické třídy. Mezi nimi se pak ve volbách pohybovala *Partido Revolucionario Institucional* (Revoluční institucionální strana, PRI).

Noam Lupu představil v roce 2010 studii, mapující třídně podmíněné chování ve Venezuele v letech 1993-2006. Zatímco ve volbách v roce 1998, kdy byl poprvé zvolen Hugo Chávez, skutečně došlo k očekávanému výsledku dokazující významný dopad třídní příslušnosti na volební chování, v ostatních volbách tak jednoznačný efekt zjištěn nebyl, což autor pojmenoval jako nemonotonické třídní hlasování.³⁴ Lupu na základě empirických zjištění usuzuje, že kromě voleb v roce 1998 Chávez zvolil spíše multitřídní apel, pomocí kterého včetně nižších vrstev zaujal především střední třídu (Lupu 2010; srov. Arias 2012).

Třídnímu chování ve volbách věnoval článek i Tomáš Došek, který tuto problematiku zkoumal v Uruguayi a Bolívii. Došek, podobně jako mnoho autorů dokladuje, že příčiny volebního chování jsou multidimenzionálního charakteru, že vliv má spousta faktorů (strukturální, ideologické, programové atd.). Došek spíše navrhuje zkoumat jednotlivé latinskoamerické země odděleně, ne jako celek. Argumentuje tím, že každá země je charakteristická svými specifickými strukturálními, institucionálními a kulturními determinanty a že velkou roli ve volebním rozhodování hrají v těchto zemích spíše charakteristiky prezidentských kandidátů (Došek 2014). Každopádně v roce 2004, kdy byla v Uruguayi poprvé zvolena koalice levicových a středo-levicových stran *Frente Amplio* (Široká fronta, FA) bylo zjištěno, že s rostoucí socioekonomickou úrovní se podíl hlasů pro FA postupně snižoval. Podobně dopadly i výsledky třídního chování, kdy buržoazní a dominantní třída hlasovala pro FA nejméně, naopak více než 50 % neformálních a formálních zaměstnanců ji svůj hlas přisoudilo. V roce 2014 však korelace mezi sociální třídou a volebním hlasováním již byla daleko nižší a prim zde hrály spíše socioekonomické důvody (srov. Queirolo 2014).

Jeden z aktuálně nejnovějších příspěvků ke studii třídního hlasování představil v červnu 2015 na konferenci v Buenos Aires Jorge R. Jorrat. Jorrat ve svém příspěvku dokladuje sestupnou tendenci vlivu třídní příslušnosti na volbu pro peronistické strany. Tento klesající trend Jorrat zachytil modelováním několika situací při využití Alfordova, Thomsenova a Kappa indexu (Jorrat 2015; blíže o těchto metodách viz následující oddíl).

---

³⁴ Monotonické třídní hlasování pak znamená, že je zde vyšší pravděpodobnost volby stejné strany u příslušníků stejné sociální třídy.

2.3. Jak měřit vliv třídního hlasování?

Během vývoje výzkumu třídně podmíněného volebního chování došlo několikrát k revizi metodik samotného měření. Paul Nieuwbeerta se zmiňuje o třech fázích výzkumu (Nieuwbeerta 1996). První fáze zahrnuje především výzkumy využívající Alfordův index, druhé období představuje výzkumy na bázi strukturních modelů vztahů mezi třídní příslušností a volebním hlasováním a třetí etapa pak zahrnuje výzkumy, které pracují s loglineárními a vícenásobnými logistickými regresemi. Matějů se Smithem k těmto třem fázím přidávají ještě čtvrtou, ve které jsou již studie založeny na multidimenzionálních modelech třídního hlasování v jedné i více zemích (Smith a Matějů 2011: 35-37). Jak uvidíme níže, metodika výpočtu výskytu třídního hlasování je nesmírně důležitá, neboť na základě některých starších metod může docházet k výraznému zkreslování skutečnosti. Je proto třeba důsledně vybírat takové metody, které operují s co největším počtem proměnných, resp. které v sobě zahrnují různé další strukturní vlivy, které mohou mít na třídní hlasování významnější dopad.

Pravděpodobně nejběžnější a také nejjednodušší způsob měření třídního hlasování navrhl v roce 1962 Robert Alford. Tento "index vazby mezi příslušností k sociální třídě a hlasováním ve volbách" se změřil prostým rozdílem mezi procentem manuálně pracujících lidí volících levicové strany a procentem nemanuálně pracujících volících levicové strany. Výsledek v absolutní hodnotě pak lze interpretovat tak, že čím vyšší číslo, tím vyšší je intenzita třídní podmíněnosti volebního chování. Jinými slovy, vyšší výsledek znamená významnou spojitost mezi sociální třídou a volbou pro stranu, která zastupuje zájmy této sociální třídy. Smith a Matějů k tomuto indexu píší, že jeho tehdejší atraktivita byla dána svojí dobou vzniku, kdy byly k dispozici pouze zjednodušené klasifikace sociálních tříd a kdy v tehdejších sociologických průzkumech nebyly zjišťovány podrobnější informace o povolání či údaje o socioekonomickém statusu (Smith a Matějů 2011: 36). Výhodou tohoto jednoduchého způsobu měření je, že jej lze využít nejen pro výzkum třídního hlasování, ale i pro vazby mezi jinými stratifikačními pozicemi a volebním chováním. Romain Lachat dokladuje, že s použitím Alfordova indexu můžeme zjistit např. úroveň volební podpory pro křesťanské strany mezi voliči, kteří jsou

aktivními věřícími a ostatními (Lachat 2006: 5-6). Nevýhodou tohoto indexu je právě jeho přílišná jednoduchost, počítá totiž pouze se dvěma dichotomickými proměnnými. Pokud se budeme držet třídního hlasování, na jedné straně Alfordův index počítá pouze s dvěma třídami (dělnická třída versus ostatní), na straně druhé pouze s dvěma politickými postoji (levice versus ostatní).

Mnoho studií, které operovaly s Alfordovým indexem, však došlo k výsledkům, které dokladují pokles třídního hlasování v západoevropských zemích během 2. poloviny 20. století. Na základě těchto výsledků, o kterých byla řeč již v předcházejícím oddíle, pravděpodobně došlo k oslabení zájmu o zkoumání příčinného vztahu mezi sociální třídou a volebním chováním (Smith a Matějů 2011: 36). Zjistilo se však, že kvůli změnám v třídních strukturách je takový index již nevhodný, neboť ubylo manuálně pracujících a rozrostla se servisní třída a zároveň kolísala i podpora levicových stran (Heath et al. 1985; Klíma 1995; Evans 1999; Paloheimo a Sundberg 2005). Alfordův index je tedy vhodný v ideálním případě pro měření třídního hlasování v zemích, kde třídní struktura zůstává v čase zachována, stejně jako podpora levicových stran. Na druhou stranu, i studie, které operovaly již s multidimenzionálními proměnnými, představily podobné výsledky jako studie založené na Alfordově indexu (Nieuwbeerta 1996).

V 80. letech přišli výzkumníci s návrhem pracovat s více proměnnými namísto zjednodušujícího binárního modelu manuálních a nemanuálních pracovníků. Ve svých studiích tak začali využívat propracovanější schémata sociálních tříd a začali pracovat s dalšími stratifikačními indikátory, např. vzděláním, škálou socioekonomického statusu, sebeidentifikací sociálního statusu či výší ekonomického příjmu (Smith a Matějů 2011: 36). Jedněmi z badatelů druhé fáze byli Kelley s McAllisterem, kteří již vzali v potaz více demografických a socioekonomických faktorů. Zároveň ve své práci zkombinovali gradualistický i marxistický přístup, když pracovali jednak s informacemi o vztahu respondentů k vlastnictví výrobních prostředků, jednak s hierarchickou škálou profesí dle prestiže. Třídní hlasování autoři měřili pomocí metod nejmenších čtverců (OLS), ale jak píše Smith s Matějů, ohlasy na tyto studie jsou minimální, neboť jimi použité metody nejsou snadno porovnatelné v čase a mezi jednotlivými zeměmi a nelze tak zjistit trend ve třídním hlasování (Smith a Matějů 2011: 36).

V poslední dekádě 20. století začali badatelé třetí generace měřit třídní hlasování pomocí loglineárních a logitových modelů logaritmu poměru šancí (*log-odds ratio*). Výhodou těchto modelů je zajisté jejich využití i v porovnávání mezi jednotlivými časovými etapami a zeměmi, že je lze snadno interpretovat a lze jich využít i v multidimenzionálních modelech (Nieuwbeerta a Ultee 1999; srov. Smith a Matějů 2011). Jak dokládají Smith a Matějů, ne všichni výzkumníci využívali vícerozměrný model, někteří pracovali pouze s interakcí třídy a hlasování bez porovnání mezi jednotlivými roky, např. Heath, Jowell a Curtice ve studii *How Britain votes* (Heath, Jowell a Curtis 1985; srov. Smith a Matějů 2011). Naopak studie týmu kolem Geoffreyho Evanse představila již trojrozměrný model a začlenění interakce třídy, hlasování a jednotlivých let výzkumu (Evans, Heath a Payne 1991; srov. Evans 1999; Knutsen 2007). Dalším charakteristickým znakem výzkumů této generace bylo využívání propracovanějších třídních schémat, především schématu EGP, o kterém byla řeč v předchozí kapitole.

Velkým přínosem pro další výzkum třídně podmíněného chování ve volbách byly v 90. letech studie Jeffa Manzy, Michaela Houta a Clema Brookse, kteří vytvořili nový index pro měření intenzity třídního hlasování. Tento *kappa index*, jak jej nazvali, je dle Smitha a Matějů založen na „*směrodatné odchylce koeficientů logistické regrese u každé třídy a každých voleb a hodnotě závislé proměnné.*“ (Smith a Matějů 2011: 37). Jinými slovy, tento logaritmus poměru šancí s využitím mnohonásobné logistické regrese může operovat s mnoha hlavními i kontrolními proměnnými, ať už je to třída, volba, rok, vzdělání, věk, příjem, etnikum atd. (Hout, Brooks a Manza 1993, 1995; Manza, Hout a Brooks 1995). Ve shodě se Smithem a Matějů se i autor rozhodl na základě výhod tohoto modelu využít *indexu kappa*. Díky jeho povaze bude možno zachytit případný trend třídního hlasování v Paraguayi nejen v jednotlivých časových etapách, ale i s přihlédnutím k mnoha dalším proměnným, které jsou pro třídní hlasování důležité. Určitou nevýhodou tohoto indexu je nutnost unifikace datového souboru a proměnných, se kterými se bude pracovat. Na začátku výzkumu je tedy potřeba stanovit pevné kategorie u jednotlivých proměnných a s těmito operovat po celou dobu výzkumu.

3. SOCIÁLNÍ STRUKTURA A STRANICKÝ SYSTÉM V PARAGUAYI

3.1. Vývoj a specifika současné sociální struktury a stranického systému

Podoba současné sociální struktury se začala vytvářet již v polovině 19. století (blíže viz Alexander a Parker 2005). Během vlády prezidenta Carlose Antonia Lópeze vstoupila Paraguay do industriální fáze, která pokračovala i za vlády jeho syna Francisca Solana Lópeze. Kolem Lópeze vznikla elita složená z latifundistů a obchodníků, armády a duchovenstva. Městské oblasti vzkvétaly, ale venkov zůstával v bídných podmínkách (Roedl 2012: 144-145, Klíma 2015: 272-273). V letech 1865 až 1870 byla země vtažena do války s Brazílií, Argentinou a Uruguayí a utrpěla drtivou porážku, po které v zemi zbyla podle některých zdrojů pouze šestina obyvatel (Klíma 2015: 276). Následovalo chaotické období, země byla zpustošená a vylištěná a přímo úměrně s počtem prezidentů se zvyšoval i počet vojenských převratů.

Jestliže v roce 1870 patřilo 98 % území Paraguaye státu, po válce kvůli tíživé ekonomické situaci začaly vlády rozsáhle privatizovat státní půdu. Příležitosti se však chopili především lidé, kteří disponovali stávajícím dostatečným kapitálem, tedy vládní příslušníci a jejich blízcí, zahraniční investoři, latifundisté a podnikatelé (Roedl 2012: 180). Hrstka nových vlastníků tak získala ohromnou rozlohu půdy a tento stav de facto vydržel do dnešních dnů. Na přelomu 19. a 20. století došlo k poměrně výrazné imigraci z Evropy a byli to především němečtí přistěhovalci, kteří se usazovali na zemědělských farmách v severozápadní části Paraguaye. Ohromná nerovnost však byla hlavním charakteristickým prvkem tehdejší paraguayské společnosti.

V Paraguayi se první politické strany objevily již v druhé polovině 19. století. V červenci 1887 došlo ke sjednocení opozičních sil vůči stávajícímu prezidentovi Patriciu Escobarovi a založení Liberální strany (*Partido Liberal*).³⁵

---

³⁵ Ačkoliv tento původní subjekt již zanikl, o liberální kontinuitu se postaraly dvě jeho následovnice – Liberálně radikální strana (*Partido Liberal Radical*, PLR) a současná PLRA.

O měsíc později, v srpnu 1887, na tento akt reagovala vládnoucí klika okolo Escobara a zformovala vlastní konzervativní stranu – Národní republikánskou asociaci (*Asociación Nacional Republicana*). Tato strana se u moci držela až do roku 1904. V 80. letech 19. století se začala organizovat i dělnická třída (Alexander a Parker 2005: 93), když v roce 1882 vznikla první dělnická formace *Asociación de Artesanos* (Asociace řemeslníků), podporovaná socialistickým deníkem *La Democracia*. Na začátku století dělnických a odborových organizací narůstalo a úspěšně prosadily některé návrhy týkající se snížení počtu pracovních hodin či nedělní a sváteční pracovní volna (Roedl 2012: 181-191). V roce 1914 došlo ke vzniku *Partido Obrero* (Dělnická strana), později přejmenované na *Partido Socialista Revolucionario* (Revoluční socialistická strana, PSR). Na venkově však přesto nerovné podmínky trvaly dále. V roce 1928 1 000 vlastníků disponovalo neuvěřitelnými 27,5 miliony hektarů půdy, přičemž drtivá většina zemědělců si půdu jen pronajímala (Roedl 2012: 195). Ve 20. a 30. letech se politická scéna výrazně radikalizovala. V roce 1928 došlo k založení komunistické strany, do které vstoupila řada členů PSR.³⁶ V téže roce byla založena i anarchistická *Alianza Nacional Revolucionaria* (Národní revoluční aliance). Mezi relativně početnou německou menšinou zde vznikla i odnož nacistické NSDAP, Italové v hlavním městě založili po nacistickém vzoru odnož fašistickou (Roedl 2012: 195). Krátce po ukončení války o Chaco v roce 1936 uskutečnili lidé okolo plukovníka Rafaela Franka *febreristickou* revoluci, která převzala některé evropské nacionalistické a totalitářské myšlenky (Roedl 2012: 208).³⁷ Jeho vláda však rovněž za pouhý rok ve vládě stihla provést několik zásadních sociálních reforem, především v zemědělství,

---

³⁶ Paraguayská komunistická strana (*Partido Comunista Paraguayo*, PCP) je tedy jednou z nejstarších dosud fungujících paraguayských politických stran. Během dlouhé vlády Stroessnerova despotického sultanistického režimu byla však strana postavena mimo zákon, členové PCP byli pronásledováni, mučeni a někteří i popraveni. Po roce 1989 bylo straně znovu umožněno vstoupit na politickou scénu. V roce 2010 se Komunistická strana Paraguaye stala součástí široké koalice CNFG (PCP 2013, Frente Guasu 2014).

³⁷ V tomto období na popud Franka vznikla Febreristická revoluční strana (*Partido Revolucionario Febrerista*, PRF). Během počátečních let Stroessnerovy diktatury byla zakázána a legalizována až v roce 1964. V roce 1967 se tři její členové dostali do Národního shromáždění. Od roku 1968 až do konce Stroessnerovy despotie se však strana již žádných voleb nezúčastnila. Po roce 1989 neměla jako samostatný subjekt valné volební výsledky a tak se stávala součástí širších volebních koalic – v roce 2008 APC a v roce 2013 APOD. Jedná se o levicovou stranu s akcentem na socialistické myšlenky v demokratickém rámci (Němec et al. 2006: 281).

kdy vyvlastnila 2 000 000 hektarů půdy a věnovala ji chudým rolníkům (Roedl 2012: 208).

Během dlouhé vlády kleptokratického a nepotického režimu generála Stroessnera v letech 1954-1989 byla občanská společnost velice pasivní a odpor vůči režimu byl spíše marginální. Vládní strana *Partido Colorado* se stala jakýmsi výtahem k moci. Elity se zformovaly jednak z této strany, jednak z blízkých kruhů samotného Stroessnera. I přes určitý hospodářský rozmach zůstávala Paraguay stále chudou agrární zemí s velkou sociální nerovností, za Stroessnera ještě vygradovanou etnickými čistkami některých indiánských kmenů (Nekola 2012: 84). Tehdy se také velice rozmohl neformální hospodářský sektor a tato šedá ekonomika tvořila dokonce čtyřnásobek objemu standardní ekonomiky (Nekola 2012: 81). Tento neduh společně s rozsáhlou korupcí a klientelismem přetrval v podstatě dodnes a brání tak společenské emancipaci Paraguaye. V letech 1954-1989 tedy v Paraguayi existoval de facto pouze jednostranický systém i s přihlédnutím k tomu, že v 60. letech bylo povoleno několik opozičních stran (mj. PDC).³⁸ V roce 1979 se liberálové, febreristé a křesťanští demokraté spojili a vytvořili stranu Národního sjednocení (*Acuerdo Nacional*). Opozice však byla stále utlačována a sužována tvrdými represemi (Roedl 2012: 217). V roce 1989 byl Stroessner odstraněn pučem, který provedla jeho dlouholetá pravá ruka, podnikatel a pašerák drog (Roedl 2012: 219), generál Andrés Rodríguez. Nový prezident vyhlásil mimořádné prezidentské volby, ve kterých sice mohly kandidovat všechny politické strany, ale vzhledem ke krátkému času na kampaň a vzhledem k tomu, že volební klání doprovázely četné neregulérnosti (Powers 1992), *colorados* získali 75,9 % hlasů. Jak ANR/PC, tak PLRA byly strůjcem účelové volební reformy z roku 1992, díky které si pojistily své dosavadní dominantní postavení ve stranickém systému. Důsledkem této účelové manipulace je výrazná disproporcionalita volebních výsledků spojená s velkou mírou nadreprezentace obou dominantních stran a naopak s výraznou

---

³⁸ Křesťansko-demokratická strana (*Partido Demócrata Cristiano*, PDC) byla založena již v roce 1960, avšak v době Stroessnerovy diktatury potkal křesťanské demokraty podobný osud jako většinu členů opozičních stran – pronásledování, zatýkání a vyhnanství. Po roce 1991 mnoho členů odešlo do *Partido Encuentro Nacional* a PDC se stala stranou marginální a neúspěšnou. Pro volby v roce 2008 se křesťanští demokraté stali součástí koalice APC a v roce 2013 středo-levicové koalice AP.

podreprezentací a znevýhodněním malých politických subjektů.³⁹ Po roce 1993, kdy se konaly první spravedlivější volby, *Partido Colorado* stále dominovala politickému dění. V tomto roce se zdálo, že systém vykrytalizoval do třístranického režimu, když se do sněmovny i do senátu dostaly pouze tři strany (ANR/PC, PLRA a PEN).⁴⁰ Zlepšení sociálních podmínek však nepřineslo ani odstranění Stroessnera a návrat demokracie po roce 1989. Ba právě naopak, země se na přelomu tisíciletí zmítala v hospodářské a finanční krizi a pod hranicí chudoby se ocitla téměř polovina všech obyvatel (Roedl 2012: 223).

Výsledky voleb v roce 1998 znamenaly díky spojení PEN a PLRA vznik bipartijní struktury. Pouze *Partido Blanco* získalo jediný mandát v senátu. Veškeré zbývající posty byly obsazeny kandidáty ANR/PC a koalice AD (*Alianza Democrática*). Ve volbách v roce 2003 se výrazně prosadily další dva nové politické subjekty – PPQ a UNACE.⁴¹ Prezidentský kandidát PPQ Pedro Fadul skončil na třetím místě se ziskem 21,3 % hlasů. Podobně se PPQ dařilo i v parlamentních volbách téhož roku. Do poslanecké sněmovny se probojovalo hned deset kandidátů PPQ (při celkovém zisku 17,3 % hlasů), v horní komoře pak zasedlo celkem sedm členů PPQ (15,9 %). UNACE v těchto volbách získalo naprosto shodný počet mandátů v dolní i horní komoře jako PPQ. Do sněmovny se v tomto roce dostala

---

³⁹ Tuto disproporcionalitu názorně dokládají i poslední volby do poslanecké sněmovny v roce 2013, kdy obě strany získaly zhruba 70 % všech platných hlasů, což v přepočtu D'Hondtovou metodou a s přihlédnutím k rozdělení jednotlivých volebních obvodů znamenalo zisk téměř 90 % všech poslaneckých mandátů (blíže k metodice měření disproporcionality volebních výsledků viz Chytilík 2009: 79-89; nebo Lebeda 2011: 509-514).

⁴⁰ Strana národního sblížení (*Partido Encuentro Nacional, PEN*) je centristická strana vzniknuvší v roce 1991 odtržením od ANR/PC. Hlavním cílem je posílení sociálních a křesťanských hodnot a politická decentralizace (Elecciones Generales 2003c, Vivar a Garcete 2006). Hned v prvních svobodných volbách v roce 1993 se PEN stala třetí nejsilnější politickou silou v zemi, když v parlamentních volbách získala v obou komorách kolem 17 % hlasů. V roce 1996 strana vytvořila koalici s PLRA pod názvem *Alianza Democrática*, která se účastnila i voleb v roce 1998. Díky této koalici získala strana ve volbách výrazný počet poslanců v obou komorách parlamentu. Následujících parlamentních voleb v letech 2003, 2008 a 2013 se PEN účastnila opět samostatně, čemuž odpovídaly i horší výsledky (jediný senátorský post v letech 2003 a 2013 a dva poslanecké mandáty v roce 2013). V prezidentských volbách se kromě roku 2003, kdy kandidát PEN získal pouhých 0,6 % hlasů, strana pravidelně stává součástí širších volebních koalic.

⁴¹ Strana milované vlasti (*Partido Patria Querida, PPQ*) je středo-pravicová strana (Klíma 2015: 489), opírající se o konzervatismus, nacionalismus a křesťanské hodnoty. Vznikla v roce 2001 jako hnutí (Movimiento Patria Querida) z církevních kruhů, řada členů přešla z PEN, ANR/PC i PLRA (Němec et al. 2006: 280, PPQ 2015). Národní unie etických občanů (*Unión Nacional de Ciudadanos Éticos, UNACE*) vznikla v roce 1996 jako radikální politická frakce uvnitř ANR/PC (Němec et al. 2006: 281), v roce 2002 se odštěpila jako samostatný politický subjekt. Tato ultrapravicová (Klíma 2015: 489) a nacionalistická strana hájí podobné zásady jako ANR/PC s odkazem na etický kodex (UNACE 2012). Je třetí nejsilnější politickou stranou v Paraguaji (Aquino 2012).

i PEN a PPS.⁴² Prezidentské volby v roce 2008 přinesly zlom, když poprvé v prezidentských volbách nevyhrál kandidát *colorados*, ani *azules*, ale levicový a reformně naladěný stoupenec teologie osvobození Fernando Lugo, kandidát volební koalice APC.⁴³ Volebních úspěchů v tomto roce dosáhla i UNACE, když její kandidát na prezidenta Lino Oviedo skončil třetí s úctyhodným ziskem 21,9 % hlasů. Do sněmovny se v těchto volbách dostalo daleko více menších stran a koalic, než tomu bylo v předchozích letech. Do sněmovny se dostala např. další levicová strana PDP.⁴⁴ Pravicová PPQ naopak své pozice velmi oslabila. Lugova vláda však se svými reformními snahami narážela na konzervativní parlament a bylo jasné, že zásadnější reformu neprosadí. Tento kabinet nakonec neprosadil ani umírněnější reformy, např. mírné zvýšení daně z příjmu, čímž by se zvýšila solidarita bohatých Paraguayců s chudými vrstvami. Také se ukázalo, že PLRA má spíše než k Lugovi blíže k ANR/PC (Němec 2013: 137). Fernando Lugo tak ve funkci nevydržel ani do konce volebního období a v roce 2012 byl na základě impeachmentu zbaven svého prezidentského postu a byl nahrazen viceprezidentem Federikem Frankem ze strany PLRA.

Zatím poslední volby v roce 2013 přinesly opět návrat kandidáta Strany Colorado do prezidentského křesla. Vyhrál konzervatívec s nevalnou pověstí (Stocker 2013, Klíma 2015: 489), milionář a obchodník Horacio Cartes. Na druhém místě skončil kandidát koalice APA Efraín Alegre.⁴⁵ Pokles však zaznamenaly teoreticky etablované pravicové strany PPQ a UNACE. Zatímco UNACE získala

---

⁴² Strana solidární země (*Partido País Solidario*, PPS) je strana založená roku 2000 bývalými členy PEN. Prosazuje sociálně-demokratické myšlenky (Němec et al. 2006: 280-281) – spravedlivější společnost bez ohledu na sociální postavení, ekonomické prostředky, pohlaví, věk, sexuální orientaci, či rasu a etnicitu. Program má založený na třech základních pilířích: svobody, spravedlnosti a solidarity (PPS 2007). V současné době je PPS členem koalice CNFG.

⁴³ Vlastenecká aliance pro změnu (*Alianza Patriótica para el Cambio*, APC) byla široká koalice pro prezidentské volby v roce 2008, sestávající z těchto politických stran: *Partido Liberal Radical Auténtico*, *Partido Revolucionario Febrerista*, *Partido País Solidario*, *Partido Demócrata Cristiano*, *Partido Frente Amplio*, *Partido Encuentro Nacional*, *Bloque Social y Popular*, *Partido Popular Tekojoja*, *Partido del Movimiento al Socialismo* a *Partido Democrático Progresista*. V roce 2010 se aliance již bez PLRA a několika dalších stran spojila s dalšími levicovými subjekty a vznikla široká koalice CNFG.

⁴⁴ Progresivní demokratická strana (*Partido Democrático Progresista*, PDP) byla založena v roce 2007, hájí stejně jako PPS sociálně-demokratické myšlenky. S PPS ji ostatně pojí velmi podobný program i členství v koalici CNFG. PDP je zároveň konzultativním členem Socialistické internacionály (PDP 2015, SI 2015).

⁴⁵ Aliance Radostná Paraguay (*Alianza Paraguay Alegre*, APA) byla koalice pro prezidentské volby v roce 2013, jejíž součástí byly tyto politické subjekty: *Partido Liberal Radical Auténtico*, *Partido Democrático Progresista*, *Partido Encuentro Nacional* a *Partido Social Demócrata*.

v obou komorách po dvou mandátech (oproti 15, resp. 9 v roce 2008), PPQ vyslala do dolní sněmovny pouze jednoho poslance, do senátu pak žádného. Relativní úspěch pak přinesly tyto volby levicovým uskupením. PDP v parlamentních volbách úspěšně kandidovala jako samostatný subjekt a získala v horní komoře tři mandáty. Koalice CNFG⁴⁶ obsadila jednoho zástupce v dolní komoře a pět zástupců v horní komoře parlamentu (jedním z nich je mj. i bývalý prezident Fernando Lugo). Podobně si vedl i další středo-levicový subjekt, AP.⁴⁷ Její kandidát Mario Ferreiro skončil v prezidentském klání roku 2013 na třetím místě se ziskem 6,2 % hlasů. Podobně si koalice vedla i v parlamentních volbách, kde získala po dvou mandátech v dolní i horní komoře.

V zemi, kde je dlouhodobě slabá střední třída a rozsáhlá nižší třída, drží moc nepočetné elity, jejichž nástrojem je mohutná klientelistická síť a korupce. Tyto elity a zemědělsko-průmyslové lobby jsou napojeny na obě dominantní strany, které tak prostřednictvím výkonné moci a legislativy hájí jejich korporátní zájmy. Někteří prezidenti se po roce 1989 sice snažili zvrátit nepříjemný stav hlubokých socioekonomických nerovností, ale často byli zablokováni silně konzervativním parlamentem, ve kterém jsou hájeny spíše zájmy oligarchických skupin, než chudých vrstev Paraguayců. Paraguay současnosti je tak stále charakteristická vysokou nerovností v sociální, ekonomické i vzdělanostní distribuci. Mezi marginální vyšší třídou a velmi početnou nižší třídou je v těchto distribucích výrazný rozdíl. Země se také delší dobu potýká s rozsáhlou chudobou, která se sice postupně snižuje, ale stále více než 40 % všech Paraguayců žije pod její hranicí a téměř 20 % dokonce pod hranicí extrémní chudoby (CEPAL 2015).⁴⁸ Ke změně této výrazné sociální nerovnosti navíc vůbec nepomáhá skutečnost, že je Paraguay jednou ze zemí

---

⁴⁶ Národní koalice Frente Guasú (*Concertación Nacional de Frente Guasú*, CNFG) je seskupení levicových a středo-levicových stran, které vzniklo v roce 2010. Zahrnuje tyto strany a hnutí: *Partido País Solidario*, *Partido Frente Amplio*, *Bloque Social y Popular*, *Partido de Participación Ciudadana*, *Partido Popular Tekojoja*, *Partido Comunista Paraguayo*, *Partido Convergencia Popular Socialista*, *Partido del Movimiento Patriótico y Popular*, *Frente Social y Popular*, *Frente Patriótico Popular*, *Partido de la Unidad Popular* (Frente Guasu 2014).

⁴⁷ Země kupředu (*Avanza País*, AP) je středo-levicová koalice, která vznikla v roce 2013 a je složena z těchto stran a hnutí: *Partido Revolucionario Febrerista*, *Partido Demócrata Cristiano*, *Movimiento al Socialismo*, *Partido Paraguay Tekopyahú*, *Movimiento 20 de Abril a Unidad Democrática para la Victoria*.

⁴⁸ Hranice chudoby je však relativní ukazatel. Každá země stanovuje své vlastní linie, a tak např. Paraguayská centrální banka (*Banco Central del Paraguay*, BCP) na základě indexu spotřebitelských cen stanovila takové hranice, ze kterých pak oficiální statistiky vykazují daleko nižší procento chudoby v Paraguayi než statistiky mezinárodní (srov. DGEEC 2013a).

s nejnižším daňovým zatížením (Němec 2013: 134). Příjmy nejbohatších osob jsou tak daněny velmi nízkou sazbou a vzhledem k rozsáhlému neformálnímu hospodářskému sektoru nejsou v mnoha případech daněny vůbec. Tomuto stavu pochopitelně nepomáhá ani rozsáhlá korupce a klientelismus (Němec 2013: 134). Dalším specifickým paraguayským jevem je stále ještě relativně vysoký podíl venkovského obyvatelstva, který v roce 2013 činil 40 % (DGEEC 2013b). Především na venkově zůstala společenská struktura zakonzervována a sociální mobilita obyvatel je nízká.⁴⁹ O velké nerovnosti v distribuci půdy svědčí fakt, že v roce 2005 zabíralo 3 240 vlastníků 18 361 500 hektarů půdy, přičemž 255 578 malých farmářů vlastnilo pouze 1 468 764 hektarů (Roedl 2012: 229).

3.2. Třídní schéma a jednotlivé stratifikační kategorie

3.2.1. Třída, zaměstnanecký sektor a příjem

Jednou z nejjednodušších možností, jak vytvořit třídní schéma kterékoli společnosti, je kategorizovat její obyvatele dle nerovnosti v ekonomických příjmech. Britské vládní oddělení *Foreign & Commonwealth Office (FCO)* před několika lety přišlo se studií týkající se latinskoamerických sociálních tříd. Jednotlivé třídy rozdělilo na základě denního ekonomického příjmu. Chudé vrstvy vymezilo příjmem do 2 USD denně, zranitelnou třídu rozmezím 2 až 6 USD, novou a stávající střední třídu od 6 do 30 USD a vyšší vrstvy dle FCO pobírají více než 30 amerických dolarů denně (Zammit-Maempal 2013). Zde je však důležité upozornit, že tyto linie mezi jednotlivými třídami byly sestaveny konkrétně pro latinskoamerické země tak, aby britská vláda nalákala své investory do tamního regionu. V bohatých rozvinutých státech by pochopitelně taková třídní struktura neuspěla vzhledem k tomu, že v některých evropských zemích je minimální mzda dokonce vyšší než zde uvedená hranice 30 dolarů za den vymezující bohatší latinskoamerické vrstvy. FCO touto linií skutečně vymezuje nižší třídy v rozvinutých státech (Zammit-Maempal 2013). U nové střední třídy je pravděpodobné, že teprve nedávno opustila

---

⁴⁹ Sociální mobilita je další ze subdisciplín sociální stratifikace, v této práci však nebude předmětem výzkumu (blíže o sociální mobilitě viz Katrňák 2005).

chudší vrstvy (Zammit-Maempal 2013). Naopak stávající střední třída je již etablovaná, což dokazuje i vyšší *Index materiálního a servisního zabezpečení* (IMS), který autor stanovil jako průměrný počet vlastněných statků a dostupných služeb respondentů v dané příjmové kategorii.⁵⁰ Rostoucí střední třídu v Paraguayi dokazuje i studie Leopolda Tornarolliho, který zjistil, že mezi roky 2001 a 2011 se zvýšil podíl střední třídy o více než 5 % (Tornarolli 2014, srov. Worldbank 2012). Na základě dat z LAPOP by třídní struktura v Paraguayi při aplikaci anglické kategorizace vypadala zhruba následovně:

Tab. 5: *Třídní struktura Paraguaye dle ekonomického příjmu (třídní kategorizace dle Foreign & Commonwealth Office)*

Třídní příslušnost	měsíční příjem v USD	Podíl lidí v %	Index materiálního a servisního zabezpečení
Bohatí	více než 890	5,44%	11,0
Stávající střední	386-890	29,42%	9,5
Noví střední	237-386	25,71%	7,8
Zranitelní	59-237	27,44%	6,7
Chudí	méně než 59	11,99%	5,5

Zdroj: (Zammit-Maempal 2013, LAPOP 2014), vlastní tabulka a výpočty.

Pochopitelně je však u každé studie, která mapuje třídní rozložení obyvatel, důležité znát i její metodiku vymezení jednotlivých hranic mezi třídami. Jako kontrast k výše uvedené struktuře zde poslouží jiná analýza, tentokrát z dílny *United Nations Development Programme*. Ta stanovuje hranici chudých vrstev na maximální příjem 4 USD denně, zranitelnou třídu pak vymezuje rozmezím od 4 do 10 USD, příslušníci střední třídy pobírají mezi 10 a 50 dolary a konečně bohatší vrstvy si dle UNDP denně přijdou na více než 50 USD. Pak nám vychází naprosto odlišná třídní struktura paraguayské společnosti, kde zhruba 73 % lidí je příslušníky chudších a zranitelných vrstev, 26 % lidí tvoří střední třídu a zbylé procento zabírají

⁵⁰ Nejvyšší možný počet statků a služeb je 14, nejnižší 0. Respondenti v roce 2014 odpovídali na otázky ohledně vlastnictví a dostupnosti (ano = 1, ne = 0) následujících 14 statků a služeb: *chladnička, stolní telefon, mobilní telefon, počítač, internet, televizor, televizor s plochou obrazovkou, automobil, motocykl, pračka, mikrovlnná trouba, pitná voda, koupelna s teplou vodou, kanalizační síť.*

bohatí (UNDP 2014). Tyto výsledky však spíše poslouží mezinárodním srovnávacím studiím, kde jsou analyzovány společně jak rozvojové, tak rozvinuté země. Pro vnitřní třídní analýzu konkrétní země jsou však tyto studie spíše nerelevantní. Aby bylo vytvořeno skutečně efektivní a relevantní třídní schéma, je potřeba ve shodě s novějším Goldthorpovým návrhem nejprve analyzovat empirická data. Data poslouží k tomu, abychom porozuměli paraguayské třídní struktuře a na základě toho následně vytvořili vypovídající třídní schéma, které nejefektivněji poslouží výzkumu třídního hlasování v Paraguai. Vzhledem k cílům této práce je potřeba pracovat s co největším datovým souborem a pokud možno z co nejdelšího období, ve kterém byly sociologické průzkumy prováděny. Třídní schémata představená v první kapitole jsou kvůli chybějícím datům pro celé sledované období sice nepoužitelné jako celek, ale lze pracovat s určitými fragmenty. Plné Goldthorpovo třídní schéma lze použít pouze pro roky 2006 a 2008. Z Lenskiho schématu je možno použít pro celé období zase jen strukturu na základě vlastnického, etnického a částečně politického systému.⁵¹ Marxistické a neomarxistické analýzy jsou nepoužitelné vzhledem k tomu, že z empirických dat nezjistíme informace o vztahu respondentů k výrobním prostředkům. Ale především je tento indikátor již nerelevantní vzhledem k rozsáhlému hospodářského sektoru služeb, kde výrobní prostředky nehrají významnou roli. Svým způsobem bude tedy schéma kombinovat různé prvky a přístupy. Schéma bude odpovídat některým fragmentům jednak Lenskiho vlastnického třídního systému (částečně i politického), tak dílčím způsobem i Warnerovu gradualistickému a Goldthorpovu třídnímu schématu EGP.

Ze všech dotazníkových šetření prováděných v Paraguai známe informace o pozici respondenta v zaměstnanecké struktuře v rámci zaměstnaneckých sektorů, sebeidentifikaci socioekonomické úrovně, dále známe informace o materiálním a servisním zabezpečení, vzdělání, genderu, věku a etnické a náboženské příslušnosti respondenta. V letech 2011 a 2013 (*Latinobarómetro*) známe i sebeidentifikaci příslušnosti k sociální třídě, v letech 2012 a 2014 (LAPOP) jsou zase k dispozici i informace o výši ekonomického příjmu jednotlivců i celé domácnosti. Z empirického zjištění tak na základě informací z databáze LAPOP vyplývá, že nejvyšších příjmů v roce 2014 dosahovali státní úředníci a zaměstnanci

---

⁵¹ Etnický ani náboženský faktor však nebude brán na zřetel z důvodů uvedených dále v textu.

ve státním sektoru. Ve dvou nejvyšších příjmových kategoriích se nachází více než 80 % těchto zaměstnanců. Tato kategorie je totožná s Lenskiho politickou třídou elit a byrokracie. Ve Warnerově schématu bychom však tuto třídu nenalezli. V Goldthorpově verzi je nalezneme ve třídě salariátu (I+II). Na opačném pólu třídní hierarchie se nalézají osoby samostatně výdělečně činné,⁵² u nichž hned 65 % lidí zaujímá postavení ve spodních dvou příjmových kategoriích (Tab. 6). Jednotlivé kvartily v tabulce znamenají hierarchické kategorie dle velikosti příjmů. V 1. kvartilu se nacházejí lidé, jejichž měsíční příjem je vyšší než 435 USD, ve 2. kvartilu jsou lidé s příjmem v rozmezí od 287 do 434 USD, ve 3. kvartilu se pohybují lidé s příjmem od 119 do 286 USD a ve 4. kvartilu se pak nacházejí lidé s příjmem nižším než 118 USD.⁵³ Kvartily byly sestaveny tak, aby byl v každém zastoupen přibližně stejný počet lidí, tedy jedna čtvrtina.⁵⁴

Z těchto dat vyplývá, že výše materiálního a servisního zabezpečení je logicky synchronní s příjmovými kategoriemi. Jinými slovy, čím vyšší příjmová kategorie, tím vyšší průměrný počet vlastněných statků a dostupných služeb. Zároveň je z dat jasně patrné, že i 2 % státních zaměstnanců, kteří se nacházejí v nejnižším příjmovém kvartilu, mají stále k dispozici průměrně vyšší počet statků a služeb než má 64 % osob samostatně výdělečně činných.

---

⁵² Osoby samostatně výdělečně činné jsou v tomto případě kategorií očištěnou od vlastníků podniků. Převážně se jedná o pracovníky v neformálním hospodářském sektoru, který je v Paraguayi velice výrazný (Vuletin 2008). Tito pracovníci také tvoří společně se zaměstnanci v soukromém sektoru největší podíl z celkového počtu lidí v zaměstnanecké struktuře.

⁵³ Přepočet na americké dolary byl učiněn kurzem 1 USD = 4.656 PYG, který byl vypočítán jako průměr platných kurzů v době konání sociologického průzkumu LAPOP mezi 18. lednem a 8. únorem 2014 (BCP 2015).

⁵⁴ V prvním kvartilu je koncentrováno 25,83 % lidí, ve druhém naprosto shodný počet, ve třetím pak 27,81 % a nakonec čtvrtý kvartil obsahuje 20,52 % lidí.

Tab. 6: *Vzájemná korelace mezi zaměstnaneckým sektorem, příjmovou kategorií a indexem materiálního a servisního zabezpečení (N = 795)⁵⁵*

Zaměstnanecký sektor	Příjmová kategorie	Podíl lidí v %	Index materiálního a servisního zabezpečení
Vládní úředníci a zaměstnanci ve veřejném sektoru	1. kvartil	51,09%	10,2
	2. kvartil	32,12%	8,7
	3. kvartil	14,60%	8,6
	4. kvartil	2,19%	7,3
Vlastníci podniků a vedoucí partneři	1. kvartil	43,48%	10,5
	2. kvartil	17,39%	8,8
	3. kvartil	21,74%	7,2
	4. kvartil	17,39%	8,3
Zaměstnanci v soukromém sektoru	1. kvartil	25,70%	10,5
	2. kvartil	36,45%	8,3
	3. kvartil	27,57%	6,8
	4. kvartil	10,28%	6,7
Osoby samostatně výdělečně činné; zaměstnanci v neformálním sektoru	1. kvartil	16,63%	9,6
	2. kvartil	18,53%	8,1
	3. kvartil	32,78%	6,9
	4. kvartil	32,07%	5,4

Zdroj: (LAPOP 2014), vlastní tabulka a výpočty.

Na základě těchto zjištění lze jednoznačně definovat většinu státních zaměstnanců a vlastníků podniků jako příslušníky vyšší a vyšší střední společenské třídy. Dle dalších empirických dat z LAPOP, ale i oficiální statistiky DGEEC žijí tyto elity v drtivé většině v městských oblastech (DGEEC 2014). Na opačném pólu se pak často nacházejí samostatně výdělečně činné osoby, kde více než 64 % lidí vydělává méně než 287 USD měsíčně a většina těchto lidí žije spíše na venkově. Jsou to tedy většinou příslušníci nižší střední a nižší sociální třídy. Mezi výše představenými kategoriemi se pak nalézají zaměstnanci v soukromém sektoru, kteří jsou převážně reprezentanty nižší střední a vyšší střední třídy, žijící spíše ve městech. Autor si je však vědom toho, že podobné pojetí třídní analýzy nám poskytuje pouze informaci o tom, která příjmová skupina lidí je nejčteněji zastoupena v kterém zaměstnaneckém sektoru. Nelze tedy výše uvedená tvrzení

⁵⁵ N znamená počet respondentů, kteří odpověděli na obě otázky. Jednak na výši osobního příjmu, jednak na zaměstnanecký sektor.

o vyšších a nižších třídách brát jako dogma, jelikož i v kategorii osob samostatně výdělečně činných se nachází více než 16 % lidí z nejvyšší příjmové kategorie. Indikátorem, který však podporuje výše uvedená rčení, je např. sebeidentifikace v rámci socioekonomické úrovně.⁵⁶ Z empirických zjištění z *Latinobarómetro Database* mezi roky 1995 až 2013 vyplývá, že svoji socioekonomickou situaci označilo jako dobrou nebo velmi dobrou více než 50 % lidí v sektoru státních zaměstnanců i v kategorii vlastníků. V těchto kategoriích byl také zjištěn nejnižší podíl lidí (3-4 %), kteří svoji situaci označili za špatnou či velmi špatnou, což je výrazný rozdíl oproti lidem samostatně výdělečně činným (16 %) a zaměstnancům v soukromém sektoru (11 %).

Dalším indikátorem podporující třídění rozložení na základě zaměstnaneckého sektoru, je sebeidentifikace příslušnosti k sociální třídě. V letech 2011 a 2013 dotazníky *Latinobarómetro* tuto otázku obsahovaly, respondenti měli na výběr z těchto čtyř možností: *vyšší, vyšší střední, nižší střední, nižší*. Příslušnost k vyšší a vyšší střední sociální třídě potvrdilo hned 66 % zaměstnanců ve státní sféře, naopak u osob samostatně výdělečně činných tento podíl činil pouze 46 %. Na druhou stranu je na místě zde zmínit, že u těchto subjektivních indikátorů se projevuje určitá vlastnost Paraguayců vnímat socioekonomickou situaci pozitivněji, než jaká je ve skutečnosti.

Zvláštní kategorie pak tvoří lidé, kteří se nacházejí vně zaměstnanecké struktury. První z nich jsou studenti. Pokud bychom u nich měřili třídění postavení na základě třídního statusu hlavy rodiny, výsledky takového měření by mohly být výrazně zkresleny v případě, že u studentů existují převážně jiné než třídění pohnutky u volebního chování. Proto budou studenti ponecháni jako samostatná a svébytná stratifikační kategorie. Dalšími kategoriemi jsou lidé důchodového věku a lidé nezaměstnaní. I ti budou tvořit samostatné kategorie vzhledem k jejich specifickým zájmům, které jsou často velmi odlišné jednak od studentů a jednak od zaměstnaných lidí. Tato rozhodnutí budou empiricky obhájena během samotného výzkumu v následující kapitole. Specifické třídění schéma pro výzkum třídění podmíněného hlasování v Paraguayi představuje Tab. 7.

---

⁵⁶ Respondenti měli u otázky na označení vlastní socioekonomické úrovně na výběr z následujících možností: *velmi dobrá, dobrá, průměrná (resp. není špatná), špatná, velmi špatná* (*Latinobarómetro Database 2005-2013*).

Tab. 7: *Navrhované třídní schéma paraguayské společnosti pro výzkum třídní podmíněnosti volebního chování*

Paraguayský třídní systém	
I	Vlastníci podniků a vedoucí partneři
II	Státní úředníci a zaměstnanci ve veřejné sféře
III	Zaměstnanci v soukromé sféře
IV	Osoby samostatně výdělečně činné; zaměstnanci v neformální sféře
V	Studenti
VI	Penzisté
VII	Nezaměstnaní

3.2.2. *Vzdělanostní struktura*

Při chybějících empirických datech o povolání respondenta bývá vzdělanostní *strata* adekvátní náhražkou pro třídní kategorizaci vzhledem k poměrně silné korelaci mezi vzděláním a třídním postavením člověka. Paraguay je specifická i v této oblasti. Existuje zde velice výrazná vzdělanostní nerovnost, patrná především na venkově, kde počet dospělých osob s maximálně dosaženým základním vzděláním přesahuje tři čtvrtiny venkovské populace. (Tab. 8).

Tab. 8: *Podíl lidí dle oblasti a dosaženého vzdělání*

Dosažené vzdělání	Podíl lidí v %	
	město	venkov
Neúplné a úplné terciární a univerzitní	31,50%	7,80%
Neúplné a úplné sekundární	31,20%	16,40%
Bez vzdělání, neúplné a úplné primární	37,20%	75,70%

Zdroj: (DGEEC 2014), vlastní tabulka a výpočty se sloupcovými procenty.

Dle oficiálních statistik DGEEC pracují ve veřejné sféře více než tři čtvrtiny zaměstnanců, kteří studovali více než 12 let a kteří tedy disponují středoškolským, nebo vysokoškolským vzděláním (DGEEC 2014). To je suverénně nejvyšší podíl vzdělaného obyvatelstva v zaměstnaneckých sektorech. Např. v soukromém sektoru tento podíl činí pouze 24 %, mezi zaměstnavateli a majiteli podniků (tedy v buržoazní třídě) je 26 % lidí se středním a vyšším vzděláním. Na spodním místě

ve vzdělanostní *stratě* se nacházejí zaměstnanci v neformálním sektoru, mezi kterými dominují osoby, které mají maximálně základní vzdělání a jejichž podíl přesahuje 60 % (DGEEC 2014). Na základě skutečnosti, že nejvyšších příjmů dosahují zaměstnanci ve státním sektoru a naopak nejnižší příjmy jsou patrné u osob samostatně výdělečně činných, lze brát vzdělanostní *stratu* jako relevantní indikátor sociální třídy. Toto tvrzení dokladuje i další empirické zjištění, ze kterého vyplývá skutečnost, že čím vyšší vzdělání respondenta, tím vyšší příjmová kategorie a zároveň vyšší průměrný počet vlastněných statků a dostupných služeb, jinými slovy, vyšší materiální a servisní zabezpečení (Tab. 9).

Tab. 9: *Vzájemná korelace mezi dosaženým vzděláním, příjmovou kategorií a materiálním zabezpečením (N = 804)*

Dosažené vzdělání	Příjmová kategorie	Podíl lidí v %	Index materiálního a servisního zabezpečení
Neúplné a úplné terciární a univerzitní	1. kvartil	49,78%	10,6
	2. kvartil	30,94%	9,4
	3. kvartil	15,25%	8,2
	4. kvartil	4,04%	7,6
Neúplné a úplné sekundární	1. kvartil	24,50%	9,8
	2. kvartil	29,87%	8,4
	3. kvartil	28,86%	7,6
	4. kvartil	16,78%	7,3
Bez vzdělání, neúplné a úplné primární	1. kvartil	8,48%	8,8
	2. kvartil	17,31%	6,7
	3. kvartil	36,40%	6,2
	4. kvartil	37,81%	4,8

Zdroj: (LAPOP 2014), vlastní tabulka a výpočty.

V letech 1995-2009 byly v databázích Latinobarómetro a LAPOP respondenti rozděleni do následujících vzdělanostních kategorií (v závorkách je počet studovaných let): bez vzdělání (0); nedokončené základní (1-5); základní (6); nedokončené střední (7-11); střední (12); nedokončené vysoké a vysoké (u těchto dvou kategorií nebyly v databázi *Latinobarómetro* uvedeny roky studia, pouze informace, zda se jedná o dokončené/nedokončené univerzitní, či jiný typ vyššího

studia). Po roce 2010 je však základní vzdělání již devítileté a vzdělanostní struktura je tedy kódována takto: bez vzdělání, neúplné a úplné primární (0-9); neúplné a úplné sekundární (10-12); neúplné a úplné terciární a univerzitní (13 a více). Aby byla zachována podobná vzdělanostní struktura pro delší časové období, proto bude pro roky 1995-2009 použito současné kódování.

3.2.3. Genderový faktor

Jelikož je v této diplomové práci měřena sociální struktura tradičnější a konvenčnější paraguayské společnosti, kde stále skutečně ještě mnoho žen zastává spíše práce v domácnosti a nepobírá žádný plat, bude třídní pozice ženy odvislá od domácnosti, ve které žije. Data ze sociologických šetření i oficiální statistiky totiž prokázaly, že zhruba 70 % žen na venkově skutečně nepobírá plat ani mzdu, ale je zaměstnána v domácnosti (DGEEC 2004-2014). Pokud tedy nechceme ženy v domácnosti ponechat vně třídní struktury tak, jak navrhuje Goldthorpe, budou jim přiřazovány třídní pozice jejich mužů. Na základě těchto faktů bude socioekonomický status jednotlivců bez implikace zaměstnanecké pozice měřen dle velikosti ekonomických příjmů celé domácnosti. Tyto údaje jsou však dostupné pouze v databázi LAPOP za roky 2012 a 2014. V případě, pokud bude respondentem žena v domácnosti, bude její příslušnost k sociální třídě měřena na základě zaměstnanecké pozice jejího muže.

3.2.4. Věková struktura

Současný vývoj věkové struktury paraguayského obyvatelstva dokazuje, že se zde snižují klasické charakteristiky rozvojových zemí a Paraguay se pomalu přibližuje spíše zemím rozvinutým, alespoň co se týče věkové struktury. Paraguay stárne. V městských i venkovských oblastech je patrný nárůst průměrného věku obyvatel, klesá podíl osob mladších 15 let a naopak stoupá počet starších osob. Změnu ve věkové struktuře za posledních deset let názorně dokladuje Tab. 10.

V kapitole č. 4 se podíváme, zda i věk respondenta má vliv na jeho volební rozhodování.

Tab. 10: Věková struktura v Paraguayi v letech 2002 a 2012

2002	celkem		město		venkov	
<i>Celkem</i>	5 163 198	100,0%	2 928 437	56,7%	2 234 761	43,3%
0-15	1 915 309	37,1%	992 210	33,9%	923 099	41,3%
15-29	1 409 118	27,3%	844 294	28,8%	564 824	25,3%
30-59	1 470 538	28,5%	882 229	30,1%	588 309	26,3%
60 a více	368 233	7,1%	209 704	7,2%	158 529	7,1%
2012	celkem		město		venkov	
<i>Celkem</i>	6 672 631	100,0%	3 921 595	59,1%	2 713 797	40,9%
0-15	2 181 224	32,7%	1 216 002	31,0%	965 223	35,6%
15-29	1 924 175	28,8%	1 089 762	27,8%	834 413	30,7%
30-59	2 036 050	30,5%	1 313 841	33,5%	722 210	26,6%
60 a více	495 028	7,4%	301 990	7,7%	191 951	7,1%

Zdroj: (DGEEC 2002b; DGEEC 2012c), vlastní tabulka a výpočty.

3.2.5. Etnická, rasová a náboženská struktura

Během staletí, kdy byla Paraguay po dlouhou dobu relativně izolovaná od okolního světa, zde došlo k téměř dokonalému splynutí dvou odlišných kultur i ras. Mesticové, tedy míšenci původních obyvatel (především kmene *Guarani*) a španělských přistěhovalců, dnes podle některých zdrojů tvoří odhadem více než 90 % paraguayské populace (Roedl 2012: 227; CIA 2014). Podle sociologických dat z *Latinobarómetro* a LAPOP se však „jen“ něco málo přes 50 % Paraguayců sebeidentifikuje jako mesticové, zhruba 40 % se považuje za bílé (*Latinobarómetro Database 1995-2013*, LAPOP 2006-2014). V čem se však dostupné zdroje shodují, je podíl indiánského obyvatelstva, který činí zhruba 2 %.⁵⁷ Tato minorita se koncentruje především v rozlehlých, avšak řídko zalidněných severozápadních departamentech *Boqueron*, kde podíl původního obyvatelstva dosahuje téměř 40 %, *Alto Paraguay* (37 %) a *Presidente Hayes* s 24 % (DGEEC 2012a). Tyto

⁵⁷ Počet indiánského obyvatelstva v roce 2012 činil 112 848 osob, což představovalo 1,69 % z celkového počtu obyvatel (DGEEC 2012a).

departamenty, které se ve větší části nacházejí v oblasti *Gran Chaco*, jsou charakteristické svojí velice nízkou infrastrukturou danou krajinným rázem.⁵⁸ Kromě Indiánů kmene *Guaraní* žijí v severozápadních oblastech Paraguaye i početné německé skupiny tzv. Mennonitů (blíže o zajímavém fenoménu viz Vitek 2007). Vedle této relativní etnické homogenity je Paraguay veskrze jednotná i co se týče náboženského vyznání, ke katolicismu se v roce 2002 hlásilo téměř 90 % obyvatel (DGEEC 2002a).

V této práci však k náboženským ani etnickým faktorům nebude při zkoumání třídního hlasování přihlédnuto. V prvním případě se tak autor rozhodl na základě téměř homogenní paraguayské katolické společnosti. V druhém případě je naopak vzhledem k relativně nevýznamnému počtu indiánských a bílých menšin takový údaj statisticky nerelevantní.⁵⁹

---

⁵⁸ Této oblasti se občas říká „zelené peklo“. Jedná se o nehostinnou krajinu plnou nekonečných travnatých savan, bažin kolem řek a suchého tropického podnebí.

⁵⁹ Nemuvě o tom, že v departamentu *Alto Paraguay* se dotazníková šetření Latinobarómetro ani LAPOP neprováděla.

4. VÝSLEDKY MĚŘENÍ TŘÍDNĚ PODMÍNĚNÉHO HLASOVÁNÍ V PARAGUAYI

4.1. Data a použité metody

Výzkum třídně podmíněného volebního chování v Paraguayi čerpal statistická data z projektů *Latinobarómetro* (1995-2013) a LAPOP (2006-2014). První databáze a především šetření v letech 1995-2004 však regionálně reprezentují pouze 46 % paraguayské populace, proto je třeba brát výsledky se značnou rezervou.⁶⁰ Roky 2005-2013 již regionálně pokrývají 100 % populace s 2,8 % statistickou odchylkou a v tomto období bylo v každém roce nasbíráno 1 200 vyplněných dotazníků. Navíc musely být vynechány roky 1997, 1999, 2000, 2002, 2004 a 2008 kvůli chybějícím odpovědím na otázku stran preference politické strany, resp. kvůli velké diferenci mezi reálnými výsledky voleb a výsledky ze sociologického průzkumu v roce 2008.⁶¹ Databáze LAPOP již obsahuje nejen více otázek, ale i více respondentů. Bohužel, i tato databáze v paraguayském podání stále neodstranila hlavní nedostatky, které se týkají především zjišťování specifické zaměstnanecké pozice jednotlivých respondentů. Tyto údaje obsahuje pouze dotazník z roku 2008. Dalším deficitem je průzkum z roku 2006, u kterého chybí validní odpovědi na otázku stran politických preferencí. Proto byly využity pouze roky 2008, 2010, 2012 a 2014, ve kterých byly zjišťovány údaje o zaměstnaneckém sektoru jednotlivých respondentů. Poslední dva roky obsahují i otázky stran ekonomického příjmu jednotlivců i celé domácnosti, což poslouží jako kontrolní proměnná, bohužel bez možnosti srovnání s ostatními roky sociologických průzkumů.

Výsledky výzkumu budou rozděleny do jednotlivých časových etap. První časový úsek ohraničuje roky 1995-1998. Dotazníky *Latinobarómetro* z těchto let však pokrývají jen malý vzorek paraguayského lidu. V období května a června 1995

---

⁶⁰ Dotazníková šetření byla prováděna pouze v departamentech *Asunción*, *Central* a *Alto Paraná*. Vzhledem k tomu, že regionální faktor nemá na volbu dominantních stran takový vliv jako na volbu marginálních stran, budou i tato šetření do celkové studie zařazena.

⁶¹ V tomto průzkumu roku 2008 by *Partido Colorado* volilo z celkového počtu 712 validních odpovědí pouze šest lidí.

se konalo první dotazníkové šetření, zahrnující 587 případů, v červnu a červenci 1996 se nashromáždilo 598 případů, v roce 1998 600 respondentů. Druhý časový úsek obsahuje databáze *Latinobarómetro* z let 2001, 2003 (á 600 vzorků) a 2005 (1 200 případů). Třetí období pak zahrnuje roky 2006 až 2009. Tato etapa již kombinuje obě databáze *Latinobarómetro* i LAPOP. V letech 2006, 2007 a 2009 bylo v databázi *Latinobarómetro* nasbíráno po 1 200 případech, v únoru a březnu 2008 obsahovalo šetření LAPOP 1 166 dotazníků. Posledním obdobím, které je v práci zkoumáno, je období z let 2010-2014. To pak operuje s daty z *Latinobarómetro* z let 2010, 2011 a 2013 (á 1 200 případů) a LAPOP z let 2010 (v období od 21. ledna do 2. března vstoupilo do analýzy 1 502 respondentů), 2012 (v únoru bylo nasbíráno 1 510 případů) a 2014 (1 515 respondentů odpovídalo mezi 18. lednem a 8. únorem). Všechny tyto případy z obou databází musely být dále očištěny od nevalidních odpovědí. Vzhledem k výsledkům, které tato empirická data poskytla a které v porovnání s reálnými volebními výsledky celkem nadhodnocují výsledky dominantní strany *Colorado*, lze do jisté míry předpokládat neochotu voličů ostatních stran přiznat svoji volbu. Celkový přehled četností nabízí Příloha 1, kde jsou uvedeny i chybějící hodnoty u jednotlivých sociologických šetření. K těmto chybějícím hodnotám však nebylo v práci vůbec přihlédnuto.

Jak již bylo nastíněno v předchozí kapitole, pro potřeby výzkumu musely být rekódovány vzdělanostní kategorie do unifikované podoby: bez vzdělání, neúplné a úplné primární (0-9 let studia); neúplné a úplné sekundární (10-12 let); neúplné a úplné terciární a univerzitní (13 a více let). Věková struktura byla kódována do těchto kategorií: 16-25 let; 26-40 let; 41-60 let; 61 let a více. Dále bylo nutné pro potřeby porovnání mezi jednotlivými roky unifikovat index materiálního a servisního zabezpečení (IMS). Některá šetření totiž obsahovala 14 otázek ohledně vlastnictví či dostupnosti statků a služeb, některá pouze 11. Proto se autor rozhodl unifikovat u všech šetření maximální hodnotu IMS na 11.⁶² V každém ze

---

⁶² Z dat *Latinobarómetro* v letech 1995-2010 bude počítáno s těmito statky a službami: *televizor, lednička, počítač, pračka, telefon, auto, rekreační chata, pitná voda, teplá voda, kanalizační síť a vlastní dům*. V letech 2011 a 2013 s těmito prvky: *lednička, počítač, pračka, telefon, mobilní telefon, auto, pitná voda, teplá voda, kanalizační síť, vlastní dům a oddělené pokoje rodičů a dětí*. Z dat LAPOP v letech 2008 až 2012 je IMS sestavován z následujících: *televizor, lednička, mobilní telefon, telefon, počítač, mikrovlnná trouba, pračka, auto, motocykl, pitná voda a sprcha*. Nakonec data z roku 2014 obsahují tyto statky a služby: *televizor, lednička, mobilní telefon, telefon, počítač, mikrovlnná trouba, pračka, auto, pitná voda, sprcha a kanalizační síť*.

sledovaných let byla také vypočítána průměrná hodnota IMS na jednoho respondenta a na základě tohoto údaje byl ke každému respondentovi přidělen buď plusový status (+) v případě nadprůměrného IMS, nebo minusový status (-) v případě podprůměrného IMS. Další kontrolní proměnnou bude subjektivní příjem, rozdělený do těchto kategorií: *dostačující s úsporami*, *dostačující bez úspor*, *nedostačující s problémy*, *nedostačující s velkými problémy*.

Níže budou nejprve představeny jednoduché modely pro zachycení distribuce volebních hlasů jednotlivých sociálních tříd pro obě dominantní strany a strany ostatní. Kontrolu marginální distribuce pak umožní adjustovaná standardizovaná rezidua, jež představuje následující vzorec:

$$ASR_{ij} = \frac{R_{ij}}{\sqrt{o_{ij} \times \left(1 - \frac{r_i}{N}\right) \times \left(1 - \frac{s_j}{N}\right)}}$$

kde R_{ij} znamená reziduum (tedy rozdíl mezi naměřenými a očekávanými četnostmi), o_{ij} je odpovídající očekávaná četnost, r_i a s_j jsou odpovídající řádkové a sloupcové marginální četnosti a N je celkový počet analyzovaných případů.⁶³ Adjustovaná standardizovaná rezidua nám umožní kontrolovat trend příslušníků sociálních tříd volit pro jednotlivé strany při kontrole vlivu marginálních distribucí. Lze tak na jejich základě vysvětlit statistickou významnost korelace mezi sociální třídou a volbou pro jednu ze stran (Matěju a Řeháková 1997: 22). Jinými slovy, adjustované reziduum označuje významnost rozdílu mezi empiricky naměřenou četností a očekávanou (teoretickou) četností. Čím vyšší bude absolutní hodnota naměřeného adjustovaného rezidua, tím vyšší statistická významnost zjištěného vztahu mezi sociální třídou a hlasováním.⁶⁴ Kromě ASR bude u každého datového souboru proveden i chí-kvadrát test (*chi square*), který také doloží, zda mezi závislými a nezávislými proměnnými existuje prokazatelný výrazný vztah.

⁶³ Vzorec včetně vysvětlivek byl převzat ze studie Matěju a Řehákové (Matěju a Řeháková 1997: 22).

⁶⁴ Statisticky významné odchylky představují hodnoty adjustovaných reziduí vyšší než 1,96, nebo nižší než -1,96.

Chí-kvadrát test představuje následující vzorec:

$$x^2 = \sum_i \sum_j \frac{(O_{ij} - E_{ij})^2}{E_{ij}}$$

kde O_{ij} znamenají naměřené četnosti a E_{ij} očekávané jednotlivé četnosti. Na tomto základě se také vypočítá pravděpodobnost výskytu této hodnoty, jinými slovy, dosažená hladina významnosti statistického testu (p -hodnota). Často se výsledná p -hodnota porovnává s hladinou 0,05. Pokud je tedy výsledná hodnota nižší, znamená to, že můžeme zamítnout nulovou hypotézu (v našem případě by to bylo např. tvrzení, že v Paraguayi neexistuje mezi sociální třídou a volebním chováním žádný vztah). Pokud bude výsledná hodnota naopak vyšší, tuto nulovou hypotézu zamítnout nemůžeme.

Dále bude představen logaritmus poměru šancí třídního hlasování pro ANR/PC v jednotlivých časových etapách. Vzorec pro tento ukazatel bude následující:

$$LOR_{kr} = \ln \left(\frac{(a_k \times b_r)}{(a_r \times b_k)} \right)$$

kde a znamená naměřenou četnost hlasů ANR/PC v odpovídající kategorii k , resp. referenční kategorii r ; b znamená naměřenou četnost hlasů pro ostatní strany v odpovídající kategorii k , resp. referenční kategorii r . Výsledné hodnoty standardního vzorce pro výpočet poměru šancí bylo potřeba upravit pomocí logaritmu, aby tyto hodnoty byly snadněji interpretovatelné (záporné hodnoty znamenají nižší šanci, kladné naopak vyšší).

Nakonec bude pomocí modelu vícenásobné logistické regrese (*kappa indexu*) změřena intenzita třídního hlasování i s přihlédnutím ke kontrolním proměnným. Tento index bude založen na výše představených logaritmech poměru šancí. *Hrubý index kappa* v tomto případě znamená směrodatnou odchylku naměřených logitových hodnot u sociálních tříd v jednotlivých časových etapách. *Čistý index kappa* se pak vypočítá jako směrodatná odchylka naměřených logitových hodnot u všech sledovaných stratifikačních kategorií v jednotlivých časových

etapách. V ideálním případě se oba indexy budou rovnat, což by znamenalo, že kontrolní proměnné nemají žádný vliv na hlavní efekt třídního hlasování, respektive jejich směrodatné odchylky jsou ve shodě. Větší rozdíl mezi oběma indexy naopak bude znamenat větší či menší vliv kontrolních proměnných, než jaký má třídní příslušnost. Jednoduchý vzorec pro výpočet čistého kappa indexu bude následující:

$$I_{\kappa} = \sigma \left(\sum^{yc} LOR_{kr} + \sum^{ye} LOR_{kr} + \sum^{yi} LOR_{kr} + \sum^{ym} LOR_{kr} + \sum^{ya} LOR_{kr} + \sum^{yg} LOR_{kr} \right)$$

Tento vzorec tedy říká, že index kappa se rovná směrodatné odchylce součtu všech logitů poměru šancí z jednotlivých stratifikačních kategorií (yc = rok a třída; ye = rok a vzdělání; yi = rok a subjektivní příjem; ym = rok a IMS; ya = rok a věk; yg = rok a pohlaví).

4.2. Výsledky a interpretace

Nejprve budou představeny kusé výsledky třídního hlasování Paraguayců z roku 2008, kdy byly k dispozici data o specifickém povolání respondentů, což bylo lze napasovat na Goldthorpovo třídní schéma. Třídy byly rozděleny do zúžené verze pěti kategorií: bílé límečky (I-III), drobní podnikatelé (IVa, IVb), zemědělci (IVc, VIIb), kvalifikovaní dělníci (V, VI) a nekvalifikovaní dělníci (VIIa). Paradoxně byly tyto informace dostupné zrovna ve výjimečném roce 2008, kdy prezidentské volby vyhrála opozice. Každopádně výsledky prezentované v Tab. 11 napovídají, že při aplikaci Goldthorpova třídního systému můžeme shledat velmi slabý vliv třídy na hlasování. Vyšší adjustované reziduum vykazuje pouze třída zemědělců při volbě pro liberály, což de facto koresponduje s dalšími výsledky. Drtivá většina (83 %) zemědělců dle EGP schématu totiž spadá do kategorie osob samostatně výdělečně činných a neformálních zaměstnanců dle autorem navrženého

specifického paraguayského třídního schématu. Jiná výraznější korelace mezi třídou a hlasováním v roce 2008 při aplikaci EGP schématu s pěti třídami nalezena nebyla. Podrobnější schéma se sedmi kategoriemi se autor rozhodl neaplikovat z důvodu výskytu malého množství dat v některých kategoriích. Zároveň je však i zde patrné, že sociologický průzkum silně nadhodnotil výsledky *colorados*, pro které by dle LAPOP hlasovala přesně polovina dotázaných, resp. těch, kteří svoji volbu netajili.

Tab. 11: Třídní hlasování paraguayských voličů v roce 2008 dle EGP schématu⁶⁵

Strana	Sociální třída					N
	bílé límečky	drobní podnikatelé	zemědělci	kvalifikovaní dělníci	nekvalifikovaní dělníci	
COLORADOS	53,57%	49,41%	47,06%	49,64%	52,78%	223
	0,73	-0,12	-0,68	-0,10	0,35	
AZULES	20,24%	17,65%	31,37%	19,42%	13,89%	96
	-0,32	-0,97	2,76	-0,73	-1,16	
OSTATNÍ	26,19%	32,94%	21,57%	30,94%	33,33%	127
	-0,52	1,01	-1,76	0,77	0,67	
N	84	85	102	139	36	446

Chi square 22,511 ($p = 0,03218$, $df = 12$)

Zdroj: (LAPOP 2008), vlastní tabulka a výpočty. Poznámka: sloupcová procenta včetně adjustovaných standardizovaných reziduí.

Další výsledky již primárně pracují s navrženým paraguayským třídním schématem, které je zde pro ulehčení práce s následujícími tabulkami přiloženo:

Paraguayský třídní systém	
I	Vlastníci podniků a vedoucí partneři
II	Státní úředníci a zaměstnanci ve veřejné sféře
III	Zaměstnanci v soukromé sféře
IV	Osoby samostatně výdělečně činné; zaměstnanci v neformální sféře
V	Studenti
VI	Penzisté
VII	Nezaměstnaní

⁶⁵ Do stran ostatních se počítají i hlasy vítězné *Alianza Patriótica para el Cambio* (APC).

Tab. 12 nabízí přehled třídního hlasování paraguayských voličů v letech 1995 až 2014. V tabulce jsou uvedeny podíly hlasů mezi *Partido Colorado* (*colorados*), *Partido Liberal* (*azules*) a ostatními stranami podle sociálních tříd a v jednotlivých časových etapách včetně adjustovaných standardizovaných reziduí, které dokladují statistickou významnost odchylky naměřené od očekávané četnosti. Významné odchylky ($|a|ASR_{ij} > 1,96$) jsou v tabulce zvýrazněny. Dle očekávání tak tam, kde se nachází více takových významných odchylek, byly naměřeny i velmi nízké *p*-hodnoty, což svědčí o výrazné korelaci mezi volebním rozhodováním a sociální třídou.

Tab. 12: Třídní hlasování paraguayských voličů v letech 1995-2014

1995-1998								
Strana	Sociální třída							N
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
COLORADOS	64,00%	73,08%	53,56%	61,83%	37,50%	67,21%	60,26%	699
	1,14	3,56	-2,49	0,77	-4,50	1,16	0,03	
AZULES	15,43%	9,62%	19,85%	24,26%	20,45%	13,11%	16,67%	216
	-1,16	-3,09	0,61	3,19	0,47	-1,13	-0,45	
OSTATNÍ	20,57%	17,31%	26,59%	13,91%	42,05%	19,67%	23,08%	248
	-0,26	-1,32	2,39	-3,95	4,94	-0,32	0,39	
N	175	156	267	338	88	61	78	1163
<i>Chi square</i>	<i>61,302 (p < 0,00001, df = 12)</i>							
2001-2005								
Strana	Sociální třída							N
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
COLORADOS	65,41%	71,54%	54,86%	65,74%	55,67%	65,71%	51,28%	780
	0,83	2,27	-2,89	2,04	-1,36	0,64	-2,03	
AZULES	21,05%	13,82%	28,13%	25,48%	27,84%	18,57%	41,03%	317
	-1,18	-3,07	1,28	0,15	0,61	-1,32	3,31	
OSTATNÍ	13,53%	14,63%	17,01%	8,78%	16,49%	15,71%	7,69%	159
	0,32	0,69	2,53	-3,18	1,18	0,79	-1,36	
N	133	123	288	467	97	70	78	1256
<i>Chi square</i>	<i>38,613 (p = 0,00012, df = 12)</i>							
2006-2009								
Strana	Sociální třída							N
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
COLORADOS	50,00%	63,12%	50,27%	51,42%	48,31%	54,74%	53,45%	1213
	-0,74	3,80	-1,21	-0,90	-0,94	0,44	0,20	
AZULES	23,47%	17,38%	20,22%	23,82%	22,03%	16,84%	16,38%	494
	0,74	-1,76	-0,77	2,38	0,17	-1,10	-1,35	
OSTATNÍ	26,53%	19,50%	29,51%	24,76%	29,66%	28,42%	30,17%	602
	0,15	-2,68	2,10	-1,20	0,91	0,53	1,03	
N	196	282	549	953	118	95	116	2309
<i>Chi square</i>	<i>24,655 (p = 0,01655, df = 12)</i>							

2010-2014

Strana	Sociální třída							N
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
COLORADOS	58,16%	67,85%	60,02%	59,60%	58,95%	67,29%	64,16%	2330
	-1,04	3,25	-0,71	-1,66	-0,62	1,34	0,98	
AZULES	30,50%	23,38%	30,19%	30,78%	35,26%	23,36%	25,22%	1121
	0,43	-3,08	0,58	1,68	1,83	-1,39	-1,42	
OSTATNÍ	11,35%	8,77%	9,79%	9,63%	5,79%	9,35%	10,62%	364
	1,07	-0,62	0,28	0,16	-1,81	-0,07	0,57	
N	282	479	848	1683	190	107	226	3815

Chi square 22,511 ($p = 0,03218$, $df = 12$)

Zdroj: (Latinobarómetro 1995-2013; LAPOP 2008-2014), vlastní tabulka a výpočty.

Poznámka: sloupcová procenta včetně adjustovaných standardizovaných reziduí.

Z výsledků jasně vyplývá, že vyšší vrstvy státních úředníků a zaměstnanců (II) volí častěji vládní stranu ANR/PC. Během celého zkoumaného období byla u této korelace naměřena vysoká adjustovaná rezidua. Vzhledem k vyššímu sociálnímu postavení státních zaměstnanců lze toto volební rozhodování vysvětlit snahou o zachování socioekonomického *statu quo*. Toto velmi konzervativní chování může mít své příčiny i v minulosti a především v době tuhého *stronismu*,⁶⁶ kdy každý úředník měl zákonnou povinnost být členem vládnoucí strany *Colorado* (Němec 2006: 265), která byla a stále svým způsobem je výtahem k moci. Úředníci tím sobě a své rodině zajišťovali relativně pohodlné živobytí. Příslušníci této sociální třídy tak stále dávají přednost *colorados*, a to především na úkor *azules*, u kterých lze v letech 1995-2014 naopak sledovat výrazně nižší naměřené četnosti hlasů státních úředníků, než jaké by byly očekávány v nezávislé situaci. Klesající význam třídního hlasování byl zaznamenán především u studentů a zaměstnanců v soukromé sféře. V letech 1995 až 2009 je patrný větší příklon soukromých zaměstnanců k ostatním stranám především na úkor *colorados*, v letech 2010-2014 lze však pozorovat u této třídy výrazný pokles reziduí. V posledních letech měření je také zajímavý pozorovatelný mírný odklon třídy vlastníků od *Partido Colorado* a jejich větší příklon k ostatním stranám, než bylo obvyklé v minulých letech. Nedominantní strany také začínají v posledních letech více přitahovat voliče z třídy neformálních zaměstnanců a osob samostatně výdělečně činných. Zatímco v letech 1995-2005 tito lidé výrazně méně volili ostatní strany, v následující dekádě byl

⁶⁶ *Stronismo*, či *stronato* = období vlády diktátora Alfreda Stroessnera v letech 1954-1989.

rozdíl mezi očekávanou a naměřenou četností již nevýznamný. Penzisté a osoby nezaměstnané nejsou vyhranění voliči té či oné strany a jejich podpora kolísá. Lze opatrně konstatovat, že mírně penzisté preferují *Partido Colorado* na úkor *Partido Liberal*, ale statistická odchylka je velmi malá. V letech 1995-2005 tedy lze pozorovat větší význam třídního hlasování než v letech 2006-2014. Velmi zjednodušeně lze konstatovat, že v první dekádě byla *Partido Colorado* stranou státních úředníků, *Partido Liberal* se s ANR/PC dělila o neformální zaměstnance a nakonec ostatní strany přitahovaly spíše studenty a soukromé zaměstnance. V druhé dekádě byl již daleko výrazněji sledován multitřídní aspekt dominantních stran, statisticky významné odchylky zůstaly pozorovatelné pouze u třídy státních zaměstnanců a mírně i u neformálních zaměstnanců.

Tab. 13 se pokouší o shrnutí všech dostupných dat z let 1995 až 2014 a dokázat tak, že *Partido Colorado* je v porovnání s ostatními stranami skutečně dlouhodobě stranou vládních úředníků a státních zaměstnanců. Zbytek politického spektra pak dlouhodobě přitahuje spíše voliče z řad soukromých zaměstnanců a studentů.

Tab. 13: Třídní hlasování paraguayských voličů v dlouhodobém horizontu – užší verze (1995-2014)

Strana	Sociální třída							N
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
COLORADOS	58,65%	67,79%	55,64%	58,38%	51,93%	63,36%	59,04%	5022
	-0,08	6,29	-3,22	-0,62	-3,19	1,73	0,12	
OSTATNÍ	41,35%	32,21%	44,36%	41,62%	48,07%	36,64%	40,96%	3521
	0,08	-6,29	3,22	0,62	3,19	-1,73	-0,12	
N	786	1040	1952	3441	493	333	498	8543
<i>Chi square</i>	<i>55,487 (p < 0,00001, df = 6)</i>							

Zdroj: (Latinobarómetro 1995-2013; LAPOP 2008-2014), vlastní tabulka a výpočty.

Poznámka: sloupcová procenta včetně adjustovaných standardizovaných reziduí.

Tab. 14: Třídní hlasování paraguayských voličů v dlouhodobém horizontu – širší verze (1995-2014)

Strana	Sociální třída							N
	I	II	III	IV	V	VI	VII	
ANR	9,18%	14,04%	21,62%	40,00%	5,10%	4,20%	5,85%	5022
	-0,13	6,22	-3,26	-0,54	-3,09	1,71	0,12	
PLRA	8,71%	8,99%	23,32%	44,04%	6,42%	2,89%	5,63%	2148
	-0,94	-5,27	0,59	4,15	1,56	-2,81	-0,45	
PEN	12,15%	8,61%	30,63%	25,57%	11,65%	3,80%	7,59%	395
	2,07	-2,23	3,77	-6,09	5,16	-0,11	1,53	
UNACE	3,29%	7,98%	25,35%	47,89%	3,76%	4,23%	7,51%	213
	-3,03	-1,91	0,88	2,30	-1,26	0,25	1,06	
PRF	11,11%	15,56%	20,74%	34,07%	5,19%	6,67%	6,67%	135
	0,77	1,20	-0,59	-1,47	-0,28	1,67	0,42	
PPQ	8,64%	12,35%	28,40%	38,27%	6,17%	1,23%	4,94%	81
	-0,18	0,04	1,19	-0,36	0,17	-1,25	-0,34	
MPT	4,17%	6,94%	29,17%	54,17%	2,78%	1,39%	1,39%	72
	-1,49	-1,37	1,28	2,42	-1,09	-1,11	-1,62	
AP	34,62%	11,54%	23,08%	19,23%	3,85%	3,85%	3,85%	26
	4,48	-0,10	0,03	-2,19	-0,42	-0,01	-0,43	
PFA	0,00%	22,73%	18,18%	59,09%	0,00%	0,00%	0,00%	22
	-1,50	1,51	-0,52	1,80	-1,16	-0,95	-1,17	
CNFG	4,55%	4,55%	18,18%	59,09%	4,55%	0,00%	9,09%	22
	-0,76	-1,10	-0,52	1,80	-0,24	-0,95	0,65	
Ostatní	12,37%	11,83%	26,08%	31,99%	6,72%	6,18%	4,84%	372
	2,15	-0,22	1,51	-3,32	0,82	2,32	-0,83	
	784	1 038	1 945	3 424	489	332	496	8508

Zdroj: (Latinobarómetro 1995-2013; LAPOP 2008-2014), vlastní tabulka a výpočty.

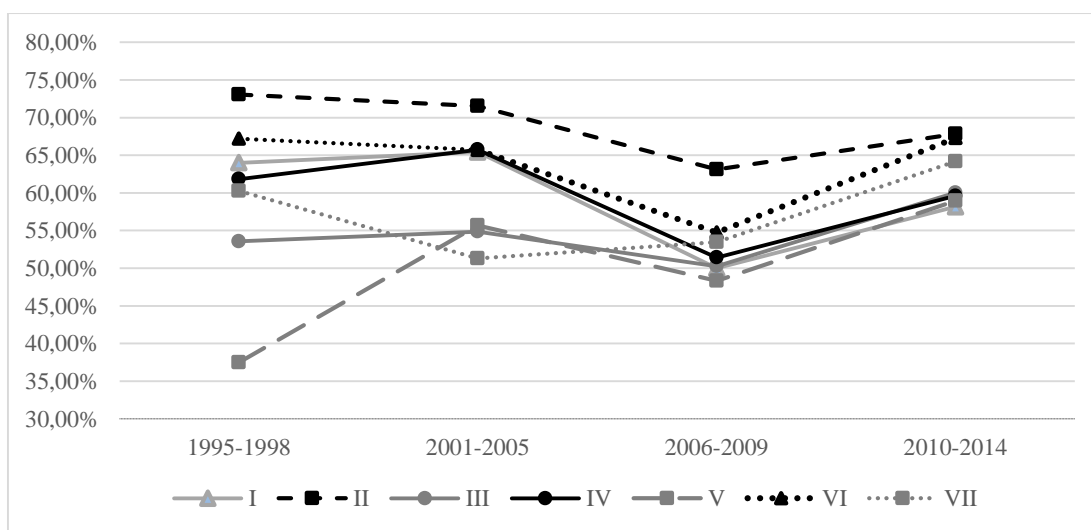
Poznámka: řádková procenta včetně adjustovaných standardizovaných reziduí.

Tab. 14 nabízí výsledky třídního hlasování všech relevantních stran v dlouhodobém horizontu mezi roky 1995 a 2014. Výsledky u *Partido Colorado* jen de facto kopírují minulou tabulku. U *azules* byly naměřeny vyšší četnosti hlasů od pracovníků v neformálním sektoru, nižší naopak od státních zaměstnanců a penzistů. Třídní stranou se jednoznačně zdá být *Partido Encuentro Nacional* (PEN), která kromě třídy penzistů a nezaměstnaných dlouhodobě vykazovala u jednotlivých sociálních tříd vysoká adjustovaná rezidua, což svědčí o statistické významnosti korelace mezi třídou a hlasováním. Vyšší, než očekávaná četnost byla naměřena u sociální třídy vlastníků podniků, soukromých zaměstnanců a studentů. Nižší u státních zaměstnanců a pracovníků v neformálním sektoru. Středolevicová *Avanza País* (AP), která má převážně městský elektorát, vykazuje vysoká rezidua

u třídy vlastníků podniků. Naopak u třídy neformálních zaměstnanců vykazuje záporných hodnot. Bohužel, nízký počet respondentů ze sociologických šetření nepřidává těmto výsledkům u menších stran vysokou statistickou přesnost. Navíc se jedná o součet marginálních distribucí ze všech šetření, což nereflektuje změnu v popularitě jednotlivých stran, ani změnu v třídní struktuře v čase. Na druhou stranu, pokud jsou u některých stran naměřena i v dlouhodobém horizontu výrazná rezidua, lze tyto výsledky brát zcela vážně.

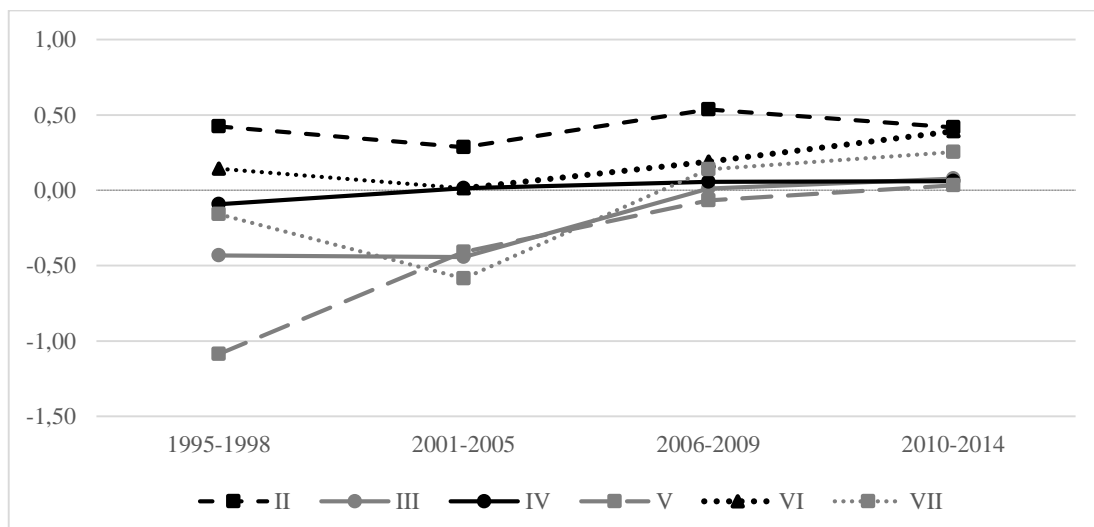
Níže jsou představeny Grafy 1 a 2, které dokladují pokles významu třídního hlasování v Paraguaji. Snadno lze porovnat rozptyl mezi jednotlivými hodnotami v prvním období (1995-1998) s rozptylem mezi hodnotami v posledním období (2010-2014).

Graf 1: Absolutní šance volby Partido Colorado vůči ostatním stranám dle sociálních tříd a dle jednotlivých časových úseků

Zdroj: (Latinobarómetro 1995-2013; LAPOP 2008-2014), vlastní graf a výpočty.

Graf 2: Logaritmus poměru šanci volby *Partido Colorado* vůči ostatním stranám dle sociálních tříd a dle jednotlivých časových úseků

Zdroj: (Latinobarómetro 1995-2013; LAPOP 2008-2014), vlastní graf a výpočty.
Poznámka: referenční kategorií jsou vlastníci podniků a vedoucí partneři.

Z grafů je také patrné, že zatímco v první dekádě se referenční třída vlastníků podniků a vedoucích partnerů nacházela zhruba uprostřed mezi ostatními třídami, alespoň co se týká distribuce hlasů pro *colorados*. Ve druhé dekádě se od *colorados* posunula směrem k ostatním stranám a naopak tyto ostatní třídy se přiklonily spíše k ANR/PC. Během celého období lze pozorovat i jev, kdy státní úředníci a penzisté stále hlasují pro *colorados* více, než vlastníci podniků. U studentů a soukromých zaměstnanců došlo k posunu od ostatních stran ke *colorados*. Zároveň lze především v Grafu 1 pozorovat pokles příklonu ke *colorados* v letech 2006-2009, což je doložitelné vítězstvím opozice v prezidentských volbách roku 2008. V následujícím období však lze opět pozorovat nárůst preferencí ANR/PC vůči všem ostatním.

Další Tab. 15 ukazuje, že zatímco u ANR/PC byla adjustovaná rezidua ve vyšších příjmových kvartilech (I a II) kladná a v nižších (III a IV) záporná, u ostatních stran tomu bylo přesně naopak. Tento výsledek lze tedy interpretovat tak, že v letech 2012 a 2014 byla u voličů ANR/PC, kteří pobírali vyšší příjem, naměřena vyšší než očekávaná četnost hlasů, podobně jako u voličů ostatních stran v nižších příjmových kategoriích. Hodnoty u PLRA pak říkají, že nižší, než

očekávaná četnost byla naměřena pouze u vyššího příjmového kvartilu. Obecně zde jsou však adjustovaná rezidua nízká a dosažená hladina p -hodnoty je vysoká. Lze tedy konstatovat, že příjem v letech 2012 a 2014 neměl výrazný vliv na volební rozhodování paraguayských voličů.

Tab. 15: Hlasování v letech 2012 a 2014 dle ekonomického příjmu jednotlivce (užší verze)

Strana	Příjmový kvartil				N
	I	II	III	IV	
COLORADOS	25,52%	25,99%	27,26%	21,24%	631
	1,42	0,01	-0,17	-1,28	
AZULES	20,89%	27,40%	27,74%	23,97%	292
	-1,48	0,65	0,14	0,68	
OSTATNÍ	23,76%	21,78%	27,72%	26,73%	101
	-0,06	-1,01	0,07	1,06	
N	246	266	281	231	1024
<i>Chi square</i>	4,239 ($p = 0,64436$, $df = 6$)				

Zdroj: (LAPOP 2012-2014), vlastní tabulka a výpočty. Poznámka: tabulka obsahuje řádková procenta včetně adjustovaných standardizovaných reziduí.

Bohužel, nízká četnost respondentů hlásících se k ostatním stranám nedovolí jejich hlubší rozbor. Na druhou stranu, pokud předpokládáme určité třídní chování voličů těchto marginálních stran, tak jistě zaujmou i výsledky (Tab. 16), složené z malého množství dat, které výchozí předpoklady potvrzují. Středolevicová koalice *Avanza País*, která zahrnuje voliče spíše z městských vrstev, má dle výsledků vyšší četnost mezi voliči z vyšších příjmových kategorií. Naopak levicová *Frente Guasú*, jejímiž voliči jsou spíše venkovské vrstvy, má dle očekávání vyšší četnost mezi voliči z nižších příjmových kategorií. Velmi opatrně se dá ještě o pravicové PPQ říci, že se jedná o stranu bohatších městských vrstev, ale zde se již opravdu jedná kvůli minimálnímu množství dat spíše o předpoklady, než o podložená tvrzení.

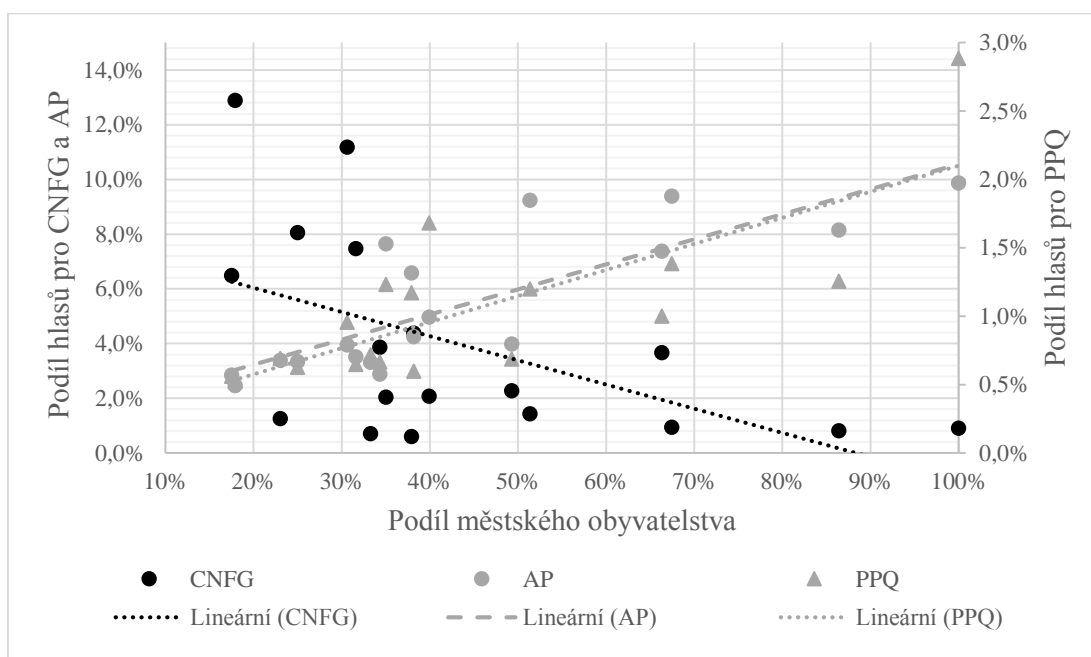
Tab. 16: Hlasování v letech 2012 a 2014 dle ekonomického příjmu jednotlivce (širší verze)

Strana	Příjmový kvartil				N
	I	II	III	IV	
COLORADOS	25,52%	25,99%	27,26%	21,24%	631
	1,42	0,01	-0,17	-1,28	
AZULES	20,89%	27,40%	27,74%	23,97%	292
	-1,48	0,65	0,14	0,68	
AP	44,00%	24,00%	20,00%	12,00%	25
	2,37	-0,23	-0,84	-1,28	
CNFG	7,14%	10,71%	35,71%	46,43%	28
	-2,12	-1,87	0,99	3,06	
PPQ	50,00%	40,00%	10,00%	0,00%	10
	1,93	1,02	-1,24	-1,72	
UNACE	10,00%	30,00%	35,00%	25,00%	20
	-1,48	0,41	0,77	0,26	
OSTATNÍ	22,22%	16,67%	27,78%	33,33%	18
	-0,18	-0,91	0,03	1,10	
N	246	266	281	231	1024

Zdroj: (LAPOP 2012-2014), vlastní tabulka a výpočty. Poznámka: tabulka obsahuje řádková procenta včetně adjustovaných standardizovaných reziduí.

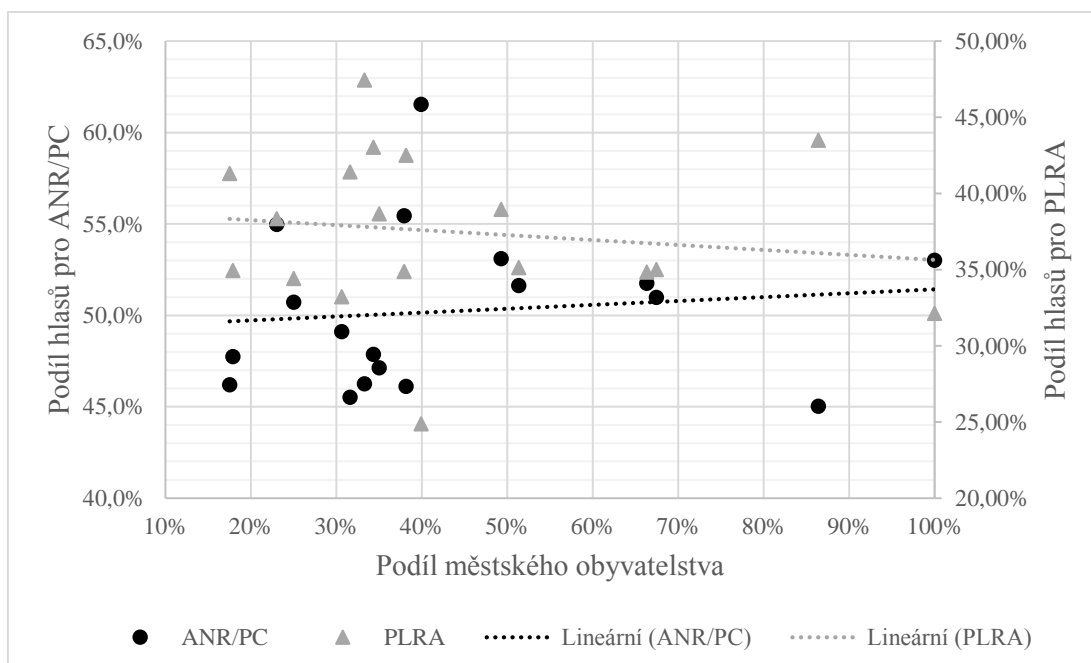
Výše uvedená tvrzení o městských a venkovských voličích dokladuje Graf 3, který znázorňuje regionální rozložení příznivců těchto marginálních stran. Z grafu je patrné, že čím vyšší podíl městského obyvatelstva v daném departamentu, tím vyšší podíl hlasů pro PPQ, resp. AP. U *Frente Guasú* je tomu přesně naopak, lepších volebních výsledků tato levicová koalice dosahovala především ve venkovských oblastech Paraguaye. Graf 4 naopak říká, že regionální faktor nehraje významnou roli u dominantních stran. Obě dosahují velmi podobných podílů hlasů jak v departamentech s převahou městských obyvatel, tak v oblastech venkovských. I tyto grafy jsou dalším důkazem toho, že se v případě obou dominantních stran jedná o strany multitřídního charakteru. Naopak některé marginální strany vykazují určité prvky třídních a regionálních stran, patrné je to pak zejména u pravicové PPQ a levicové CNFG.

Graf 3: Prezidentské volby 2013 - podíl hlasů pro PPQ, AP a CNFG dle podílu městského obyvatelstva v jednotlivých departamentech

Zdroj: (DGEEC 2002c; TSJE 2013), vlastní graf a výpočty.

Graf 4: Prezidentské volby 2013 - podíl hlasů pro ANR/PC a PLRA dle podílu městského obyvatelstva v jednotlivých departamentech

Zdroj: (DGEEC 2002c; TSJE 2013), vlastní graf a výpočty.

Tab. 17 dokazuje pokles významu vzdelanostního faktoru volebního chování Paraguayců. Patrné je toto tvrzení především u lidí na pomyslných vzdelanostních protilehlých pólech, tedy u jedinců s vyšším a nižším vzděláním. Vysoká adjustovaná rezidua se postupně snižovala a v posledním sledovaném období již nenalezneme ani jednu významnou odchylku. Na základě výsledků tak lze tvrdit, že u lidí se středoškolským a vysokoškolským vzděláním je větší tendence se přiklánět ke stranám marginálním, naopak lidé s nižším než středoškolským vzděláním budou častěji volit dominantní strany. Stále se však pohybujeme v teoretické rovině měřených reziduí, tedy rozdílem mezi očekávanými a naměřenými četnostmi. V absolutních hodnotách se stále drtivá většina lidí všech vzdelanostních kategorií přiklání k oběma dominantním stranám.

Tab. 17: Hlasování pro dominantní (ANR/PC a PLRA) a ostatní strany dle dosaženého vzdělání

1995-1998				
Strana	Vzdělání			N
	Neúplné a úplné terciární a univerzitní	Neúplné a úplné sekundární	Bez vzdělání, neúplné a úplné primární	
DOMINANTNÍ	17,72%	24,40%	57,88%	869
	-5,96	-1,30	6,05	
OSTATNÍ	35,54%	28,51%	35,95%	242
	5,96	1,30	-6,05	
N	240	281	590	1111
<i>Chi square</i>		46,2254 ($p < 0,00001$, $df = 2$)		
2001-2005				
Strana	Vzdělání			N
	Neúplné a úplné terciární a univerzitní	Neúplné a úplné sekundární	Bez vzdělání, neúplné a úplné primární	
DOMINANTNÍ	13,63%	25,54%	60,83%	1108
	-4,55	-1,87	4,99	
OSTATNÍ	27,50%	32,50%	40,00%	160
	4,55	1,87	-4,99	
N	195	335	738	1268
<i>Chi square</i>		30,4796 ($p < 0,00001$, $df = 2$)		

2006-2009

Strana	Vzdělání			N
	Neúplné a úplné terciární a univerzitní	Neúplné a úplné sekundární	Bez vzdělání, neúplné a úplné primární	
DOMINANTNÍ	11,37%	24,59%	64,03%	1785
	-2,47	-3,26	4,62	
OSTATNÍ	15,15%	31,26%	53,59%	627
	2,47	3,26	-4,62	
N	298	635	1479	2412
<i>Chi square</i>	<i>21,4513 (p = 0,000022, df = 2)</i>			

2010-2014

Strana	Vzdělání			N
	Neúplné a úplné terciární a univerzitní	Neúplné a úplné sekundární	Bez vzdělání, neúplné a úplné primární	
DOMINANTNÍ	14,40%	32,37%	53,22%	3756
	-1,91	-0,32	1,66	
OSTATNÍ	17,96%	33,17%	48,88%	401
	1,91	0,32	-1,66	
N	613	1349	2195	4157
<i>Chi square</i>	<i>4,4638 (p = 0,107324, df = 2)</i>			

Zdroj: (Latinobarómetro 1995-2013; LAPOP 2008-2014), vlastní tabulka a výpočty.
Poznámka: tabulka obsahuje řádková procenta včetně adjustovaných standardizovaných reziduí.

Tab. 18 de facto navazuje na předchozí tabulku s tím, že tentokrát se jedná o důkaz poklesu významu věkového faktoru na volební rozhodování Paraguayců. V letech 1995-2005 lze nejprve pozorovat relativně významný dopad věku respondenta na jeho hlasování. Zatímco v této dekádě lidé starší 40 let častěji volí dominantní strany a lidé mladšího věku spíše strany ostatní, v druhém období mezi roky 2006-2014 se toto chování ztrácí a již nenalezneme ani jedno významné residuum mezi očekávanými a naměřenými četnostmi. Poslední sledované období dokonce vykazuje tak vysokou *p*-hodnotu (0,84), což svědčí o tom, že v letech 2010-2014 již věk neměl téměř žádný vliv na volební chování.

Tab. 18: Hlasování pro dominantní (ANR/PC a PLRA) a ostatní strany dle věku

1995-1998					
Strana	Věk				N
	60 a více	41-60	26-40	16-25	
DOMINANTNÍ	13,50%	30,82%	35,49%	20,19%	941
	3,48	2,58	0,44	-5,87	
OSTATNÍ	5,53%	22,53%	33,99%	37,94%	253
	-3,48	-2,58	-0,44	5,87	
N	141	347	420	286	1194
<i>Chi square</i>		<i>41,784 (p < 0,00001, df = 3)</i>			
2001-2005					
Strana	Věk				N
	60 a více	41-60	26-40	16-25	
DOMINANTNÍ	15,07%	30,60%	26,62%	27,71%	1108
	1,92	1,93	-2,38	-1,09	
OSTATNÍ	9,38%	23,13%	35,63%	31,88%	160
	-1,92	-1,93	2,38	1,09	
N	182	376	352	358	1268
<i>Chi square</i>		<i>10,733 (p = 0,01326, df = 3)</i>			
2006-2009					
Strana	Věk				N
	60 a více	41-60	26-40	16-25	
DOMINANTNÍ	11,35%	29,91%	34,09%	24,65%	1842
	1,02	1,15	-1,31	-0,51	
OSTATNÍ	9,89%	27,51%	36,94%	25,66%	647
	-1,02	-1,15	1,31	0,51	
N	273	729	867	620	2489
<i>Chi square</i>		<i>3,176 (p = 0,36528, df = 3)</i>			
2010-2014					
Strana	Věk				N
	60 a více	41-60	26-40	16-25	
DOMINANTNÍ	10,47%	31,28%	36,15%	22,10%	3945
	0,77	-0,31	-0,50	0,36	
OSTATNÍ	9,28%	32,02%	37,35%	21,35%	431
	-0,77	0,31	0,50	-0,36	
N	453	1372	1587	964	4376
<i>Chi square</i>		<i>0,855 (p = 0,83627, df = 3)</i>			

Zdroj: (Latinobarómetro 1995-2013; LAPOP 2008-2014), vlastní tabulka a výpočty.
Poznámka: tabulka obsahuje řádková procenta včetně adjustovaných standardizovaných reziduí.

Pro zajímavost lze ještě porovnat průměrný věk voličů jednotlivých stran v dlouhodobém horizontu, stejně jako průměrný počet vlastněných statků a dostupných služeb. Toto porovnání nabízí Tab. 19, z níž je patrné, že průměrný věk voličů obou dominantních stran je téměř shodný s celkovým průměrem. Naopak výrazně mladším voličstvem disponovaly/disponují *Partido Encuentro Nacional* (PEN), *Partido Patria Querida* (PPQ) a *Partido Frente Amplio* (PFA).

Tab. 19: Průměrný věk a index materiálního a servisního zabezpečení voličů jednotlivých stran v dlouhodobém horizontu (1995-2014)

Strana	μ věk	Index materiálního a servisního zabezpečení			N
		μ	(+)	(-)	
ANR	39,69	5,92	50,1%	49,9%	5475
PLRA	39,15	5,64	43,6%	56,4%	2365
PEN	34,99	5,90	55,2%	44,8%	406
UNACE	39,07	5,25	40,8%	59,2%	277
PRF	39,82	5,49	44,9%	55,1%	136
PPQ	35,68	7,80	77,6%	22,4%	85
MPT	39,85	5,79	41,3%	58,8%	80
AP	36,83	7,34	68,6%	31,4%	35
PFA	33,43	5,86	53,6%	46,4%	28
CNFG	37,77	4,85	15,4%	84,6%	26
Ostatní	37,66	6,06	61,0%	39,0%	377
	39,18	5,84	48,9%	51,1%	9290

Zdroj: (Latinobarómetro 1995-2013; LAPOP 2008-2014), vlastní tabulka a výpočty.

Co se týká průměrného počtu vlastněných statků a dostupných služeb, znovu se dominantní strany pohybují někde kolem průměru, zatímco PPQ i *Avanza País* (AP) disponují převážně elektorátem s vysokým průměrným IMS. Vzhledem k tomu, že tyto obě strany dosahují lepších výsledků spíše v departamentech s vyšším podílem městského obyvatelstva, je jejich vysoké IMS celkem logické. Tyto průměrné hodnoty ještě zvýrazňuje procentuální rozdělení voličů s nadprůměrným a podprůměrným IMS. Pravicová PPQ se může pochlubit dokonce 77 % voličů, kteří disponují nadprůměrným IMS. Na opačném pólu se pak nachází *Frente Guasú* (CNFG), jejichž voliči disponují průměrně pouze 4,85 statky a službami a hned téměř 85 % jejich voličů má tyto hodnoty podprůměrné. Opět je

to vysvětlitelné tím, že se CNFG daří spíše ve vesnických oblastech, což jsme si také dokázali na Grafu 4. Procentuální rozlišení voličů s nadprůměrným a podprůměrným IMS je u ANR/PC relativně rovnoměrné, zatímco u PLRA je znatelná převaha voličů s nižším než průměrným IMS, což de facto koresponduje s předchozími výsledky, které dokládají vyšší reziduum u zaměstnanců v neformálním sektoru, kteří volí právě *Azules*. Podobně jako *Azules* je na tom ještě ultrapravicová UNACE, která taktéž přitahuje voliče spíše s podprůměrným IMS.

Konečně Tab. 20 spojuje logaritmy poměru šancí v jednotlivých stratifikačních kategoriích. Na základě hodnot LOR_{kr} jednotlivých sociálních tříd s referenční kategorií vlastníků podniků a vedoucích partnerů (I) je nejprve vypočítán hrubý index kappa. Poté je tento index očištěn od vlivů ostatních vysvětlujících proměnných a je tak spočítán čistý index kappa. Referenčními skupinami v kategoriích kontrolních proměnných jsou lidé s neúplným a úplným terciárním a univerzitním vzděláním, lidé s dostačujícími příjmy a s úsporami, lidé s nadprůměrným materiálním a servisním zabezpečením, lidé starší 60 let a v genderové kategorii pak jako referenční skupina slouží muži.

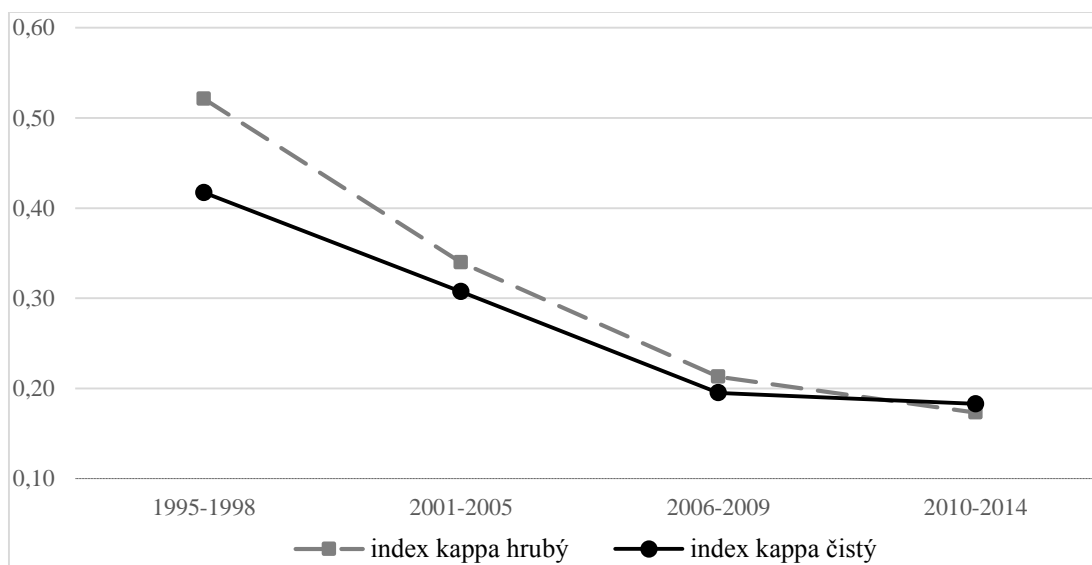
Tab. 20: Logaritmy poměru šancí volby ANR/PC v jednotlivých stratifikačních kategoriích; čistý a hrubý index kappa

Stratifikační kategorie	1995	2001	2006	2010
	-	-	-	-
	1998	2005	2009	2014
Vlastníci podniků a vedoucí partneři	referenční kategorie			
Státní úředníci a zaměstnanci ve veřejném sektoru	0,423	0,285	0,537	0,418
Zaměstnanci v soukromém sektoru	-0,433	-0,442	0,011	0,077
Osoby samostatně výdělečně činné	-0,093	0,014	0,057	0,059
Studenti	-1,086	-0,409	-0,068	0,033
Penzisté	0,142	0,013	0,190	0,392
Nezaměstnaní	-0,159	-0,586	0,138	0,253
<i>N</i>	<i>1 163</i>	<i>1 256</i>	<i>2 309</i>	<i>3 815</i>
Neúplné a úplné terciární a univerzitní	referenční kategorie			
Neúplné a úplné sekundární	0,184	0,143	-0,065	0,213
Bez vzdělání, neúplné a úplné primární	0,512	0,280	0,202	0,066
<i>N</i>	<i>1 111</i>	<i>1 268</i>	<i>2 412</i>	<i>4 157</i>

Stratifikační kategorie	1995	2001	2006	2010
	1998	2005	2009	2014
Subjektivní příjem: Dostačující s úsporami	referenční kategorie			
Subjektivní příjem: Dostačující bez problémů	0,287	-0,523	0,043	0,090
Subjektivní příjem: Nedostačující s problémy	0,186	-0,498	-0,234	-0,117
Subjektivní příjem: Nedostačující s velkými problémy	0,053	-0,110	-0,233	-0,219
<i>N</i>	1 178	1 266	2 478	4 329
Index materiálního a servisního zabezpečení (+)	referenční kategorie			
Index materiálního a servisního zabezpečení (-)	0,037	0,155	-0,084	-0,226
<i>N</i>	1 195	1 268	2 489	4 380
Věk 60 a více	referenční kategorie			
Věk 41-60	0,002	0,061	-0,106	0,127
Věk 26-40	-0,156	-0,256	-0,095	-0,025
Věk 16-25	-0,787	-0,286	-0,175	0,027
<i>N</i>	1 194	1 268	2 489	4 376
Gender (muž)	referenční kategorie			
Gender (žena)	-0,110	0,232	0,090	0,034
<i>N</i>	1 195	1 268	2 489	4 380
index kappa hrubý	0,521	0,340	0,213	0,173
index kappa čistý	0,417	0,307	0,195	0,183

Zdroj: (Latinobarómetro 1995-2013; LAPOP 2008-2014), vlastní tabulka a výpočty.

Graf 5: Čistý a hrubý index kappa v grafické podobě

Zdroj: (Latinobarómetro 1995-2013; LAPOP 2008-2014), vlastní tabulka a výpočty.

Graf 5 pak názorně dokumentuje pokles významu třídního hlasování v Paraguayi, a to především v letech 1995-2009. V následujícím období již pokles nebyl tak výrazný, přesto se index kappa (hrubý i čistý) dostal pod hodnotu dvou desetin, při kterých se již v žádném případě nedá hovořit o významném vlivu sociální třídy na volební rozhodování paraguayských voličů. Za pozornost stojí i klesající význam kontrolních proměnných na čistý efekt třídního hlasování. Jinými slovy, v letech 1995-2009 byly ostatní stratifikační kategorie méně významnými faktory pro volební rozhodování než čistá třídní příslušnost, což se po očištění v grafu projevuje v tomto období významnými odchylkami mezi čistým a hrubým indexem. Důležité však zůstává, že stejně jako třídní příslušnost i ostatní kontrolní proměnné vykazují klesající tendenci vlivu na volební rozhodování Paraguayců.

ZÁVĚR

Předložená diplomová práce si položila za cíl zmapovat třídní hlasování v Paraguayi a zachytit případnou klesající či stoupající významnost tohoto chování. Těmto cílům však předcházela primární otázka. Dá se v případě Paraguaye vůbec hovořit o samotné existenci třídního hlasování? Nebo je tato kauzalita natolik nevýznamná, že třída nehraje v Paraguayi žádnou úlohu při volebním chování? Spolu s touto zásadní otázkou byly předloženy i teze o nevýznamné roli sociální třídy jako determinujícího faktoru v rámci volebního rozhodování mezi oběma dominantními stranami. Naopak ostatní marginální strany byly považovány za více třídní než *colorados* a *azules*. Předložená diplomová práce však ukázala, že i uvnitř elektorátu obou dominantních stran jsou některé sociální třídy zastoupeny nad očekávání a jiné jsou naopak podreprezentovány. Pro samotné měření třídního chování však bylo potřeba začít od začátku.

Nejprve byla na podloženém empirickém základě ze sociologických průzkumů a oficiálních statistik analyzována současná paraguayská sociální struktura a její jednotlivé prvky. Vzhledem k omezeným informacím z dotazníkových šetření projektů *Latinobarómetro* a LAPOP bylo potřeba vytvořit specifické třídní schéma, které by však mělo svojí logickou strukturu odvozenou od skutečné sociální struktury. Toto navržené třídní schéma se tak stalo základem pro pozdější testování vhodných modelů třídního hlasování. Nakonec bylo zvoleno hned několik metod. Nejprve byly pomocí jednoduchých klasifikací představeny distribuce hlasů mezi *colorados*, *azules* a ostatními stranami v letech 1995 až 2014, společně s čímž byl představen i statistický model adjustovaných standardizovaných reziduí, který umožnil sledovat statistickou významnost korelace mezi sociální třídou a volbou pro jednu ze stran. Tímto způsobem byla u každého sledovaného období (1995-1998, 2001-2005, 2006-2009 a 2010-2014) naměřena významná rezidua u sociální třídy státních úředníků a zaměstnanců a jejich větší příklon k dominantním *colorados* na úkor *azules*. K *azules* se v minulosti přikláněly spíše osoby samostatně výdělečně činné (v případě Paraguaye je ale výstižnější pojmenovat tyto osoby jako zaměstnance v neformálním sektoru).

K ostatním marginálním stranám pak tíhli spíše zaměstnanci ze soukromého sektoru. Tyto výsledky také přesvědčivě dokázaly pokles významnosti třídního hlasování od roku 1995. I další, tentokrát dvourozměrná klasifikace mapující distribuci hlasů mezi *Partido Colorado* a zbytkem politického spektra v dlouhodobém horizontu mezi roky 1995 a 2014 dokázala výrazný příklon státních zaměstnanců k této dominantní straně a naopak odklon voličů z řad studentů a zaměstnanců v soukromém sektoru. Třetím modelem v rámci přehledu distribuce hlasů byla tabulka mapující všechny relevantní strany v dlouhodobém horizontu. Z důvodů omezeného množství dat a opravdu nízké distribuce hlasů pro marginální strany, je však tyto výsledky třeba brát s rezervou.

Pomocí logitových modelů byly následně představeny poměry šancí u jednotlivých sociálních tříd a v jednotlivých časových etapách. I tento model se stal důkazem poklesu třídního hlasování v Paraguayi v letech 1995-2014, kdy byly v raných letech nejprve pozorovány významné rozdíly v poměru šancí mezi jednotlivými sociálními třídami, zatímco v posledních letech již byly pozorovatelné marginální rozdíly a všechny sociální třídy distribuovaly své hlasy téměř rovnoměrně.

Dalším modelem se stala tabulka s distribucí hlasů pro relevantní strany dle ekonomického příjmu v letech 2012 a 2014. Zatímco mezi oběma dominantními stranami nebyl zásadní rozdíl, u marginálních stran (zejména AP, CNFG a PPQ) bylo lze pozorovat výraznější třídní chování. Tomu odpovídá i lineární model distribuce hlasů pro tyto strany dle jednotlivých departamentů, jehož výsledky logicky doplňují předchozí. Pro levicovou *Frente Guasú* hlasují především lidé z venkovských oblastí, kteří mají nižší příjmy a nižší materiální a servisní zabezpečení. U středolevicové *Avanza País* a pravicové *Partido Patria Querida* byly zjištěny opačná fakta než u CNFG. U těchto dvou stran se voličstvo naopak skládá z městských vrstev s vyššími příjmy a vyšším materiálním a servisním zabezpečením. Kromě toho, že u obou dominantních stran se ve všech příjmových kvartilech nacházel podobný podíl voličů, podobně to dopadlo i v regionální distribuci hlasů. Již tedy neplatí teze o tom, že voliči PLRA se skládají převážně z městských vrstev. Jak PLRA, tak ANR/PC mají podobné regionální rozložení.

Kromě sociální třídy, ekonomického příjmu a regionálního rozložení byl sledován i faktor vzdělání a věku. I tyto modely s kontrolními proměnnými vykázaly klesající významnost. V současné době nemá vzdělání, ani věk významný dopad na volební rozhodování Paraguayců. Protože jsou data z empirických šetření omezená, do výsledné křivky trendu třídního hlasování mohly vstupovat pouze některé proměnné. Hlavní z nich tedy byla sociální třída, kontrolními proměnnými pak byly vzdělání, subjektivní příjem, index materiálního a servisního zabezpečení, věk a gender. Výsledný Index kappa, následně očištěný od výše představených kontrolních proměnných, skutečně dokázal klesající trend v třídním hlasování v Paraguayi v letech 1995-2014.

Paraguay se tak zařadila po bok západoevropských zemí, které vykazují podobnou klesající tendenci. Výzkum třídního hlasování v Latinské Americe zatím není tak široký jak by mohl naznačovat zvyšující se zájem o tuto oblast. Příčinou by mohl být obecně klesající zájem o výzkum s třídně založenými hodnotami a rostoucí studie pracující s mnoha determinujícími faktory volebního chování. Výsledky z Paraguaye však těmto novým trendům dávají za pravdu. V této vnitrozemské zemi nehraje sociální třída v rámci hlasování větší význam a snad jen s výjimkou třídy státních úředníků, kteří hlasují především pro *Partido Colorado*, není žádná jiná třída uvědomělá. Chování státních zaměstnanců, jak bylo v analytické části textu naznačeno, je teoreticky vysvětlitelné jejich dlouhodobou snahou o zachování socioekonomického *statu quo*. Stále se však jak v případě *Partido Colorado*, tak *Partido Liberal Radical Auténtico* jedná o multitřídní strany s širokým elektorátem, které v každých volbách apelují na co nejširší vrstvy obyvatelstva. Pokud se někdo v budoucnu bude zabývat volebním rozhodováním Paraguayců, pravděpodobně bude vycházet ze starší práce Roberta Dixe, který již v roce 1989 tvrdil, že Paraguayci mají hluboce zakořeněnou stranickou identifikaci. Tak, jak volili jejich otcové, volí i potomci a sociální třída zde nehraje podstatnou roli, což dokázala i tato práce.

Absence rozvinutého třídně podmíněného volebního hlasování v Paraguayi přináší několik otázek. Bude mít v budoucnu případné snižování chudoby a zvyšování vzdělanosti především na venkově vliv na stávající klesající trend v třídním hlasování? Uvědomí si venkovské vrstvy chudých rolníků a bezzemků své

podobné sociální postavení a začnou prosazovat své zájmy prostřednictvím třídních stran, jako je zejména *Frente Guasú* v čele s oblíbeným teologem osvobození a bývalým prezidentem Fernandem Lugem? Nebo se třídně vyprofiluje některá ze stávajících dominantních multitřídních stran? Spíše ne. Zatím nic nenasvědčuje tomu, že by se v následujících letech situace změnila. Prim budou i nadále hrát *colorados* i *azules* s multitřídní základnou, které spíše než soupeřit mezi sebou, budou řešit spory mezi jednotlivými vnitrostranickými frakcemi. V obou politických stranách však stále dominuje konzervativní étos a občasným reformním snahám jiných politických aktérů pravidelně vystavují poslanci za ANR/PC i PLRA zřetelnou stopku.

V neposlední řadě však důležitou otázkou stran třídního hlasování v Paraguayi zůstává, zda je navržené třídní schéma pracující spíše se zaměstnaneckými sektory než se specifickými zaměstnaneckými pozicemi, vhodné pro samotný výzkum. Zda při absenci podrobnějších dat nedochází ke zkreslení skutečnosti, resp. zda má toto třídní schéma vypovídající hodnotu. Na druhou stranu, i výsledky, které vycházely z podrobnějšího EGP schématu, stejně jako autorem navržené schéma neprokázaly v Paraguayi významnou korelaci mezi třídou a hlasováním. Pravděpodobně by tak i při existenci relevantních dat a aplikaci Goldthorpeova schématu byl prokázán klesající trend v třídním hlasování a budoucí badatelé by při analýze a explanaci volebního rozhodování měli pracovat i s jinými, než třídně založenými hodnotami, které, jak se zdá, nejsou v současné Paraguayi v třídním hlasování významné.

PRAMENY A LITERATURA

Prameny

- ANR (Asociación Nacional Republicana). 2013. Dostupné na: <http://www.anr.org.py/> (17. 8. 2015).
- BCP (Banco Central del Paraguay). 2015. *Cotización Referencial de Monedas – Diaria*. Dostupné na: <https://www.bcp.gov.py/webapps/web/cotizacion/monedas> (24. 8. 2015).
- CEPAL (Comisión Económica para América Latina y Caribe). 2015. *Databases and Statistical Publications*. Dostupné na: http://interwp.cepal.org/cepalstat/WEB_cepstat/Perfil_nacional_social.asp?Pais=PRY&idioma=i (18. 3. 2015).
- CIA (Central Intelligence Agency). 2014. *The World Factbook*. Dostupné na: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/> (17. 3. 2015).
- DGEEC (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). 2002a. *Censo Nacional de Población y Viviendas 2002, Cuadro P11*. Dostupné na: <http://www.dgeec.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/Web%20Paraguay%20Total%20Pais/P11%20total.pdf> (18. 3. 2015).
- DGEEC (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). 2002b. *Censo Nacional de Población y Viviendas 2002, Cuadro P01*. Dostupné na: <http://www.dgeec.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/Web%20Paraguay%20Total%20Pais/P01%20total.pdf> (25. 8. 2015).
- DGEEC (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). 2002c. *Atlas Censal del Paraguay 2002*. Dostupné na: http://www.dgeec.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/Atlas%20Censal%20del%20Paraguay/2_%20Atlas%20Paraguay%20censo.pdf (23. 9. 2015).
- DGEEC (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). 2004. *Encuestas permanente de Hogares 2004*. Dostupné na: <http://www.dgeec.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/EPH2004/01-Total%20Pais.pdf> (17. 8. 2015).
- DGEEC (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). 2005. *Encuestas permanente de Hogares 2005*. Dostupné na:

<http://www.dgeec.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/PRINCIPALES%20RESULTADOS%20POR%20DEPARTAMENTO%20EPH2005/EPH%202005%20Total%20Pais.pdf> (17. 8. 2015).

DGEEC (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). 2006. *Encuestas permanente de Hogares 2006*. Dostupné na: http://www.dgeec.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/EPH2006_PRINCIPALES%20RESULTADOS%20POR%20DPTO/02EPH%202006%20Total%20Pais%20COLOR.pdf (17. 8. 2015).

DGEEC (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). 2007. *Encuestas permanente de Hogares 2007*. Dostupné na: http://www.dgeec.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/EPH2007_PRINCIPALES%20RESULTADOS%20POR%20DPTO/02%20EPH%202007%20TOTAL%20PAIS.pdf (17. 8. 2015).

DGEEC (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). 2008. *Encuestas permanente de Hogares 2008*. Dostupné na: http://www.dgeec.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/EPH2008_PRINCIPALES%20RESULTADOS%20POR%20DPTO/eph%202008%20total%20pais.pdf (17. 8. 2015).

DGEEC (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). 2009. *Encuestas permanente de Hogares 2009*. Dostupné na: http://www.dgeec.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/EPH2009_PRINCIPALES%20RESULTADOS%20POR%20DPTO/EPH_09_TOTAL_PAIS.pdf (17. 8. 2015).

DGEEC (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). 2010. *Encuestas permanente de Hogares 2010*. Dostupné na: <http://www.dgeec.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/principales%20resultados%20eph%202010/2.EPH%2010%20Total%20Pais.pdf> (17. 8. 2015).

DGEEC (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). 2011. *Encuestas permanente de Hogares 2011*. Dostupné na: <http://www.dgeec.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/EPH2011/eph2011/2.%20total%20pais.pdf> (17. 8. 2015).

- DGEEC (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). 2012a. *III Censo Nacional de Población y Viviendas para Pueblos Indígenas 2012*. Dostupné na: <http://www.dgeec.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/censo%20indigena%202012/Pueblos%20indigenas%20en%20el%20Paraguay%20%20Resultados%20preliminares%20-%20CNI%202012.pdf> (18. 3. 2015).
- DGEEC (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). 2012b. *Encuestas permanente de Hogares 2012*. Dostupné na: http://www.dgeec.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/EPH2012/principales_resultados_EPH2012.pdf (17. 8. 2015).
- DGEEC (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). 2012c. *Anuario Estadístico 2012*. Dostupné na: <http://www.dgeec.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/anuario2012/anuario%202012.pdf> (25. 8. 2015).
- DGEEC (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). 2013a. *Principales Resultados de Pobreza y Distribución del Ingreso 2013*. Dostupné na: http://www.dgeec.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/eph_2013/Boletin%20de%20pobreza%202013.pdf (18. 3. 2015).
- DGEEC (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). 2013b. *Encuestas permanente de Hogares 2013*. Dostupné na: <http://www.dgeec.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/EPH2013/PUBLICACION%20EPH%202013.pdf> (18. 3. 2015).
- DGEEC (Dirección General de Estadística, Encuestas y Censos). 2014. *Encuestas permanente de Hogares 2014*. Dostupné na: <http://www.dgeec.gov.py/Publicaciones/Biblioteca/EPH2014/Principales%20Resultados%20EPH%202014..pdf> (17. 8. 2015).
- DIGESTYC (Dirección General de Estadística y Censos). 2013. *Encuesta de Hogares de Propósitos Múltiples 2013*. Dostupné na: <https://app.box.com/s/t60yvu7074o05ca3ogdn> (11. 8. 2015).
- ELECCIONES GENERALES. 2003a. *Partido Liberal Radical Auténtico*. Dostupné na: <http://elecciones.pyglobal.com/plra.php> (18. 8. 2015).

ELECCIONES GENERALES. 2003b. *Partido Patria Libre*. Dostupné na: <http://elecciones.pyglobal.com/ppl.php> (18. 8. 2015).

ELECCIONES GENERALES. 2003c. *Partido Encuentro Nacional*. Dostupné na: <http://elecciones.pyglobal.com/pen.php> (18. 8. 2015).

ELECCIONES GENERALES. 2003d. *Partido Demócrata Cristiano*. Dostupné na: <http://elecciones.pyglobal.com/pdc.php> (18. 8. 2015).

ELECCIONES GENERALES. 2003e. *Asociación Nacional Republicana*. Dostupné na: <http://elecciones.pyglobal.com/anr.php> (18. 8. 2015).

FRENTE GUASU. 2014. *Historia*. Dostupné na: <http://frenteguasu.org.py/historia> (17. 8. 2015).

LAPOP (Latin American Public Opinion Project). *Datasets: Paraguay 2006-2014*. Dostupné na: <http://datasets.americasbarometer.org/database-login/usersearch.php> (1. 7. 2015).

LAPOP (Latin American Public Opinion Project). 2015. *Studies by Country*. Dostupné na: <http://www.vanderbilt.edu/lapop/studies-country.php> (20. 8. 2015).

LATINOBARÓMETRO DATABASE. *Data Bank 1995-2013*. Dostupné na: <http://www.latinobarometro.org/latContents.jsp> (1. 7. 2015).

PCP (Partido Comunista Paraguayo). 2013. Dostupné na: <http://pcparaguay.org/v2/> (17. 8. 2015).

PDP (Partido Democrático Progresista). 2015. *Principios Partidarios*. Dostupné na: <http://www.pdp.org.py/v2/index.php/principios> (18. 8. 2015).

PKP (Partido Kuña Pyrenda). 2015. *El Partido*. Dostupné na: <http://www.kunapyrenda.org/el-partido/> (18. 8. 2015).

PLRA (Partido Liberal Radical Auténtico). 2015. Dostupné na: <http://plra.org.py/> (18. 8. 2015).

PPQ (Partido Patria Querida). 2015. Dostupné na: <http://www.patriaquerida.org/> (18. 8. 2015).

PPS (Partido País Solidario). 2007. Dostupné na: <http://www.paissolidario.org.py/> (17. 8. 2015).

SI (Socialist International). 2015. *Member Parties of the Socialist International*. Dostupné na:

- <http://www.socialistinternational.org/viewArticle.cfm?ArticlePageID=931>
(18. 8. 2015).
- TSJE (Justicia Electoral, República del Paraguay). 2013. *Resultados para Presidente por departamento*. Dostupné na: <http://tsje.gov.py/e2013/resultados-elecciones-2013-presidente-por-depto.html> (23. 9. 2015).
- UNACE (Unión Nacional de Ciudadanos Éticos). 2015. *Estatutos*. Dostupné na: <http://www.unace.org.py/index.php/estatutos> (17. 8. 2015).
- UNDP (United Nations Development Programme). 2014. *Perfil de estratos sociales en América Latina*. Dostupné na: http://www.latinamerica.undp.org/content/dam/rblac/docs/Research%20and%20Publications/Poverty%20Reduction/UNDP-RBLAC-Grupos_sociales_AL-2014.PDF (11. 8. 2015).
- WORLD BANK. 2012. *The Path to Growth of the Middle Class in Paraguay*. Dostupné na: <http://www.worldbank.org/en/news/feature/2012/11/14/crecimiento-de-la-clase-media-en-paraguay> (11. 8. 2015).
- WORLD ELECTIONS. Paraguay 2013. Dostupné na: <https://welections.wordpress.com/2013/04/25/paraguay-2013/> (18. 3. 2015).

Literatura

- ALFORD, Robert. 1962. „A Suggested Index of the Association of Social Class and Voting.“ In: *Public Opinion Quarterly*, vol. 26, no. 3, 417-425.
- ANDERSON, Dewey a DAVIDSON, Percy. 1943. *The Democratic Class Struggle*. Stanford University Press.
- ANDERSON, Robert a HEATH, Anthony. 2000. *Social Class and Voting: A Multi-Level Analysis of Individual and Constituency Diferrencies*. Working paper 83, Centre for Research into Elections and Social Trends (CREST). Dostupné na: <http://www.crest.ox.ac.uk/papers/p83.pdf> (12. 8. 2015).
- AQUINO, Adolfo. 2012. „La ANR tiene 881.729 afiliados más que el PLRA en su padrón actualizado“ In: *Ultima Hora*, 6. listopadu 2012. Dostupné na:

<http://www.ultimahora.com/la-anr-tiene-881729-afiliados-mas-que-el-plra-su-padron-actualizado-n575101.html> (18. 8. 2015).

- ARIAS, Jacobo G. 2012. *¿Voto de clase en los nuevos populismos? Los casos de Venezuela, Bolivia y Ecuador*. Salamanca: Universidad de Salamanca, Instituto de Iberoamérica. Diplomová práce. Dostupné na: http://gredos.usal.es/jspui/bitstream/10366/118711/1/TFM_Estudioslatinoamericanos_Garcia_Jacobo.pdf (28. 8. 2015).
- BARONE, Carlo, LUCCHINI, Mario a SARTI, Simone. 2007. „Class and Political Preferences in Europe: A Multilevel Analysis of Trends Over Time.“ In: *European Sociological Review*, vol. 23, no. 3, 373-392. Dostupné na: http://www.researchgate.net/publication/228306082_Class_and_Political_Preferences_in_Europe_A_Multilevel_Analysis_of_Trends_Over_Time (31. 8. 2015).
- BLAU, Peter M. a DUNCAN, Otis D. 1967. *The American Occupational Structure*. New York: John Wiley & Sons.
- BORRAZ, Fernando et al. 2013. „Polarization and the Middle Class in Uruguay.“ In: *Latin American Journal of Economics*, vol. 50, no. 2. Dostupné na: http://www.scielo.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0719-04332013000200006 (11. 8. 2015).
- CAÍNZOS LÓPEZ, Miguel Á. 2001. „La evolución del voto clasista en España, 1986-2000.“ In: *Zona Abierta* 96-97, 91-172.
- CIGÉHN, Göran. 1999. „Class Identity at the End of the Century.” In: *Sociologisk Forskning*, vol. 36, no. 1, 121-139.
- CLARK, Terry N., LIPSET, Seymour M. a REMPEL, Michael. 1993. „The Declining Political Significance of Social Class.“ In: *International Sociology*, vol. 8, no. 3, 293-316.
- CLARK, Terry N. 2003. „The Breakdown of Class Politics.“ In: *The American Sociologist*, vol. 34, no. 1-2, 17-32.
- COLLIER, Ruth B. 1999. *Paths Toward Democracy. The Working Class and Elites in Western Europe and South America*. Cambridge: Cambridge University Press.

- CROMPTON, Rosemary, DEVINE, Fiona a SCOTT, John, eds. 2000. *Renewing Class Analysis*. Oxford: Blackwell.
- DAHRENDORF, Ralf. 1959. *Class and Class Conflict in Industrial Society*. London: Routledge.
- DAVIS, Kingsley a MOORE, Wilbert E. 1944. „Some Principles of Stratification.“ In: *American Sociological Review*, vol. 10, no. 2, 242-249. Dostupné na: http://web.stanford.edu/group/scspi/_media/pdf/Reference%20Media/Kingsley_Moore_Theory.pdf (28. 7. 2015).
- DENVER, David. 2007. *Elections and Voters in Britain*. 2. vydání. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- DIX, Robert H. 1989. „Cleavage Structures and Party Systems in Latin America.“ In: *Comparative Politics*, vol. 22, no. 1. New York: Ph.D. Program in Political Science of the City University of New York, 23-37.
- DOMANSKI, Henryk. 1999. „Are Social Classes Dying Out in Poland? Electoral Voting and Class Membership in 1991-1997.“ In: *Studia Socjologiczne*, no. 3 (1999), 83-113.
- DOMANSKI, Henryk. 2008. „A New Dimension of Social Stratification in Poland? Class Membership and Electoral Voting in 1991-2001.“ In: *European Sociological Review*, vol. 24, no. 2, 169-182.
- DOŠEK, Tomáš. 2014. „¿Por qué la Gente Vota a la Izquierda? Clivajes, Ideología y Voto Retrospectivo en Bolivia y Uruguay en Perspectiva Comparada.“ In: *DADOS - Revista de Ciências Sociais*, vol. 57, no. 3, 773-815. Dostupné na: <http://www.scielo.br/pdf/dados/v57n3/0011-5258-dados-57-03-0773.pdf> (13. 8. 2015).
- ERIKSON, Robert a GOLDTHORPE, John H. 1992. *The Constant Flux. A Study of Class Mobility in Industrial Societies*. Oxford: Clarendon Press.
- EULAU, Heinz. 1967. „Reviewed Work: Power and Privilege: A Theory of Social Stratification by Gerhard E. Lenski.“ In: *The American Political Science Review*, Vol. 61, No. 2, 482-485.
- EVANS, Geoffrey, HEATH, Anthony a PAYNE, Clive. 1991. „Modelling Trends in the Class/Party Relationship 1964–87.“ In: *Electoral Studies*, vol. 10, no. 2, 99-117.

- EVANS, Geoffrey, ed. 1999. *The End of Class Politics? Class Voting in Comparative Context*. Oxford University Press.
- FUENTES, Cristina R. 2012. *El voto de las clases sociales*. Salamanca: Universidad de Salamanca, Ciencia Política. Diplomová práce. Dostupné na: http://campus.usal.es/~acpa/old/sites/default/files/TFM_cristina_rodriguez_fuentes.pdf (28. 8. 2015).
- GIDDENS, Anthony a HELD, David. 1982. *Classes, Power, and Conflict: Classical and Contemporary Debates*. Berkeley: University of California Press.
- GOLDTHORPE, John H., LLEWELLYN, Catriona. a PAYNE, Clive. 1980. *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain*. Oxford: Clarendon Press.
- GOLDTHORPE, John H. a PAYNE, Clive. 1986. „Trends in Intergenerational Class Mobility in England and Wales, 1972-1983.“ In: *Sociology*, vol. 20, no. 1, 1-24.
- GOLDTHORPE, John H. a MARSHALL, Gordon. 1992. „The Promising Future of Class Analysis: A Response to Recent Critiques.“ In: *Sociology*, vol. 26, no. 3, 481-500.
- GOLDTHORPE, John H. 2010. „Analysing Social Inequality: A Critique of Two Recent Contributions from Economics and Epidemiology.“ In: *European Sociological Review*, vol. 26, no. 6, 731-744. Dostupné na: <http://dx.doi.org/10.1093/esr/jcp046> (6. 7. 2015).
- HARRIS, Ian. 1994. *The mind of John Locke: a study of political theory in its intellectual setting*. Cambridge University Press.
- HEATH, Anthony, JOWELL, Roger a CURTICE, John. 1985. *How Britain Votes*. Oxford, New York: Pergamon Press.
- HOUT, Michael, BROOKS, Clem a MANZA, Jeff. 1993. „The Persistence of Classes in Post-Industrial Societies.“ In: *International Sociology*, vol. 8, no. 3, 259-277.
- HOUT, Michael, BROOKS, Clem a MANZA, Jeff. 1995. „The Democratic Class Struggle in the United States, 1948-1992.“ In: *American Sociological Review*, vol. 60, no. 6, 805-828.
- HUNTINGTON, Samuel P. 2008. *Třetí vlna. Demokratizace na sklonku 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie.

- CHARVET, John. 1974. *The social problem in the philosophy of Rousseau*. Cambridge University Press.
- CHYTILEK, Roman et al. 2009. *Volební systémy*. Praha: Portál.
- ALEXANDER, Robert J. a PARKER, Eldon M. 2005. *A History of Organized Labor in Uruguay and Paraguay*. Greenwood Publishing Group.
- JANDOUREK, Jan. 2007. *Sociologický slovník*. 2. vyd. Praha: Portál.
- JEŘÁBEK, Hynek. 2000. „Počátky Lazarsfeldovy politické sociologie – The People’s Choice.“ In: *Sociologický časopis*, vol. 36, no. 1, 67-81. Dostupné na: http://sreview.soc.cas.cz/uploads/1290898bd5b4238ebd542b6a6959a6f568e922bc_067JERAB.pdf (13. 8. 2015).
- JORRAT, Jorge R. a ACOSTA, Luis R. 2003. „¿Ha muerto el voto de clase? Las elecciones porteñas del siglo XX.“ In: *Desarrollo Económico*, vol. 42, no. 168, 615-646.
- JORRAT, Jorge R. *New Explorations on Class Voting in Argentina*. Příspěvek připravený na konferenci Wapor 68th Annual Conference, Buenos Aires 16. – 19. června 2015. Dostupné na: http://www.waporbuenosaires2015.org/uploads/3/7/6/6/37666309/k2_new_explorations_on_class_voting_in_argentina_-_jorge_raul_jorrat.docx (30. 9. 2015).
- KATRŇÁK, Tomáš. 2005. *Třídní analýza a sociální mobilita*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
- KELLEY, Jonathan a McALLISTER Ian. 1985. „Class and Party in Australia: Comparison with Britain and the USA.“ In: *The British Journal of Sociology*, vol. 36, no. 3, 383-420.
- KITSCHOLT, Herbert et al. 2010. *Latin American Party Systems*. Cambridge University Press.
- KLÍMA, Jan. 2015. *Dějiny Latinské Ameriky*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- KLÍMA, Michal. 1995. „Ústup či nástup sociální demokracie v západní Evropě?“ In: *Mezinárodní vztahy*, vol. 30, no. 2, 59-65. Dostupné na: <https://mv.iir.cz/article/view/961> (31. 8. 2015).

- KNUTSEN, Oddbjørn. 2007. „The Decline of Social Class?“ In: *The Oxford Handbook of Political Behavior*. Eds. Russell J. DALTON a Hans-Dieter Kliegemann. Oxford, New York: Oxford University Press, 457-480.
- KORPI, Walter. 1972. Some Problems in the Measurement of Class Voting.“ In: *American Journal of Sociology*, vol. 78, no. 3, 627-642.
- KORPI, Walter. 1983. *The Democratic Class Struggle*. Boston: Routledge & Kegan Paul.
- KOUBA, Karel. 2006. „The 2006 Elections in Nicaragua: Does the sandinista return to power threaten Nicaragua’s democracy?“ In: *Election Year 2006: Latin America at the Crossroads?* Eds. Pavlína SPRINGEROVÁ, Lenka ŠPIČANOVÁ a Jan NĚMEC. Praha: Asociace pro mezinárodní otázky (AMO), 165-185.
- KŘÍŽOVÁ, Markéta. 2013. *Otroctví v Novém světě od 15. do 19. století*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- LACHAT, Romain. 2006. *Measuring cleavage strength*. Příspěvek připravený na konferenci Annual Meeting of the American Political Science Association, Philadelphia 31. srpna – 3. září 2006. Dostupné na: <http://romain-lachat.ch/papers/cleavages.pdf> (31. 8. 2015).
- LAMBERT, Paul, eds. 2011. *Social Stratification: Trends and Processes*. Farnham: Ashgate.
- LAZARSELD, Paul F., BERELSON, Bernard a GAUDET, Hazel. 1948. *The People’s Choice: How the Voter Makes up his Mind in a Presidential Campaign*. New York: Columbia University Press.
- LEBEDA, Tomáš. 2011. „Nástroje k měření volebních výsledků a vlastností stranických systémů.“ In: *Úvod do politické vědy*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 508-518.
- LENSKI, Gerhard E. 1966. *Power and Privilege*. New York: McGraw-Hill Book Company.
- LEWIS, Paul H. 1980. *Paraguay under Stroessner*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
- LIPSET, Seymour M. a ROKKAN, Stein. 1967. *Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments*. New York: The Free Press.

- LIPSET, Seymour M. 1981. *Political Man: The Social Bases of Politics*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- LUPU, Noam. 2010. „Who votes for 'chavismo'? Class Voting in Hugo Chávez's Venezuela.“ In: *Latin American Research Review*, vol. 45, no. 1, 7-32. Dostupné na: http://www.noamlupu.com/chavez_class_vote.pdf (13. 8. 2015).
- MACY, Michael W. 1988. „New-class dissent among social-cultural specialists: The effects of occupational self-direction and location in the public sector.“ In: *Sociological Forum*, vol. 3, no. 3.
- MAINWARING, Scott a SCULLY, Timothy R. 1995. „Party Systems in Latin America.“ In: *Building Democratic Institutions: Party Systems in Latin America*. Eds. Scott MAINWARING a Timothy R. SCULLY. Stanford University Press, 1-34.
- MAINWARING, Scott a TORCAL, Mariano. 2004. *Class Voting: Latin America and Western Europe*. In: Working paper 32, Universidad Autónoma de Madrid. Dostupné na: https://www.academia.edu/712086/Class_Voting_Latin_America_and_Western_Europe (19. 8. 2015).
- MANZA, Jeff, HOUT, Michael a BROOKS, Clem. 1995. „Class Voting in Capitalist Democracies since World War II: Dealignment, Realignment, or Trendless Fluctuation?“ In: *Annual Review of Sociology*, vol. 21, 137-162.
- MARX, Karl a ENGELS, Bedřich. 1972. *Manifest Komunistické strany*. Praha: Svoboda.
- MATĚJŮ, Petr a ŘEHÁKOVÁ, Blanka. 1997. *Obrat doleva nebo proměna vzorců volebního chování sociálních tříd?* Working paper z výzkumného projektu „Sociální trendy“ 2/1997, Sociologický ústav AV ČR.
- MATĚJŮ, Petr a ŘEHÁKOVÁ, Blanka. 2000. „Proměny volebního chování sociálních tříd v letech 1992–1996.“ In: *Nerovnost, spravedlnost, politika*. Eds. Petr MATĚJŮ a Klára VLACHOVÁ. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 301-334.
- MULGAN, Richard G. 1977. *Aristotle's Political Theory: An Introduction for Students of Political Theory*. Oxford: Clarendon Press.

- NEKOLA, Martin. 2012. *Operace Kondor. Latinská Amerika ve spárech CIA*. Praha: Epoque.
- NĚMEC, Jan et al. 2006. *Politické systémy Latinské Ameriky*. Praha: Oeconomica.
- NĚMEC, Jan. 2013. "Všeobecné volby v Paraguayi 2013: Návrat starých pořádků?" In: *Politologická revue*, vol. 19 (2013), no. 1, 133-147.
- NIEUWBEERTA, Paul. 1996. „The Democratic Class Struggle in Postwar Societies: Class Voting in Twenty Countries, 1945-1990.“ In: *Acta Sociologica*, vol. 39, no. 4, 345-384.
- NIEUWBEERTA, Paul a DE GRAAF, Nan Dirk. 1999. „Traditional Class Voting in Twenty Postwar Societies.“ In: *The End of Class Politics? Class Voting in Comparative Perspective*. Ed. Geoffrey EVANS. Oxford University Press, 23-56.
- NIEUWBEERTA, Paul a ULTEE, Wout. 1999. „Class Voting in Western Industrialized Countries, 1945–1990: Systematizing and Testing Explanations.“ In: *European Journal of Political Research*, vol. 35, no. 1, 123-160.
- NOHLEN, Dieter, ed. 2005. *Elections in the Americas. A data handbook. Volume 2 South America*. New York: Oxford University Press.
- PALOHEIMO, Heikki a SUNDBERG, Jan. 2005. „Puoluevalinnan perusteet.“ In: *Vaalit ja demokratia Suomessa*. Ed. Heikki PALOHEIMO. Helsinki: WSOY, 169-201.
- PARAMIO, Ludolfo. 1998. *Clase y voto: intereses, identidades y preferencias*. Working paper 98-12, Instituto de Estudios Sociales Avanzados (CSIC). Dostupné na: <http://digital.csic.es/bitstream/10261/1999/1/dt-9812.pdf> (28. 8. 2015).
- POLIŠENSKÝ, Josef et al. 1979. *Dějiny Latinské Ameriky*, Praha: Svoboda.
- POWERS, Nancy R. 1992. *The Transition to Democracy in Paraguay: Problems and Prospects*. Working paper 171, Kellogg Institute. Dostupné na: <https://kellogg.nd.edu/publications/workingpapers/WPS/171.pdf> (15. 6. 2015).
- QUEIROLO, Rosario. 2014. *Voto de clase versus voto económico. Los resultados de la elección nacional de 2014 en Uruguay*. Příspěvek připravený na

- konferenci Cíelo Monitor Electoral 2014, Departamento de Ciencias Sociales y Políticas, Universidad Católica del Uruguay. Dostupné na: http://www.kas.de/wf/doc/kas_39937-1522-1-30.pdf?150304201346 (28. 8. 2015).
- RINGDAL, Kristen a HINES, Kjell. 1995. „Patterns in Class Voting in Norway 1957-1989: Decline or 'Trendless Fluctuations'?“ In: *Acta Sociologica*, vol. 38, no. 1, 33-51.
- ROBERTS, Kenneth M. 1995. „Neoliberalism and the Transformation of Populism in Latin America: The Peruvian Case.“ In: *World Politics*, vol. 48, no. 1, 82-116.
- ROEDL st., Bohumír. 2012. *Dějiny Paraguaye*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- ŘEHÁKOVÁ, Blanka. 1999. „Předčasné volby 1998: Volební chování různých skupin voličů.“ In: *Sociologický časopis*, vol. 35, no. 3, 311-334.
- SAINSBURY, Diane. 1987. „Class voting and left voting in Scandinavia.“ In: *European Journal of Political Research*, vol. 15, no. 5, 507-526.
- SMITH, Michael L. a MATĚJŮ, Petr. 2011. „Restratifikace české politiky. Vývoj třídně podmíněného volebního chování v České republice v letech 1992-2010.“ In: *Sociologický časopis*, vol. 47, no. 1, 33-59.
- SNOW, Peter G. 1979. *Political Forces in Argentina*. New York: Praeger Publishers.
- STOCKER, Ed. 2013. „Horacio Cartes: Millionaire. Criminal. Business titan. Homophobe. The next president of Paraguay?“ In: *The Independent*, 19. dubna 2013. Dostupné na: <http://www.independent.co.uk/news/world/americas/horacio-cartes-millionaire-criminal-business-titanhomophobe-the-next-president-of-paraguay-8580851.html> (18. 8. 2015).
- ŠANDEROVÁ, Jadwiga. 2004. *Sociální stratifikace: problém, vybrané teorie, výzkum*. Praha: Karolinum.
- TORNAROLLI, Leopoldo. 2014. *The Evolution of the Middle Class in Latin America*. Working paper 128, Universidad Nacional de La Plata, Argentina. Dostupné na: <http://www.ipc->

- [undp.org/pub/eng/WP128 The Evolution of the Middle Class in Latin America.pdf](http://undp.org/pub/eng/WP128_The_Evolution_of_the_Middle_Class_in_Latin_America.pdf) (26. 8. 2015).
- VILLAGRA, Sarah P. C. a DELGADILLO, Juan M. S. 2013. „Las elecciones en Paraguay, un dilema para el electorado indeciso.“ In: *Asuntos del Sur*, 19. dubna 2013. Dostupné na: <http://www.asuntosdelsur.org/blog/2013/04/19/las-elecciones-en-paraguay-un-dilema-para-el-electorado-indeciso/> (18. 9. 2015).
- VILALTA, Carlos J. 2005. *Class voting, spatial segregation and metropolitan context: Operators in pluralized urban contexts*. Working paper 2005-06, Tecnológico de Monterrey. Dostupné na: <http://alejandria.ccm.itesm.mx/egap/documentos/EGAP-2005-06.pdf> (19. 8. 2015).
- VÍTEK, Štěpán. 2007. „Zelené peklo Gran Chaco: po stopách mennonitských kolonií v Paraguayi.“ In: *Hospodářské noviny*, 6. února 2007. Dostupné na: <http://archiv.ihned.cz/c1-20523670-zelene-peklo-gran-chaco-po-stopach-mennonitskych-kolonii-v-paraguayi> (21. 8. 2015).
- VIVAR, Maria Díaz a GARCETE, Belén. 2006. „Reseña de partidos políticos de Paraguay.“ In: *SC Noticias*, 20. října 2006. Dostupné na: <http://www.scnoticias.org/?menu=&submenu=&node=page,1614> (18. 8. 2015).
- VLACHOVÁ, Klára a ŘEHÁKOVÁ, Blanka. 2007. „Sociální třída a její vliv na volební chování.“ In: *Voliči a volby 2006*. Eds. Tomáš LEBEDA et al. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 133-146.
- VLACHOVÁ, Klára. 2009. „Stratifikace, zaměstnanecký sektor a volební chování.“ In: *European Electoral Studies*, vol. 4, no. 2, 135-141. Dostupné na: http://ispo.fss.muni.cz/uploads/EVS/008/evs_4_2_3.pdf (26. 8. 2015).
- VULETIN, Guillermo. 2008. *Measuring the Informal Economy in Latin America and the Caribbean*. Working paper 102, International Monetary Fund. Dostupné na: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2008/wp08102.pdf> (26. 8. 2015).

- WARNER, William L., MEEKER, Marchia a EELLS, Kenneth. 1949. *Social Class in America: a Manual of Procedure for the Measurement of Social Status*. Chicago: Science Research Associates.
- WARNER, William L. 1963. *Yankee City*. New Haven: Yale University Press.
- WEBER, Max. 1966. „Class, Status, and Party“. In: *Class, Status, and Power*. Eds. Reinhard BENDIX a Martin S. LIPSET. New York: Macmillan Company.
- WRIGHT, Erik O. 1985. *Classes*. London: Verso.
- WRIGHT, Erik O. 2000. *Class Counts. Student Edition*. Cambridge: Cambridge University Press.
- WRIGHT, Erik O. 2002. „The Shadow of Exploitation in Weber’s Class Analysis.“ In: *American Sociological Review*, vol. 67, no. 6, 832-853.
- ZAMMIT-MAEMPAL, Karl. 2013. *The stable consumer? The expansion of the middle classes in Latin America*. Foreign & Commonwealth Office. Dostupné na: https://www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/211252/The_stable_consumer.pdf (26. 8. 2015).
- ZEITLIN, Maurice a PETRAS, James. 1970. „The Working-Class Vote in Chile: Christian Democracy versus Marxism.“ In: *The British Journal of Sociology*, vol. 21, no. 1, 16-29.

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 – Četnosti využitých proměnných ze sociologických šetření *Latinobarómetro* a *LAPOP*

Databáze	Rok	Celkem N	Proměnné	Platné hodnoty	Chybějící hodnoty (%)
Latinobarómetro	1995	587	Třída & volba	368	219 (37%)
			Vzdělání & volba	351	236 (40%)
			Subjektivní příjem & volba	365	222 (38%)
			Index materiálního a servisního zabezpečení & volba	376	211 (36%)
			Věk & volba	375	212 (36%)
			Gender & volba	376	211 (36%)
	1996	598	Třída & volba	415	183 (31%)
			Vzdělání & volba	374	224 (37%)
			Subjektivní příjem & volba	430	168 (28%)
			Index materiálního a servisního zabezpečení & volba	433	165 (28%)
			Věk & volba	433	165 (28%)
			Gender & volba	433	165 (28%)
	1998	600	Třída & volba	380	220 (37%)
			Vzdělání & volba	386	214 (36%)
			Subjektivní příjem & volba	383	217 (36%)
			Index materiálního a servisního zabezpečení & volba	386	214 (36%)
			Věk & volba	386	214 (36%)
			Gender & volba	386	214 (36%)
	2001	600	Třída & volba	293	307 (51%)
			Vzdělání & volba	298	302 (50%)
			Subjektivní příjem & volba	296	304 (51%)
			Index materiálního a servisního zabezpečení & volba	298	302 (50%)
			Věk & volba	298	302 (50%)
			Gender & volba	298	302 (50%)
	2003	600	Třída & volba	352	248 (41%)
			Vzdělání & volba	355	245 (41%)
			Subjektivní příjem & volba	355	245 (41%)
			Index materiálního a servisního zabezpečení & volba	355	245 (41%)
			Věk & volba	355	245 (41%)
			Gender & volba	355	245 (41%)
2005	1200	Třída & volba	611	589 (49%)	
		Vzdělání & volba	615	585 (49%)	
		Subjektivní příjem & volba	615	585 (49%)	
		Index materiálního a servisního zabezpečení & volba	615	585 (49%)	
		Věk & volba	615	585 (49%)	
		Gender & volba	615	585 (49%)	

Databáze	Rok	Celkem N	Proměnné	Platné hodnoty	Chybějící hodnoty (%)
Latinobarómetro	2006	1200	Třída & volba	614	586 (49%)
			Vzdělání & volba	616	584 (49%)
			Subjektivní příjem & volba	612	588 (49%)
			Index materiálního a servisního zabezpečení & volba	616	584 (49%)
			Věk & volba	616	584 (49%)
			Gender & volba	616	584 (49%)
	2007	1200	Třída & volba	642	558 (47%)
			Vzdělání & volba	655	545 (45%)
			Subjektivní příjem & volba	651	549 (46%)
			Index materiálního a servisního zabezpečení & volba	655	545 (45%)
			Věk & volba	655	545 (45%)
			Gender & volba	655	545 (45%)
	2009	1200	Třída & volba	544	656 (55%)
			Vzdělání & volba	548	652 (54%)
			Subjektivní příjem & volba	548	652 (54%)
			Index materiálního a servisního zabezpečení & volba	548	652 (54%)
			Věk & volba	548	652 (54%)
			Gender & volba	548	652 (54%)
	2010	1200	Třída & volba	559	641 (53%)
			Vzdělání & volba	574	626 (52%)
			Subjektivní příjem & volba	571	629 (52%)
			Index materiálního a servisního zabezpečení & volba	574	626 (52%)
			Věk & volba	574	626 (52%)
			Gender & volba	574	626 (52%)
	2011	1200	Třída & volba	604	596 (50%)
			Vzdělání & volba	613	587 (49%)
			Subjektivní příjem & volba	603	597 (50%)
			Index materiálního a servisního zabezpečení & volba	613	587 (49%)
			Věk & volba	613	587 (49%)
			Gender & volba	613	587 (49%)
2013	1200	Třída & volba	903	297 (25%)	
		Vzdělání & volba	907	293 (24%)	
		Subjektivní příjem & volba	897	303 (25%)	
		Index materiálního a servisního zabezpečení & volba	907	293 (24%)	
		Věk & volba	907	293 (24%)	
		Gender & volba	907	293 (24%)	

Databáze	Rok	Celkem N	Proměnné	Platné hodnoty	Chybějící hodnoty (%)
LAPOP	2008	1166	Třída & volba	509	657 (56%)
			Vzdělání & volba	593	573 (49%)
			Subjektivní příjem & volba	667	499 (43%)
			Index materiálního a servisního zabezpečení & volba	670	496 (43%)
			Věk & volba	670	496 (43%)
			Gender & volba	670	496 (43%)
	2010	1502	Třída & volba	428	1074 (72%)
			Vzdělání & volba	434	1068 (71%)
			Subjektivní příjem & volba	535	967 (64%)
			Index materiálního a servisního zabezpečení & volba	541	961 (64%)
			Věk & volba	541	961 (64%)
			Gender & volba	541	961 (64%)
	2012	1510	Třída & volba	492	1018 (67%)
			Vzdělání & volba	543	967 (64%)
			Subjektivní příjem & volba	650	860 (57%)
			Index materiálního a servisního zabezpečení & volba	654	856 (57%)
			Věk & volba	653	857 (57%)
			Gender & volba	654	856 (57%)
	2014	1515	Třída & volba	829	686 (45%)
			Vzdělání & volba	1086	429 (28%)
			Subjektivní příjem & volba	1073	442 (29%)
			Index materiálního a servisního zabezpečení & volba	1091	424 (28%)
			Věk & volba	1088	427 (28%)
			Gender & volba	1091	424 (28%)